

Marjo-Riikka Rimpisuo-Hakala & Asta Yli-Mannila

Palvelupolku laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavan nuoren koulutuksen ja työllistymisen mahdollistajana

Opinnäytetyö

Kevät 2015

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sosionomi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysala

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Suuntautumisvaihtoehto:

Tekijät: Marjo-Riikka Rimpisuo-Hakala ja Asta Yli-Mannila

Työn nimi: Palvelupolku laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavan nuoren koulutuksen ja työllistymisen mahdollistajana

Ohjaaja: Kerttu Veikkola

Vuosi: 2015

Sivumäärä: 78

Liitteiden lukumäärä: 1

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää palvelupolun toimivuutta laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavan nuoren koulutuksen ja työllistymisen mahdollistajana. Opinnäytetyön toimeksiantajana oli Vajaaliikkeisten Kunto – Bot för Rörelsehindrade r.y. vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiön (VLK ry) Seinäjoen asiantuntijatoimikunta. Lähtökohtana työssämme oli VLK ry:n Seinäjoen asiantuntijatoimikunnan näkemys siitä, että palvelupolku on pirstaleinen, moniammatillinen yhteistyö ei toimi riittävän hyvin ja Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin eri kunnissa on erilaisia käytäntöjä.

Tutkimus toteutettiin laadullisella tutkimusmenetelmällä ja teemahaastatteluilla. Tutkimuskysymyksinä olivat: Minkälaista tukea on nuoren saatavilla siirtymävaiheissa peruskoulusta ammatilliseen opiskeluun ja työelämään ja onko tuki riittävää, kuinka yhteistyö toimii eri toimijoiden kesken sekä kuinka palvelupolkua voitaisiin kehittää, että nuoren työllistyminen tulevaisuudessa onnistuisi parhaiten. Tutkimuskohteeksi valittiin kolme eri kuntaa Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin alueelta. Haastatelimme kahta nuoren vanhempaa sekä yhteensä kymmentä asiantuntijaa sosiaalitoimesta, terveydenhuollosta sekä sivistys- ja nuorisotoimesta.

Tutkimustuloksista nousi esille, että haasteita tuen piiriin pääsemiseksi aiheuttavat viranomaisten puutteelliset kyvyt tunnistaa kyseinen asiakasryhmä ja heidän tukitarpeensa. Tietosuoja ja salassapitovelvollisuus hankaloittavat moniammatillista työskentelyä ja tiedonsiirtoa siirtymävaiheissa. Kunnat järjestävät peruspalveluita eri tavoin, jolloin asiakkaat ovat epätasa-arvoisessa asemassa. Palvelupolun tärkeimmiksi kehittämissuunnitelmiksi nimettiin pari- ja moniammatillisen työn lisääminen, hyvien käytänteiden jakaminen sekä laaja-alaisista oppimisvaikeuksista tiedottaminen työntekijöille. Tutkimustulosten perusteella koostettiin kolme erilaista palvelupolku – kuviota, jotka toimivat apuvälineenä nuoren tukipalveluja suunniteltaessa.

Asiasanat: laaja-alaiset oppimisvaikeudet, palvelupolku, siirtymävaihe, työllistyminen, syrjäytyminen

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Services

Specialisation: Bachelor of Social Services

Authors: Marjo-Riikka Rimpisuo-Hakala and Asta Yli-Mannila

Title of thesis: Social Services Regarding Education and Employment Possibilities for Young People with Borderline Intellectual Functioning

Supervisor: Kerttu Veikkola

Year: 2015

Number of pages: 78

Number of appendices: 1

The purpose of this thesis was to see the functionality of the service system which makes possible education and employment of young people with borderline intellectual functioning. The thesis was a qualitative study. The research questions were: What kind of support can youth have in transitional periods from comprehensive school to vocational school and working life, and is this support sufficient? How can the service system develop so that young people's employment would turn in?

The theory of this thesis deals with borderline intellectual functioning, service system, employment and social exclusion. As research subjects, three municipalities of South of Ostrobothnia Hospital District were selected. We interviewed two parents of young people and in total ten experts of social services, health care, education and youth work.

The results of the thesis indicated that the lack of information of borderline intellectual functioning, privacy protection and secrecy obligation complicate multi-professional work and data transfer. Municipalities organize basic services in different ways that cause inequality among clients. The most important proposal of development for the service system is to increase pair and multi-professional work to inform about borderline intellectual functioning to employees. On the grounds of the results, we gathered three different graphics of service systems that can be used as aids when planning social services for young people.

Keywords: borderline intellectual functioning, service system, transitional period, employment, social exclusion

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
Kuvioluettelo.....	6
1 JOHDANTO	7
2 LAAJA-ALAISET OPPIMISVAIKEUDET	8
2.1 Laaja-alaiset oppimisvaikeudet tutkimuksen kohteeksi.....	8
2.2 Oppimiskyvyn heikkous ja toiminnanohjauksen puute	9
3 TUKITOIMET PERUSKOULUSSA.....	11
3.1 Kolmiportainen tukiprosessi koulunkäynnin apuna	11
3.2 Oppilashuolto.....	13
3.3 Sosiaalisten ja tunne-elämän taitojen huomioiminen koulun opetussuunnitelmassa	13
4 NUORTEN SYRJÄYTYMINEN YHTEISKUNNASTA	16
4.1 Näkökulmia syrjäytymiseen	16
4.2 NEET- nuoret kansainvälisesti tarkasteltuna	17
4.3 Työelämästä syrjäytymisen syitä ja suojaavia tekijöitä	19
4.4 Syrjäytymisen vaikutukset elämäntulkkuun.....	20
4.5 Etsimistä, erehtymistä ja elämäntulkkuuksia	22
5 TUKITOIMET TYÖELÄMÄÄN	23
5.1 Työelämän vaatimukset	23
5.2 Lainsäädäntö työllistymisen edistäjänä.....	24
5.3 Nuorisotakuu.....	26
5.3.1 Ammattiin opiskelu ja ammatilliseen perusopetukseen valmentava koulutus (VALMA)	26
5.3.2 Työpaja ja tuettu työllistyminen.....	28
5.3.3 Etsivä nuorisotyö	29
5.4 Työn vaikutus elämäntulkkuun.....	29

6	OPINNÄYTETYÖN TAUSTAA JA AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA	31
6.1	Kehittämishankkeen tavoitteet	31
6.2	Aikaisempia tutkimuksia	32
7	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	34
7.1	Tutkimuksen lähtökohdat	34
7.2	Tutkimuskysymykset	34
7.3	Tutkimusmenetelmänä laadullinen tutkimus ja teemahaastattelu	35
7.4	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	37
7.5	Haastatteluaineiston analyysi	38
8	TUTKIMUKSEN TULOKSET	41
8.1	Tukipalvelut palvelupolussa	41
8.1.1	Psyykkisen hyvinvoinnin tukeminen ja vaikutus opiskelutaitoihin	41
8.1.2	Opiskelun tukeminen	44
8.1.3	Tukitoimet ammattiopiskelun keskeyttämisen jälkeen	48
8.1.4	Tukitoimet opiskelupaikan puuttuessa	50
8.1.5	Työllistymisen tukeminen	53
8.2	Yhteistyö palvelupolulla	56
8.2.1	Yhteistyö opiskelun aikana ja siirtymävaiheissa	56
8.2.2	Yhteistyö nuoren työllistymiseksi	59
8.3	Palvelupolun kehittäminen	60
8.3.1	Opiskelun aikana	61
8.3.2	Työelämään siirryttäessä	63
9	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	65
10	POHDINTA	68
	LÄHTEET	72
	LIITTEET	78

Kuvioluettelo

Kuvio 1. Laaja-alaista oppimisvaikeutta kuvaava kykyprofiili (Pihko, Haataja & Rantala. 2014, 69).	10
Kuvio 2. Kolmiportaisen tuen malli ja sen tavoitteet (Kolmiportainen tuen malli.) .	12
Kuvio 3. Palvelupolku nuoren opintojen keskeytyessä.....	50
Kuvio 4. Palvelupolku nuoren opintojen keskeytyessä.....	52
Kuvio 5. Palvelupolku työllistymisen ollessa haasteellista.	55

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme liittyy laaja-alaisiin oppimisvaikeuksiin, koulutukseen ja työllistymiseen, mutta sen lisäksi laajasti myös syrjäytymiseen. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet eivät ole uusi ilmiö, mutta Peltopuron, Närhen, Kaartisen & Ahosen (2010, 87) mukaan tutkimuksia aiheesta on tehty niin Suomessa kuin kansainvälisestikin vasta vähän. Laaja-alaisia oppimisvaikeuksista omaavia ihmisiä on Suomessa kymmeniä tuhansia (Laaja-alaiset oppimisvaikeudet 2014). Tämän vuoksi aiheen tunnettavuutta tulisi mielestämme lisätä. Usein oppimisvaikeudet liitetään koulumaailmaan ja oletetaan, että peruskoulun jälkeen kaikki ihmiset ovat samalla viivalla työelämässä. Laaja-alaisissa oppimisvaikeuksissa oppimis- ja toiminnanohjauskyky ovat usein heikentyneet, mikä vaikuttaa kokonaisvaltaisesti erityistä tukea tarvitsevien nuorten elämään ja työllistymiseen. Emme voi sivuuttaa kouluttautumattomuuden ja työttömyyden mukanaan tuomia muita ongelmia ja vaikeuksia, kuten syrjäytymistä ja sen vaikutusta ihmisen koko elämänkulkuun. Aihe on erittäin ajankohtainen johtuen yhteiskuntamme heikosta työllisyystilanteesta, joka luo entisestään paineita kyseisen ryhmän työllistymiseen.

Opinnäytetyömme on osa Vajaaliikkeisten Kunto – Bot för Rörelsehindrade r.y. vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiön Seinäjoen asiantuntijatoimikunnan kehittämishanketta (jatkossa käytämme nimitystä VLK ry:n Seinäjoen asiantuntijatoimikunta). Opinnäytetyömme tarkoituksena on tutkia Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin alueella palvelupolun toimivuutta laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavien nuorten kohdalla ja selvittää palvelupolun mahdollisia kehittämiskohteita. VLK ry:n kehittämishankkeen tavoitteena on tutkimustulostemme pohjalta yhtenäistää hyviä käytäntöjä Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kuntien välillä ja kehittää palvelupolkua vastaamaan erityistä tukea tarvitsevien nuorten tuen tarpeita. Palvelupolun tulisi olla mahdollisimman selkeä ja hyvin organisoitu, jotta erityistä tukea tarvitsevat nuoret pääsisivät osaksi yhteiskuntaa. Opinnäytetyömme tutkimustulosten avulla koostimme kolme erilaista palvelupolku – kuviota: opintojen keskeytyessä, opiskelupaikan puuttuessa ja työllistymisen ollessa haastavaa. Niiden tarkoituksena on lisätä tietoa palveluiden tuottajista ja toimia niin työntekijöiden kuin nuorten ja heidän vanhempiensa apuna palvelupolun tukipalveluja suunnitellussa.

2 LAAJA-ALAISET OPPIMISVAIKEUDET

2.1 Laaja-alaiset oppimisvaikeudet tutkimuksen kohteeksi

Elokuussa 2001 julkaistiin Helsingin Sanomien kuukausiliitteessä toimittaja Riitta Pollarin artikkeli ”Yksinkertaiset”, joka kertoi heikkolahjaisista ihmisistä nykypäivän yhteiskunnassa ja heidän vaikeuksistaan jokapäiväisessä elämässä. Artikkelin alkoi lauseella: ”Joka toinen suomalainen on keskimääräistä tyhmempi”. Tämä artikkeli nosti laaja-alaiset oppimisvaikeudet suuren kansan tietoisuuteen ja herätti myös tutkijat toimimaan. Artikkelin julkaisun jälkeen perustettiin Niilo Mäki Instituutin ja Kehitysvammaliiton yhteinen tutkimus- ja kehittämisprojekti ”Laaja-alaisiin oppimisvaikeuksiin liittyvän syrjäytymisen ehkäisy” (2003 – 2006). Projektin tuloksena syntyi ensimmäinen suomenkielinen katsaus laaja-alaisiin oppimisvaikeuksiin, Närhen, Seppälän ja Kuikan yhteinen kirja: Laaja-alaiset oppimisvaikeudet (Närhi, Seppälä & Kuikka 2010, 6). Projektin ansiosta selkeässä syrjäytymisvaarassa oleva ihmisryhmä nostettiin tutkimuksen kohteeksi.

Laaja-alaisen oppimisvaikeuksien on tiedetty aiheuttavan epämääräisiä, vaikeasti määriteltävissä olevia vaikeuksia ja toimintakykypuutteita, jotka haittaavat yksilön suoriutumista lähes kaikissa kouluoppimiseen liittyvissä asioissa. Ne myös vaikeuttavat selviytymistä myöhemmässä elämässä ja kytkeytyvät työttömyyteen, köyhyyteen ja sosiaaliseen syrjäytymiseen kaikkine lieveilmiöineen. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet ovat kuitenkin jääneet tutkimuskohteena lähes tyystin sekä oppimisvaikeustutkimuksista että erityisopetusta laajemmin käsittelevistä teoksista, eivätkä ne ole kuuluneet kehitysvammattutkimuksenkaan piiriin, vaan ovat näin ollen pudonneet kahden tutkimusalan väliin. (Laaja-alaiset oppimisvaikeudet 2014.) Ilmiöstä käytettävät nimitykset ja termit vaihtelevat paljon, mikä vaikeuttaa tutkimusten ja tutkimustiedon löytämistä (Peltopuro ym. 2010, 87).

Laaja-alaisen oppimisvaikeuksien määrittely ei ole yksinkertaista. Aikaisemmin puhuttiin heikkolahjaisista ihmisistä, mutta Närhen ym. (2010, 7) mielestä tämä on nykypäivänä liian leimaavaa ja luokittelevaa. Kyseessä on oppimiseen liittyvä vaikeus ja oppimisen ongelmat johtuvat ihmisillä eri syistä. Laaja-alaisia oppimisvaikeuksia

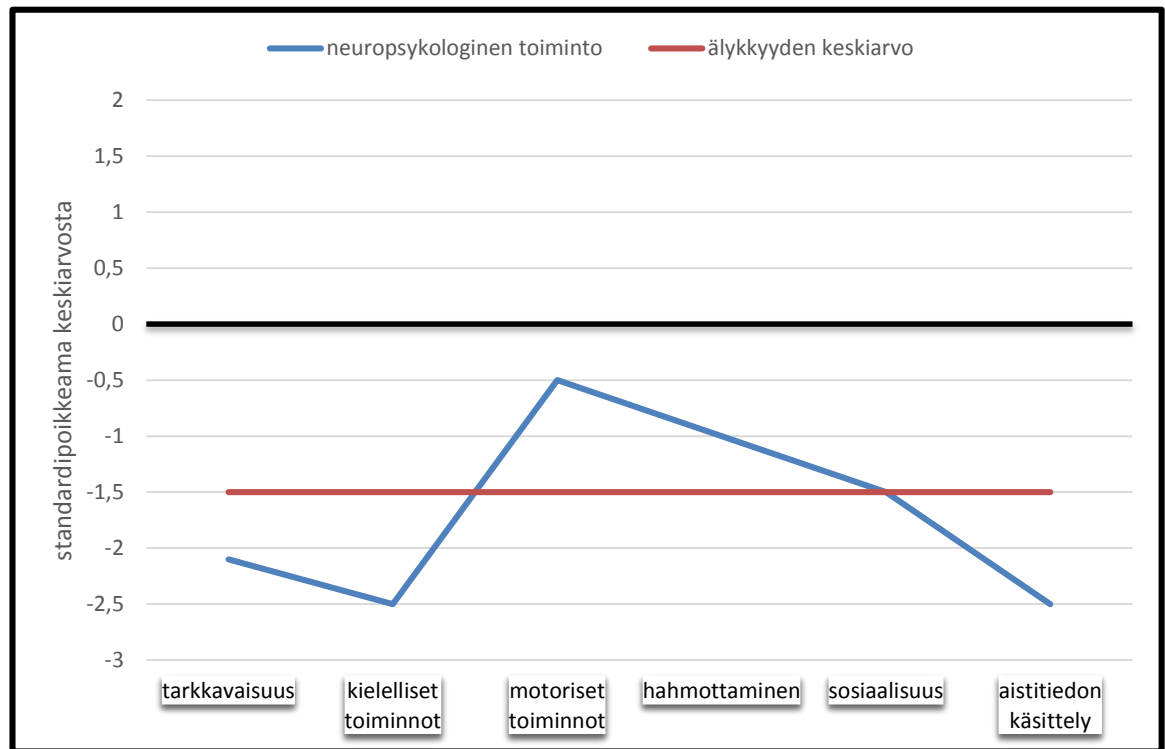
voidaan pitää yhtenä diagnoosina eli F83 Monimuotoiset kehityshäiriöt (Pihko, Haataja & Rantala 2014, 69). Tässä opinnäytetyössä se käsittää Närhen ym. (2010, 8) tavoin laajemman kokonaisuuden, jossa ei keskitytä eri diagnooseihin.

Laaja-alaiset oppimisvaikeudet eroavat erityisistä oppimisvaikeuksista, jossa vaikeudet rajautuvat ensisijaisesti lukemisen, kirjoittamisen tai laskemisen perustaitojen oppimiseen ja muut taidot ovat kehittyneet ikätason mukaisesti. Monesti raja laaja-alaisen ja erityisten oppimisvaikeuksien välillä on häilyvä, sama koskee laaja-alaisen oppimisvaikeuksien ja kehitysvammaisuuden rajaa. Kehitysvammaisuuden kriteerinä pidetään usein älykkyyssosamäärää 70. Väestön älykkyyssosamäärän keskiarvo on 100 ja keskihajonta tästä on 15 eli 85–115. Laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavalla yleinen älykkyys on kehitysvammaisuuden diagnostisen rajan yläpuolella, mutta selvästi keskiarvon alapuolella eli noin 70–85. (Närhi ym. 2010, 7, 29, 34–35). Närhi ym. (2010, 8) korostavat sitä, että laaja-alaiset oppimisvaikeudet kuuluvat normaalivaihtelun piiriin eivätkä diagnostiseen kategoriaan. Jossain elämäntilanteissa ja olosuhteissa siitä voi tulla kuitenkin tekijä, jota tulisi tutkia tarkemmin ja ottaa huomioon tukitoimenpiteitä suunniteltaessa.

2.2 Oppimiskyvyn heikkous ja toiminnanohjauksen puute

Laaja-alaiset oppimisvaikeudet johtuvat usein ensisijaisesti kognitiivisen tiedonkäsittelyn heikkouksista eikä kouluoppimisen ongelmia voida selittää esimerkiksi laajoilla kielenkehityksen erityisvaikeuksilla, mielenterveysongelmilla tai vakavilla tarkkaavuuden tai autismikirjon häiriöillä. (Kuikka ym. 2010, 28.) Oppimiskyky jaetaan tietojen oppimiseen ja taitojen oppimiseen. Niiden kummankin edellytyksenä on monenlaisia kognitiivisia kykyjä, joista perustavia ovat kieli- ja havaintokyvyt, tarkkaavuus ja muisti. Lisäksi tulevat toiminnanohjaus, johon sisältyy kognitiivisen tiedonkäsittelyn ohjaus ja kontrolli sekä motivaatio ja käytöksen säätely. (Kuikka 2010, 42.) Toiminnanohjauksen ongelmat vaikeuttavat paljon ihmisen suoriutumista elämän eri osa-alueilla, mitkä näkyvät vaikeuksina selvitä uusissa, ongelmaratkaisua vaativissa ja ei-rutiininomaisissa tilanteissa, työtehtävien omaksumisessa ja niistä itsenäisesti suoriutumisessa. Myös sosiaalisten tilanteiden ja normien hahmottaminen ja niiden mukaan toimiminen vaikeutuu. (Laaja-alaiset oppimisvaikeudet 2014).

Alla olevassa kuviossa 1 Pihko, Haataja & Rantala (2014, 69) esittävät yhden esimerkin siitä, millainen kykyprofiili voi laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavalla nuorella olla.

Kuvio 1. Laaja-alaista oppimisvaikeutta kuvaava kykyprofiili (Pihko, Haataja & Rantala. 2014, 69).

Mielestämme on tärkeää pitää mielessä se, että erityistä tukea tarvitsevien nuorten kykyprofiili vaihtelee paljon, mutta toiminnanohjauksen vajavuus vaikeuttaa nuoren arjenhallintaa ja toimintakykyä. Tämän vuoksi on jo peruskoulussa kiinnitettävä huomiota kattaviin tukitoimiin. Heikot elämänhallinnan valmiudet voivat johtaa siihen, että koulut jäävät kesken ja syrjäytymisvaaran riski suurenee.

3 TUKITOIMET PERUSKOULUSSA

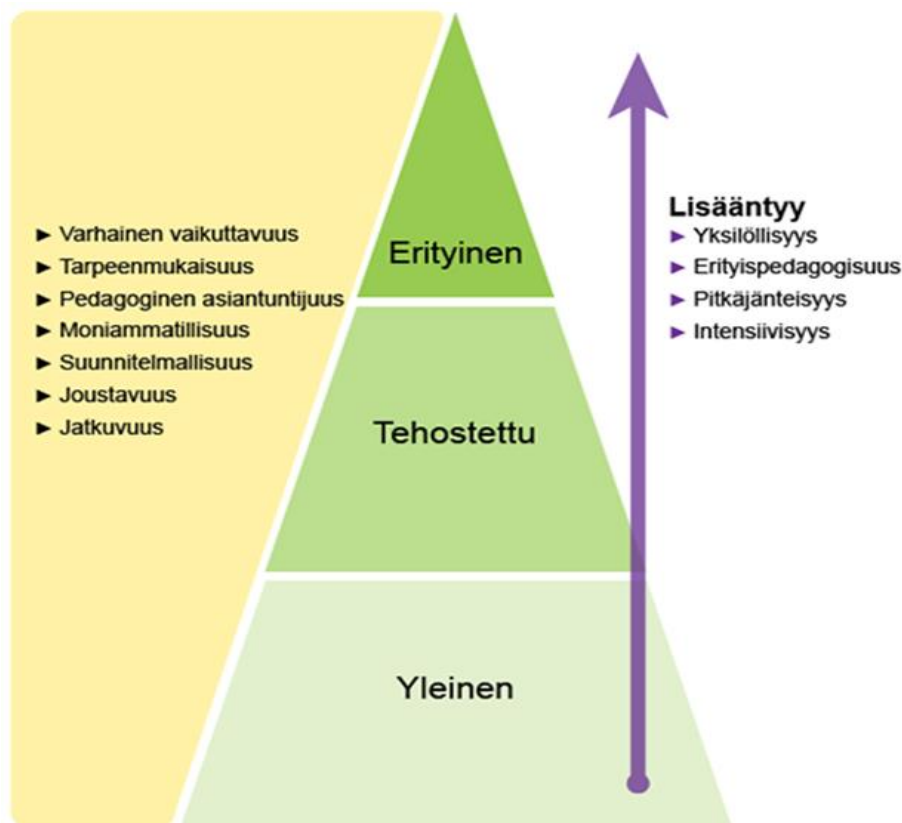
3.1 Kolmiportainen tukiprosessi koulunkäynnin apuna

Jos koulukäynti ei lapsella tai nuorella suju toivotulla tavalla, hänen huoltajansa tai opettajansa huolestuvat oppilaan oppimisen edistymisestä ja tukitoimia ryhdytään miettimään. Tukitoimien tarpeen arvioinnissa on koululla keskeinen rooli. Luokanvalvoja käynnistää tiiviin kodin ja koulun välisen yhteistyön ja yhdessä sovitut tukitoimet. Yleensä myös erityisopettaja ja psykologi tekevät omat arviointinsa. (Hautamäki 2010, 125.) Perusopetuslaki (L 24.6.2010/642) velvoittaa, että opetukseen osallistuvalla on oikeus saada opetussuunnitelman mukaista opetusta, oppilaanohjausta sekä tuen tarpeen ilmetessä riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea. Peruskouluikäisen kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että oppilailla on oikeus saada varhaista ja ennaltaehkäisevää oppimisen ja koulunkäynnin tukea. Tuki on jaettu kolmiportaiseksi tuen malliksi, joka jakautuu yleiseen, tehostettuun ja erityisen tuen portaaseen. Tehostettu tuki on suunnitelmallista tuen antamista oppilaan oppimisen ja koulunkäynnin hyväksi. Sen tarkoituksena on ehkäistä oppilaan ongelmien kasvaminen, kasautuminen ja monimuotoistuminen. (Kolmiportainen tuen malli.)

Mikäli tehostettu tuki ei riitä auttamaan opiskelijaa, tulee hänelle järjestää opiskeluihin erityistä tukea. Opetuksesta vastaavat sekä moniammatillisen oppilashuollon jäsenet tekevät selvityksen opiskelijan opintojen etenemisestä. Selvityksessä otetaan huomioon oppilaan kokonaistilanne sekä hänen saama tehostettu tuki. Näiden tietojen perusteella oppilaalle tehdään arvio erityisen tuen tarpeesta. Opetuksen järjestäjän tulee kuulla ennen päätöksen tekoa oppilasta ja hänen huoltajaansa tai lailista edustajaa. (Huhtanen 2011, 107–108.) Erityisen tuen tarve tarkistetaan ainakin toisen vuosiluokan jälkeen ja ennen seitsemännenten vuosiluokan alkua (L 642/2010 17§). Erityisen tuen tavoitteena on tarjota oppilaalle kokonaisvaltaista ja suunnitelmallista tukea, jotta oppilas voi suorittaa oppivelvollisuutensa ja saa pohjan jatkoopinnoille peruskoulun jälkeen (Kolmiportainen tuen malli).

Perusopetuslaki (L 642/2010, 17 §) edellyttää, että erityistä tukea tarvitsevalle opiskelijalle on tehtävä kirjallinen henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) yhteistyössä oppilaan ja huoltajan tai laillisen edustajan kanssa. HOJKS:iin kirjataan oppilaalle annettavan erityisen tuen päätöksen mukainen opetus ja muu tuen antaminen. Tällöin käytöön otetaan tarvittaessa kaikki tukimuodot. Erityisopetuksen järjestämistä mietittäessä huomioidaan oppilaan etu. Erityisopetus voidaan toteuttaa muun opetuksen yhteydessä, osittain tai kokonaan erityisluokalla. HOJKS tarkistetaan oppilaan tarpeiden mukaisesti — vähintään kerran lukuvuodessa tai tarvittaessa useamminkin. (Huhtanen 2011, 107–108.)

Kuviossa 2 esittelemme kolmiportaisen tuen mallin ja tavoitteet, johon sen eri tukimuodoilla pyritään. Tukiprosessin eri vaiheissa ovat keskeisessä roolissa opettaja, oppilashuolto ja oppilaan huoltajat (Huhtanen, 108).

Kuvio 2. Kolmiportaisen tuen malli ja sen tavoitteet (Kolmiportainen tuen malli.)

3.2 Oppilashuolto

Uusi oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (L 1287/2013) tuli voimaan 1.8.2014 ja se koskee esiopetusta, perusopetusta, lukiokoulutusta ja ammatillista koulutusta. Lain tarkoituksena on toiminnan painopisteen siirtäminen ennaltaehkäisevään suuntaan ja tarjota varhaista tukea sekä matalan kynnyksen palveluita. Erityistä huomiota kiinnitetään yhteisölliseen opiskeluhuoltoon, jossa keskitytään koulun toiminnan kehittämiseen ja toiminnan arvioimiseen. Opiskelijoilla on oikeus myös yksilölliseen opiskelijahuoltoon, jonka asioista vastaa monialainen asiantuntijaryhmä. Tällöin keskitytään opiskelijan yksilöllisen tuen tarpeen selvittämiseen. Oppilashuollosta on tiedotettava opiskelijoille ja heidän huoltajilleen. (Oppilas- ja opiskelijahuollon 2015.)

Kuntien velvollisuus on taata, että opiskelijat pääsevät keskustelemaan henkilökohtaisesti oppilashuollon kuraattorin tai psykologin kanssa laissa määrätyn ajan puitteissa. Myös vastaavan kuraattorin palvelut tulee olla käytössä. Terveystieteiden vastuu on järjestettävä niin, että opiskelijalla on mahdollisuus päästä sinne myös ilman ajanvarausta. Lääkäri- ja hammaslääkäripalvelut on järjestettävä opiskeluterveydenhuollossa tai terveyskeskuksen toimipisteessä. (Laki oppilas- ja opiskelijahuollosta 2015.)

3.3 Sosiaalisten ja tunne-elämän taitojen huomioiminen koulun opetussuunnitelmassa

Koulun opetussuunnitelmassa tulisi ottaa huomioon kognitiivisten taitojen rinnalla myös sosiaalisten ja tunne-elämän taitojen merkitys oppimiseen (Hautamäki (2010, 133). Seppälä (2010, 105) korostaa, että laaja-alaiset oppimisvaikeudet koostuvat kognitiivisista, sosiaalis-emotionaalisista, toiminnallisista ja motivoivista kehitys- ja oppimisprosesseista, jotka kehittyvät pitkän ajan kuluessa ja muodostavat monitehtävällisen kokonaisuuden. Kaikkien näiden huomioiminen on tärkeää, koska niillä on suuri vaikutus oppimiseen ja siihen, kuinka oppimisvaikeuksia hoidetaan. Vanhempien ja muiden aikuisten rooli on opettaa sosiaalisia taitoja lapsille jo varhaislapsuudessa (Seppälä 2010, 100). Sosiaalisten vuorovaikutusten merkitys elämässä menestymiselle on hyvin tärkeää. Kyky solmia ja ylläpitää vuorovaikutussuhteita vaikuttaa ihmisen psykososiaaliseen hyvinvointiin. Kokemukset erilaisista sosiaalisista

vuorovaikutustilanteista vaikuttavat laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavan nuoren toimintastrategioihin, pystyvyysodotuksiin ja minäkuvaan. (Seppälä 2010, 96–97.)

Laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavan nuoren selviytymisstrategiat oppimistilanteissa voivat olla suoriutumista tukevia ja vahvistavia, kuten huumori, itsensä kannustaminen tai avun pyytäminen oikealta henkilöltä tai suoriutumista haittaavia, kuten vaikeiden tilanteiden tai tehtävien välttäminen, niistä pakeneminen tai avoin vastustaminen (Seppälä 2010, 101). Kun nuori käyttää suoriutumista haittaavia selviytymisstrategioita suojellakseen omaa haurasta minäänsä, muodostavat ne ajan myötä esteen sujuvalle oppimiselle ja kaventavat nuoren mahdollisuuksia oppia uusia asioita (Seppälä 2010, 106). Nuoret, joilla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia, käyttävät erilaisia sosiaalisia selviytymisstrategioita pärjätäkseen ikätovereiden yhteisössä kuten muut, koska he tuntevat itsensä altavastaaajiksi. Kaveriporukassa voi päästä helpommalla, jos pitää matalaa profiilia ja myötäilee muita. (Seppälä 2010, 100). Huomion keskittäminen riskialttiiden kaverisuhteiden ja niissä esiin tulevien moninaisten vuorovaikutustilanteiden hallintaan saattaa syödä niitä voimavaroja, joita tarvittaisiin opiskeluun (Seppälä 2010, 106).

Nuoren omat pystyvyysodotukset vaikuttavat siihen, miten he tuntevat, ajattelevat, motivoivat itseään ja toimivat. Vahvat pystyvyysodotukset edistävät ihmisen suoriutuskykyä ja hyvinvointia monella eri tavalla. Omaan itseensä uskova suhtautuu vaikeisiin tilanteisiin haasteena eikä välteltävinä uhkina. Vaikka hän epäonnistuisi, hän ei altistu merkittävästi kielteiselle stressille tai masennukselle. Alhaiset pystyvyysodotukset omaava asettaa tavoitteensa vaatimattomasti eikä sitoudu edes niihin kovin voimakkaasti. (Seppälä 2010, 103–104.) Tutkimusten mukaan laaja-alaiset kognitiiviset rajoitukset heikentävät paljon nuoruusikäisten sosiaalisista tilanteista selviytymisen pystyvyysodotuksia ja ne ovat 18 -vuotiaana jo melko heikot. Myönteisen minäkuvan muodostaminen ja itsensä näkeminen aktiivisena ja pystyvänä saavuttamaan haluamansa tavoitteet ja unelmat, ei välttämättä käy helposti nuorelta, joka kokee toistuvia epäonnistumisia, ei oikein pärjää ikätovereidensa kanssa eikä myöskään usko omiin kykyihinsä. (Seppälä 2010, 105.)

Pystyvyysodotukset kehittyvät voimakkaimmin onnistumiskokemusten myötä, joten vanhemmilla ja opettajilla on haastava tilanne pohjustaa lapselle oikean vaikeus –

ja vaatimustason tilanteita. Jotta terve usko omiin mahdollisuuksiin kehittyisi, on onnistumisten oltava todellisia eivätkä ne saisi tulla liian helposti ilman ponnistelua. Oikean vaikeus ja vaativuustason löytäminen saattaa olla haastavaa. (Seppälä 2010, 104.) Tällaista oppimisen ja myöhemmässä vaiheessa työnteon tilanteissa tukemista voitaisiin kuvata sanalla ”valmennus”. Valmennuksella tarkoitetaan asenteellista, emotionaalista, motivoivaa ja taidollista tukea ja ohjausta, mitä annetaan nuorelle konkreettiseen, saavutettavassa olevaan tavoitteeseen pääsemiseksi. Jos valmennus aloitetaan jo alakoulussa ja se jatkuu säännöllisesti, tulokset ovat yleensä hyviä. Nuori kykenee käymään läpi nuoruuden kehitystehtävät ja kohtaamaan peruskoulun jälkeisen maailman hyvillä selviytymistaidoilla varustettuna ja omiin mahdollisuuksiinsa uskoen. (Seppälä 2010, 108–109.)

4 NUORTEN SYRJÄYTYMINEN YHTEISKUNNASTA

4.1 Näkökulmia syrjäytymiseen

Nuorten syrjäytyminen on tämän päivän yhteiskunnassa hyvin ajankohtainen aihe. Suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle Suomi tarvitsee lisää työntekijöitä. Työvoimapulan uhatessa patistetaan liikkeelle etenkin niitä nuoria, jotka ovat jääneet koulutuksen ja työmarkkinoiden ulkopuolelle. Pekka Myrskylän (2012, 1) mukaan syrjäytyneiksi lasketaan kaikki ne työvoiman ja opiskelun ulkopuoliset nuoret, joilla ei ole peruskoulun lisäksi muuta koulutusta. Kiilakoski (2014, 25) muistuttaa, että aikaisemmin syrjäytyminen nähtiin Suomessa laajempänä prosessina ja siinä huomiointiin koulutuksen ja työelämän lisäksi myös yksityiselämää koskevia asioita. Ihminen, joka oli työelämässä, saattoi olla syrjäytynyt muilla elämänalueilla ja vastavasti työtön saattoi pärjätä muuten elämässään oikein hyvin ja olla sosiaalisesti aktiivinen. Syrjäytyminen nähdään nykyisin osallisuuden vastakohtana.

Monien mielestä ei ole sopivaa puhua nuorten syrjäytymisestä. Etenkin sosiaalityöhön liitettyä nousee helposti kuva moniongelmaisesta ihmisestä, joka ei oikein saa otetta elämästään (Lämsä 2009, 48). Ulvinen (2014, 40) huomauttaa, että yksittäisen ihmisen kannalta syrjäytyminen tarkoittaa toimintakyvyn menettämistä elämänalueella, jolla hän on aikaisemmin ollut toimintakykyinen. Toisin sanoen, nuori ei pysty syrjäytymään sellaiselta elämänalueelta, jolla hän ei ole koskaan elänyt eikä kiinnittynyt, kuten työelämästä. Aaltonen, Berg & Ikäheimo (2015, 5) nostavat esille tähän näkökulmaan liittyvän ajatuksen siitä, kuinka nuori voi tuntea itsensä enemmän syrjäytetyksi yhteiskunnan taholta ja sen vaatimusten johdosta kuin sen, että olisi itse vapaaehtoisesti syrjäytynyt siitä. Koivulaakso & Keränen (2014, 123) huomauttavat, että keskustelujen keskiöön on asetettu nuoruus eikä yhteiskunnan rakenteet. Myös Ulvinen (2014, 41) pohtii, onko yhteiskunta enemmän huolissaan syrjäytymisen vaikutuksista yhteiskuntaan eli yhteiskunnan oman toimintakyvyn alenemisesta sekä työmarkkinoiden tuottavuuden ja verotulojen heikkenemisestä kansainvälisillä markkinoilla kuin syrjäytymisen vaikutuksista nuoriin ja heidän elämänsä.

Koulutuksen siirtymävaiheet ja muut elämän ”taitekohdat” ovat nuoren elämässä kriittisimpiä vaiheita, joissa nuorille tarjottava tuki on syrjäytymisen ehkäisyn kannalta tehokasta toimintaa (Notkola ym. 2013, 8). Siirtymävaiheeksi käsitetään peruskoulun ja toisen asteen välistä aikaa ja se on kytketty koulupudokkaiden ongelmiin, koulutuksen ulkopuolelle jääneisiin ja ammatillisen koulutuksen keskeyttäneisiin nuoriin. (Kuronen 2011, 80.) Laajemmin ajateltuna se ymmärretään pitkäaikaisena prosessina elämänkulussa, jossa asteittain selkeytetään jatko-opintoihin ja ammattiin liittyvää suuntautumista ja pyrkimyksiä. (Kuronen 2011, 80.)

4.2 NEET- nuoret kansainvälisesti tarkasteltuna

Nuorisotyöttömyys on maailmanlaajuinen ongelma. Epävakaa taloustilanne on romahduttanut Euroopan työllisyyttä ja se vaikuttaa erityisesti 15–24 –vuotiaisiin nuoriin. Ilman työ- ja koulutuspaikkaa heistä oli vuoden 2013 alkupuolella 7,5 miljoona. (Anttila 2014, 107.) Tutkimusten mukaan Suomessa oli joulukuussa 2013 vain peruskoulun käyneitä alle 30 – vuotiaita noin 110 000. Vuosittain noin 3-5 prosenttia ikäluokasta ei jatka toisen asteen opetukseen tai perusopetuksen lisäopetukseen. (Rintala 2014, 2). Täysin vailla koulutus-, työkokeilu-, työpaja- tai työpaikkaa oli suomalaisista nuorista 8,6 prosenttia (Anttila 2014, 107). Ensisijainen syrjäytymisen ehkäisykeino olisi koulutus, mutta työttömiksi päätyneistä nuorista 80 prosenttia ei suorita perusastetta korkeampaa tutkintoa myöhemminkään (Myrskylä 2012, 1). Yhteiskunnalle tämä tulee kalliiksi, koska työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten yhteiskunnalle koituvat kulut ovat vuosittain 300 miljoonaa euroa (Rintala 2014, 2).

Toisin kuin tämän päivän Suomessa, jossa nuorten kiinnittymistä yhteiskuntaan tarkastellaan vain koulutus- ja työelämäosallisuuden näkökulmasta, tarkastellaan muissa Pohjoismaissa asioita useasta eri suunnasta. Ruotsissa ja Tanskassa huomioidaan koulutuksen ja työelämän lisäksi sosiaalinen ja taloudellinen näkökulma. Norjassa syrjäytymistä lähestytään sosiaalisesta, koulutuksellisesta, taloudellisesta, oikeudellisesta, terveydellisestä sekä työelämän näkökulmasta. (Ahonen-Walker & Pietikäinen 2014, 69.) Suomalaisen ajattelutavan muutos liittyy eurooppalaiseen nuorisopolitiikkaan. Iso-Britanniassa alettiin käyttää työvoiman ja opiskelun ulkopuolella olevista nuorista lyhennettä NEET eli Young People Not in Education,

Employment or Training. Tällaisella tavalla määriteltynä ”syrjäytyneet” on helppo tilastoida, kun ei tarvitse ottaa huomioon ihmisten yksilöllisyyttä ja arkielämän monimutkaisuutta. (Kiilakoski 2014, 25.)

Iso-Britanniassa laskettiin alkuvuonna 2015 olevan 943 000 16–24 –vuotiasta NEET -nuorta eli 13 prosenttia tästä ikäluokasta. Iso-Britanniassa tehdyssä tutkimuksessa huomioitiin, että tyypillinen NEET -nuori menestyy koulussa huonommin kuin muut ikäisensä, hänen perheensä ekonominen tulotaso on alhainen, hän saa lapsen alle 19-vuotiaana tai nuorella on jokin vamma. Ratkaisuksi nuorisotyöttömyyteen Iso-Britannian hallitus määräsi kesällä 2014, että nuoren tulee 18 – ikävuoteen saakka jatkaa opiskelua tai työharjoittelua, jos hän ei ole työllistynyt sitä ennen. Lisäksi hallitus perusti erilaisia työllistämishojelmia ja työnantajille maksetaan erilaisia tukia, jos he palkkaavat nuoren yritykseensä työntekijäksi tai oppisopimuksella. (Mirza-Davies 2015, 10–11.)

Ruotsissa tehdyssä tutkimuksessa tarkasteltiin sitä, kuinka nuorten alhainen tulotaso vaikuttaa nuoren elämän rakentumiseen. Koulutuksen puuttuminen vaikuttaa työllistymiseen, asumiseen, perheen perustamiseen ja yleensäkin yhteiskunnassa vaikuttamiseen. (Unga som är 2010, 3.) Ruotsissa kiinnitetään erityistä huomioita 15–24 –vuotiaisiin nuoriin. Vuonna 2014 tämän ikäisiä nuoria oli työttömänä 171 100 henkilöä. Koulupudokkaille, joilla on lisäksi oppimisvaikeuksia, on suunnattu erityisiä vuoden kestäviä yksilöllisiä lisäopintoja, joissa he voivat harjoitella arkielämäntaitoja ja tutustua erilaisiin työpaikkoihin. (Kristensson 2014, 6.) Työvoimatoimisto järjestää NEET-nuorille Unga in – projekteja, joiden tavoitteena on huomioida nuori ja hänen tarpeensa yksilöllisesti ja motivoida hänet opiskelu- tai työelämään (Nilsson & Svärd 2013, 56).

Opiskelu ja työelämän yhteensovittaminen kiinnostavat ruotsalaisia päättäjiä ja mallia haetaan esimerkiksi Saksasta. Saksassa nuorisotyöttömyys on alhaista. Siellä oppilaitokset ja yritykset tekevät paljon yhteistyötä ja oppisopimuskoulutukset ovat yleisiä. Vuonna 2012 jopa 62 prosenttia kaikista 16–24 -vuotiaista saksalaisista aloitti jonkinlaisen oppisopimuskoulutuksen. Opiskelijan palkka on noin 30 prosenttia alhaisempi kuin ammattiin valmistuneen. (Kristensson 2014, 6-7.)

4.3 Työelämästä syrjäytymisen syitä ja suojaavia tekijöitä

Suomalaisen peruskoulun erityisopetusjärjestelmän ansiosta yli 98 prosenttia oppilaista onnistuu saamaan peruskoulun päättötodistuksen. Hankalampi kysymys on, mitä päättötodistus kertoo nuoren valmiuksista kohdata peruskoulun jälkeinen elämä? (Seppälä 2010, 14, 18.) Seppälän mielestä (2010, 14–15) koululaitosta luokkuun ottamatta muut yhteiskunnalliset instituutiot eivät ota useinkaan huomioon oppimisvaikeuksien vaikutusta oppilaiden toimintakykyyn, vaan alkavat puhua syrjäytyneistä nuorista, joiden tulisi kantaa vastuunsa ja ryhdistäytyä. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet ja oppimiseen liittyvät toistuvat epäonnistumisen kokemukset aiheuttavat helposti pysyviä itsetunto-ongelmia ja johtavat negatiiviseen käsitykseen itsestä oppijana sekä muodostavat siten huomattavan esteen ammattiin opiskelulle (Laaja-alaiset oppimisvaikeudet 2014).

Työelämästä syrjäytyminen on laaja-alaisista oppimisvaikeuksista kärsivien suurin uhkakuva. Valitettavasti he ovat työvoimatoimiston lisäksi usein myös toimeentulotuen, mielenterveystoimiston, päihdehuollon ja/tai nuorisotyön asiakkaita (Haapasalo & Seppälä 2010, 183.) Korkeamäki (2010, 24) toteaa oppimisvaikeuksiin liittyvän usein yleisen tyytymättömyyden elämään, ihmissuhdevaikeudet, koulukiusatuksi tulemisen ja rikollisuuden, jopa kasvavan itsemurhariskin. Toisaalta hän korostaa monia selviytymiseen liittyviä suojaavia tekijöitä. Yksilön temperamentti ja luonteenpiirteet, itsetuntemus, sinnikkyys, päämäärätietoisuus, sosiaaliset taidot sekä vanhempien kannustus ja tuki ennustavat yleensä menestystä paremmin kuin esimerkiksi opiskelusaavutukset, älykkyydosamäärä tai muut vastaavat taustatekijät. Kun nuoret ovat itse saaneet kertoa, mitä heille on tapahtunut, ja miten he itse määrittelevät itseään ja kohtaamiaan vaikeuksia, on vakuututtu siitä, että useimmiten kyse on toimintakyvystä ja toiminnanvajauksista eikä syrjäytymisestä. Se, mitä pidetään syrjäytymisen syynä voikin olla seurausta siitä, että yksilö reagoi elämäntilanteeseen, josta hän ei tunne enää selviytyvänsä (Seppälä 2010, 24.)

4.4 Syrjäytymisen vaikutukset elämäntilanteeseen

Ilpo Kuronen on selvittänyt tutkimuksessaan ”Mun kompassin neula vain pyörii” (2011, 7), nuorten kokemuksia toisen asteen opintojen keskeyttämisestä sekä siirtymävaiheen ongelmia ja syrjäytymisriskejä. Tutkimuksessa keskeisenä osana olivat nuorten omat kertomukset sekä keskeyttämisen vaikutus suhteessa aikaisempaan elämäntilanteeseen ja tulevaisuuden odotuksiin. Haastatteluihin osallistui 15 nuorta aikuista, jotka olivat haastatteluhetkellä 17–25 –vuotiaita. Aikaa peruskoulun päättymisestä oli kulunut 2-9 vuotta. Samaa aihepiiriä ovat käsitelleet Aaltonen & Berg (2015, 76) Nuoret ja palvelujärjestelmä – hankeraportissaan. He kuvaavat nuoria, jotka eivät ole tällä hetkellä työelämässä vaan yhden tai useamman tukipalvelun asiakkaita, nimikkeillä ”puolivalmiit”, ”taantuman uhrit” ja ”elämän kolhimat”.

Puolivalmiit ovat jostain syystä aloittaneet, mutta keskeyttäneet opiskelunsa, mutta heillä on nykyisessä elämäntilanteessaan motivaatiota hankkia tutkinto tai työpaikka. Taantuman uhreilla on koulutus, työkokemusta ja motivaatiota, mutta vaikeuksia hankkia koulutustaan vastaavaa työtä lähialueelta. Elämän kolhimilla on elämässä tekijöitä, jotka hankaloittavat vakavasti heidän osallistumisestaan opiskeluun tai työhön, kuten asunnottomuus, mielenterveysongelmat, terveysongelmat, suuret elämänmuutokset, päihteiden käyttö, oppimisvaikeudet ja perheen tuen puute. Vaikka samanlaisia ongelmia saattaa olla kaikilla nuorilla, tällä ryhmällä ongelma tai ongelmakimppu on pääasiallisena ja painaa niin, että sen hoitaminen on ensisijalla ja ehtona työ- tai koulutuspaikan hankkimiseen nähden. (Aaltonen & Berg 2015, 76.) Konkretisoidaksemme paremmin laaja-alaisen oppimisvaikeuksien näkymistä nuoren arkielämässä valitsimme Kurosen (2011, 37–44) tutkimuksesta ”Alicen” ja ”Minnan” kertomukset. Nämä kertomukset kertovat juuri näistä ”elämän kolhimista” nuorista. Halusimme näin tuoda esille nuorten ”ääntä”, koska emme tutkimuksessamme haastattele nuoria vaan keskitymme haastattelemaan nuorten vanhempia, sosiaali- ja terveydenhuollon sekä sivistys- ja nuorisotoimen ammattilaisia.

Alice on käynyt oppimisvaikeuksien vuoksi peruskoulun erityiskoulussa, kokeillut useita koulutus- ja työpaikkoja sekä työllistämisyksiköitä, mutta epäonnistunut toistuvasti niihin kiinnittymisessä. Hän on tuntenut uupumista, väsymistä ja riittämättö-

myyden tunteita. Opiskeluhaluja tuntuisi olevan, mutta kaikki uudet tilanteet hämmentävät ja lisäävät epävarmuutta. Monenlaisista aloituksista on kertynyt kokemuksia, mutta edellytykset menestyksellisiin opintoihin ja työntekoon tuntuvat vaikuttavan vähäisiltä. Alice olisi kaivannut enemmän tietoa, tukea ja vahvistusta ratkoa ammatinvalintaa ja selkiyttää tulevaisuuden suunnittelua: oppimisvaikeudet kun karsivat osan ammasteista jo heti alkuunsa. Alicella olisi ollut kiinnostusta lähihoitajan ammattiin, mutta vaikeudet matematiikassa estivät haaveen toteutumisen. Alice itse myöntää myös tarvitsevansa paljon kokonaisvaltaista ohjausta, jota on monesti vaikea saada koulutus- ja työpaikoilla. (Kuronen 2011, 40 – 44.)

Minnan kertomus on esimerkki ongelmien kasaantumisesta ja niistä seuranneista kiinnittymisvaikeuksista peruskoulun jälkeiseen koulutukseen. Minna siirrettiin yläasteella (nykyinen yläkoulu) erityisopetuksen pienryhmään oppimisvaikeuksien ja keskittymisongelmien vuoksi. Seitsemäs luokka sujui hyvin, mutta kahdeksannella luokalla koulukiusaaminen laukaisi pahan syömishäiriön. Minna joutui sairaalaan ja pystyi palaamaan kouluun vasta yhdeksännen luokan keväällä. Peruskoulutodistuksessa keskiarvo oli 6,9. Peruskoulun jälkeen Minna ei päässyt opiskelemaan minnekään ja kävi vuoden erityisammattioppilaitoksen kymppiluokkaa tarkoituksenaan nostaa arvosanojaan. Opiskelun sijaan Minna juhli kavereidensa kanssa ja joutui lopulta katkaisuhuoltoon. Myöhemmin Minna aloitti opintojaan useammassa eri oppilaitoksessa ja eri linjoilla, mutta erilaisten syiden jälkeen hän aina lopetti: opiskeltava ala ei vain kiinnostanut tai rikkimenneet ihmissuhteet vaikeuttivat opiskeluun keskittymistä. Elämä oli joutenoloa, työttömyyttä ja toimeentulotukea, masennusta ja juoppottelua. Välillä syömishäiriön oireet ilmaantuivat taas ja hän söi sairauteensa lääkkeitä ja kävi avohoidossa. (Kuronen 2011, 37 – 39.)

Minna oli aina pitänyt kukkien asettelusta ja kavereiden kannustuksesta hän otti yhteyttä ammattioppilaitokseen, jossa olikin vapaita paikkoja puutarhatalouden perustutkinnossa. Aluksi opinnot sujuivat hyvin ja opintopisteitä karttui, mutta sitten hän riitaantui asuinkumppaninsa kanssa. Asuinkumppani aloitti sen jälkeen pitkäaikaisen kiusaamisen. Vaikka Minna sai koulussa apua kiusaamiseensa terveydenhoitajalta ja koulukuraattorilta, tilanne äityi lopulta niin pahaksi, että Minna masentui ja päätti keskeyttää opiskelun. Hän koki kuitenkin ensimmäistä kertaa elämässään olevansa omalla alalla, joka kiinnosti häntä. Hän tunsikin menestyvänsä opinnoissa,

joten hän päätti anoa siirtoa aikuiskoulutuksen puolelle. Minnalla oli vahva tarve painottaa, että nyt ei olisi kysymys opiskelun lopettamisesta vaan opiskelupaikan vaihdosta ja alalla pysymisestä. Tulevaisuuteen hän suhtautui toiveikkaasti: hän luotti puutarha-alan työllistymismahdollisuuksiin ja haaveili mahdollisesta omasta yrityksestä. Hän oli myös raitistunut ja löytänyt tervehenkisiä harrastuksia sekä uuden kaveripiirin. (Kuronen 2011, 39 – 40.)

4.5 Etsimistä, erehtymistä ja elämäkokemuksia

Kun miettii Alicen ja Minnan elämäkulkua, voidaan todeta heidän kulkeneen niin sanotusti ”sivupolkuja” pitkin. Oman kokemuksemme mukaan ”syrjäytynyt nuori” – käsitettä käytetään liian kevyin perustein. Nyky-yhteiskunnassa näyttää olevan ajattelutapa, jonka mukaan peruskoulun jälkeen on suoritettava ammatillinen tutkinto ja sen jälkeen suunnattava suoraan työelämään ilman poikkeamia tai pysähtymisiä. Jos koulutuspaikka ei ole auennut ensimmäisellä yrittämisellä tai opiskelu keskeytynyt, kun ala ei tuntunutkaan omalta, on nuori monesti kaikkein pettynein omaan itseensä ja tilanteeseensa. Hän voi tuntea olevansa kaveriporukansa ”luuseri”, kun muut suunnistavat kohti uusia elämäntilanteita ja –kokemuksia. Itsellämmekin on kokemuksia siitä, kun elämä ei menekään niin kuin on suunnitellut.

Kuronen (2010, 38 - 39) ottaa väitöskirjassaan esille mielestämme tärkeän ajatuksen: koulutuksen ulkopuolella eletty elämä kaikkine harha-askelineen voi tuottaa merkittäviä oppimisen ja ihmisenä kasvun kokemuksia. Ne voivat muuttua ajan kuluessa voimavaroiksi ja selviytymisen tunteeksi. Ihmiset kokevat erilaisia tapahtumia, jotka muovaavat heidän ajatteluaan ja toimintaansa. Jotkut mahdollisuudet realisoituvat, toiset unohdetaan ja uusia ilmestyy. Sosionomeina meidän on ensisijaisen tärkeää tiedostaa, että kaikkien ihmisten elämänpolut ovat yksilöllisiä. Jos ihmisellä on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia, tulee huomioida, että hänen elämänpolunsa on ikätovereitaan ”haaraisempi”. Tasa-arvon toteutumisen vuoksi on tärkeää, että erityistä tukea tarvitsevan nuoren palvelupolku saadaan yhtä toimivaksi kuin ikätovereidensa. Menestyjät pärjäävät monenlaisissa oloissa, mutta myös heikompien tulisi voida tuntea turvallisuutta ja kokea tasa-arvoisuutta.

5 TUKITOIMET TYÖELÄMÄÄN

5.1 Työelämän vaatimukset

Nyky-yhteiskunnan työelämässä vaatimukset työntekijöitä kohtaan ovat muuttuneet ja kasvaneet. Aikaisemmin vähemmän kouluja käyneet ja ammattitaidottomat työllistyivät siinä missä ikätoverinsakin, koska koulutuksella ei ollut niin keskeistä asemaa työhön pääsystä kuin nykyisin. Myös selkeitä aputoita ja muita suorittavan tason töitä oli enemmän tarjolla. Tämän päivän työtehtävät vaativat aiempaa vähemmän fyysistä voimaa ja enemmän sosiaalisia taitoja, oma-aloitteisuutta, informaation käsittelyä ja päättelykykyä. Työntekijän oletetaan siirtyvän nopeasti erilaisesta tehtävästä toiseen, toimimaan itsenäisesti, oppimaan nopeasti uusia työmenetelmiä ja sopeutumaan uusiin tehtäviin, työympäristöihin ja työyhteisöihin. Työntekijöiksi halutaan korkeasti koulutettuja ”moniosaajia”, jotka tuovat työpaikalle palkattuna mukanaan uusia kykyjä ja taitoja yrityksen hyväksi. (Lammi-Hiltunen 2010, 170 – 173.)

Laaja-alaiset oppimisvaikeudet eivät vaikuta työllistymiseen vain välillisesti nuoren perus- tai ammatillisen koulutuksen niukkuuden kautta, vaan ne vaikuttavat suoraan myös nuoren aikuisen tehokkuuteen ja toimintakykyyn työtehtävissä. Laaja-alaisiin oppimisvaikeuksiin liittyy tyypillisesti ajattelun konkreettisuus ja käsitteenmuodotuksen vaikeus. Tämä vaikuttaa osaltaan siihen, miten nopeasti henkilö pystyy omaksumaan uusia asioita ja miten itsenäisesti hän pystyy löytämään toimivia ongelmanratkaisukeinoja. Ohjeiden ymmärtämisen ja mieleen painamisen vaikeuksien vuoksi työntekijä oppii asioita hitaasti ja joutuu kertaamaan asioita keskimääräistä enemmän. Työelämässä usein tarpeellisten tietotekniikan perustaitojen hallitseminen sekä vieraiden kielten osaaminen saattavat osoittautua mahdottomiksi. (Lammi-Hiltunen 2010, 173–174.)

Laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavalla nuorella esiintyy usein oman tiedonkäsittelyn tietoisin ohjaamisen vaikeutta, joka näkyy joustavuuden vähäisyytenä, päättelyn ja järkeilyn kapeutena tai hitautena, suoritusten itsenäisen suunnittelun vaikeuksina sekä puutteina tehtävien lopputulosten arvioinnissa. Ero ikätovereihin

näkyä sitä selvemmin, mitä vaativampaa päättelyä tehtävissä edellytetään. Koulutuksen ja työtehtävien räätälöinnin kannalta tulee kuitenkin huomioida, että laaja-alaiset oppimisvaikeudet eivät muodosta yhtä yhtenäistä osaa, vaan vaikeuksien taustalla voi olla erilaisia kognitiivisten osataitojen mukaisia kykyprofiileja. Kognitiiviset taidot voivat vaihdella paljon, vaikka yksilöt olisivat keskimääräiseltä älykkyytasoltaan samanlaisia. Erilaisissa elämänvaiheissa on omat haasteensa, joissa tarvitaan erilaisia taitoja. Kouluiässä voivat olla tärkeitä osin erilaiset kognition alueet kuin työelämässä. (Lammi-Hiltunen 2010, 174.)

5.2 Lainsäädäntö työllistymisen edistäjänä

Syrjinnänvastainen lainsäädäntö ja esteettömyyskäsite tulisi aina huomioida nuorten ja aikuisten oppimisvaikeuksissa niin koulutuksessa kuin työpaikalla sekä tukipalveluiden kehittämisessä (Korkeamäki 2010, 15.) Vaikeutena oppimiseen liittyvässä tukemisessa on tietämättömyys, oppimisvaikeuksista kärsivien henkilöiden palvelu- ja tukijärjestelmän puutteellisuus sekä sosiaalityön asiakkaiden ongelmien monimutkaisuus ja päällekkäisyys. Myös vaitiolovelvollisuus koetaan joskus esteenä ammattilaisten välisessä yhteistyössä. (Hämäläinen, Liias, Taarna & Valkama 2008, 286.)

Toimeentulotuesta annetun lain 10 §:ää muutettiin vuonna 2011, niin että mikäli täysi-ikäinen alle 25-vuotias kieltäytyy koulutuksesta, tarjotusta työstä, aktivointisuunnitelman teosta, kuntouttavasta työtoiminnasta tai keskeyttää koulutuksen, hänen oikeutensa työttömyysetuuteen voidaan evätä ja toimeentulotuen perusosaa voidaan alentaa. Ajatuksena oli, että nuoret ovat ilman työtä ja koulutusta ”huvikseen”, ja jos heidän taloudellista tilannettaan heikennetään oleellisesti, he menevät kouluun tai työhön. Lakimuutos nähtiin kannustavana toimenpiteenä, joka edesauttaa nuoren omatoimisuutta ja sijoittumista yhteiskuntaan. Lakimuutoksen taustalla oli se, että nuori, jolta oli evätty työttömyysturva, pystyi silti saamaan lähes samansuuruista toimeentulotukea. Hallituksen esityksessä kuitenkin myönnettiin, että kyseinen lakimuutos vaikuttaa eniten erittäin vaikeassa elämäntilanteessa ja syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin. Toisin kuin aluksi luultiin, sosiaalityöntekijät ovat harvoin alentaneet toimeentulotuen perusosaa, koska alentamisen seurauksena nuoret

helposti velkaantuisivat ja ajautuisivat näin yhä vaikeampaan elämäntilanteeseen. (Palola, Hannikainen-Ingman & Karjalainen 2012, 5-6).

Nuorten kuntoutuspalveluihin kuuluvat sosiaali- ja terveystyöpalvelut, Kelan kuntoutuspalvelut, työ- ja elinkeinohallinnon kuntoutuspalvelut sekä Kelan ammatillinen kuntoutus. Kelan ammatillisen kuntoutuksen kriteerejä on lievennetty nuorten osalta vuoden 2014 alusta. Sairauden, vian tai vamman lisäksi otetaan laajemmin huomioon myös nuoren elämäntilanne kokonaisuudessaan: heikentynyt työ- tai opiskelukyky ja ansiomahdollisuuksien heikentyminen, johon voisivat vaikuttaa alentunut psyykkinen, fyysinen tai sosiaalinen toimintakyky sekä velkakierre, pitkittynyt työttömyys tai päihdetausta. (Rintala 2014, 14.) Nuorille, joilla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia, on mielestämme tärkeää tehdä Kelan kuntoutuspalveluiden ammatilliset selvitykset ja tutkimukset. Laaja-alaisen oppimisvaikeuksien yhteydessä lievästikin heikentynyt terveydentila vähentää työpaikan saamista oleellisesti.

Uusi sosiaalihuoltolaki toi vuoden 2015 aikana parannuksia nuorten sosiaalipalveluihin nuorisopalvelutakuun muodossa. Nuori saa moniammatillista tukea yhden palvelupisteen kautta niin kauan kuin hänellä on tarvetta sosiaalipalveluihin. Takuuseen kuuluvat omatyöntekijä, palvelutarpeen arviointi ja kohdennettu sosiaalinen kuntoutus. (Sosiaalihuoltolaki lisää matalan 2014.) Sosiaalisen kuntoutuksen tarkoituksena on sosiaalityön ja – ohjauksen keinoin antaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, osallisuuden edistämiseksi ja syrjäytymisen torjumiseksi. Sen avulla vahvistetaan nuoren arjenhallintakykyä ja vuorovaikutussuhteita. Kuntoutuksessa on otettava huomioon muun muassa pitkäaikaistyöttömyyden seuraukset, hahmotushäiriöt ja oppimisvaikeudet sekä mielenterveys- ja käyttäytymishäiriöt. (Sosiaalityö.) Sosiaalinen kuntoutus jakautuisi työelämävalmiuksia edistävään sosiaaliseen kuntoutukseen ja osallisuutta edistävään sosiaaliseen kuntoutukseen (TEOS-työryhmän keskeisiä linjauksia 2014). Tällä hetkellä sosiaalista kuntoutusta pohditaan valtakunnallisessa kehittämishankkeessa eli SOSKU:ssa (1.4.2015–31.3.2018) ja työelämään osallistavassa TEOS -työryhmässä: ”Laki heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden sosiaalisesta kuntoutuksesta”. Lain on tarkoitus tulla voimaan vuonna 2017. (Lemmetti 2015, 2.)

Nuorisolakia ollaan uudistamassa siten, että tarkistetaan muun muassa säännöksiä nuoren määritelmästä (ikärajat), nuoren osallisuudesta, nuorisojärjestöjen avustuksista, etsivän nuorisotyön rahoituksesta sekä nuorten työpajatoiminnan roolista. Laki tulisi voimaan 2016 alusta. (Nuorisolain uudistaminen 2015.) Sosiaali- ja terveysministeriössä on parhaillaan käynnissä lakiuudistus, jonka tarkoituksena on yhdistää vammaispalvelulaki ja kehitysvammalaki uudeksi vammaispalveluja koskevaksi erityislaiksi. Asiaa valmistelee Valas-työryhmä. (Keskeistä lainsäädäntöä 2015). Keskeisenä uudistuksena olisi, että palvelut määräytyvät tuen tarpeen eikä diagnoosin mukaan (Pyykkönen 2014, 13). Laki tulisi voimaan aikaisintaan vuonna 2017 (Sivula 2015, 23).

5.3 Nuorisotakuu

Nuorisotakuu astui voimaan vuoden 2013 alusta. Sen tavoitteita ovat nuorten syrjäytymisen estäminen, aktiiviset työvoimapolitiittiset toimet ja vaikeasti työllistyvien aseman parantaminen työmarkkinoilla. Nuorisotakuu tarkoittaa, että jokaiselle alle 25-vuotiaalle nuorelle ja alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle tarjotaan työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikka viimeistään kolmen kuukauden kuluessa TE -toimistoon työttömäksi ilmoittautumisesta. Nuorisotakuuseen liittyvä koulutustakuu tarkoittaa puolestaan sitä, että jokaiselle peruskoulunsa päättäneelle taataan koulutuspaikka lukiossa, ammatillisessa oppilaitoksessa, oppisopimuskoulutuksessa, kuntoutuksessa tai muulla tavoin. (Nuorisotakuu auttaa eteenpäin 2015.)

5.3.1 Ammattiin opiskelu ja ammatilliseen perusopetukseen valmentava koulutus (VALMA)

Aikaisempina vuosina nuoret, joilla oli laaja-alaisia oppimisvaikeuksia, opiskelivat lähes yksinomaan ammatillisissa erityisoppilaitoksissa. Nykyisin he voivat opiskella myös yleisten ammattioppilaitosten erityisryhmissä, integroituna kokonaan tai osittain tavallisiin opiskelijaryhmiin. (Usenius & Miettinen 2007, 48.) Haasteena on kuitenkin edelleen kapea alavalikoima ja vaikeudet siirtyä työelämään (Autio, Eräranta & Myllyniemi 2008, 144).

Nuorisotakuu on mutkistanut yhteishakua, sillä ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijavalinnan perusteita on muutettu. Tämän myötä ammatilliseen perustutkintokoulutukseen voivat yhteishaussa hakea peruskoulun tai lukion oppimäärän suoritaneet. Mikäli nuori on suorittanut ammatillisen tutkinnon jo aiemmin, hän ei voi enää hakea toiseen ammatilliseen perustutkintokoulutukseen, ainoastaan erillishaussa vapaaksi jääneisiin paikkoihin tai aikuiskoulutuksena toteutettaviin näyttötutkintoperusteisiin koulutuksiin. Peruskoulusta hakeutuvat asetetaan etusijalle koulutuspaikkojen jaossa. Jos nuoren koulutusala osoittautuukin vääräksi valinnaksi, pitäisi hänen keskeyttää koulu ennen seuraavaa yhteishakua, jotta saisi lisäpisteitä ollessaan ilman koulutuspaikkaa. Vaikka nuorisotakuun turvin moni saa opiskelupaikan, täytyy linjanvalinnassa onnistua kerralla. (Herranen 2014, 151–152.)

Yksi vaihtoehto nuorelle peruskoulun jälkeen on Sedun ammatilliseen koulutukseen valmentava koulutus eli VALMA, jossa on yhdistettynä entiset koulutuslinjat: Ammattistartti, Tekniikkastartti, Sedu-spurtti (valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus) ja Mava (maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmentava koulutus) sekä Kotitalousopetus. Tähän koulutukseen voi hakea silloin, mikäli nuori ei peruskoulun jälkeen tiedä mitä haluaisi opiskella ja kaipaisi lisää tietoa jatko-opintomahdollisuuksista, tarvitsee valmiuksia koulutuksesta suoriutumiseen tai on vaarassa jäädä ilman koulutuspaikkaa. Jokaiselle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen opetussuunnitelma (HOPS), joka mahdollistaa yksilöllisen opintopolun ja tarjoaa monipuolisia opiskelutapoja. VALMA:n opintoja järjestetään Seinäjoella, Kauhajoella, Kurikassa, Lapualla ja Ähtärissä. VALMA:an on mahdollista hakea ympäri vuoden. Koulutus antaa nuorelle lisäpisteitä hänen hakiessaan ammatillista koulutuspaikkaa. (VALMA 2015.)

Ammatilliseen perustutkintokoulutukseen sisältyy aina työharjoittelua ja työpaikalla tapahtuva oppiminen on tärkeä osa ammattiin oppimista. Nuoret, joilla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia, haastavat opettajan ja työpaikkaohjaajan lisäksi työnantajan ja työyhteisön uuteen tilanteeseen. Työssäoppiminen voi olla erityistä tukea tarvitsevalle opiskelijalle ratkaiseva tekijä työllistymisessä. Joidenkin opiskelijoiden kohdalla opiskelu johonkin kapea-alaista osaamista vaativaan työtehtävään, ns. täsmätyöllistyminen, voi olla yksi todellinen vaihtoehto. (Eskola & Leskinen 2007, 97.)

Opetushallituksen kehitysjohtaja Rimpelä (2007, 7) tuo esille, että koulutuksessa on huomioitava myös ne opiskelijat, joille ammatillisen perustutkinnon suorittaminen ei todennäköisesti ole mahdollista. Joillekin opiskelijoille palkkatyö ei tule olemaan tulevaisuudessa perustoimeentulon lähde vaan vain osa mielekästä elämää. Tällöin haasteena on löytää työpaikka, joka voisi mahdollistaa opiskelijan osallistumisen todellisiin työtilanteisiin ja työtehtäviin (Eskola & Leskinen. 2007, 97). Autio ym. (2008, 144) korostavat sitä, kuinka koulutuksen funktio on pitkään ollut niin sanotusti varastoiva. Oletuksena on pidetty erityistä tukea tarvitsevien nuorten siirtymistä eläkkeelle, mahdolliseen suojatyöhön tai harrastustoimintaan päivätyökeskukseen, ei siis varsinaisesti työelämään. Vasta viime aikoina on käynnistetty vaihtoehtoja eläköitymiselle ja ryhdytty etsimään sellaisia työtehtäviä, kuten tuettu työllistyminen, jotka ovat sekä tuottavia että mahdollistavat yhteiskuntaan integroitumisen.

5.3.2 Työpaja ja tuettu työllistyminen

Nuorten työpajatoiminta on tarkoitettu alle 29 –vuotiaille nuorille, jotka tarvitsevat tukea ja apua arjen taidoissaan, tietoa ja kokemusta työstä tai vahvistusta opiskelutai työelämävalmiuksiinsa. Työpajat tarjoavat mahdollisuuden ohjattuun ja tuettuun työntekoon sekä eri ammatteihin ja työelämään tutustumiseen. Nuoret suunnittelevat itse oman työpajajaksonsa sisällön yhdessä ohjaajien kanssa. Työpajoissa annetaan myös neuvoja sopivimman koulutuspolun löytämiseksi, vahvistetaan nuorten elämäntaitoja sekä tuetaan nuoren sosiaalisia vuorovaikutustaitoja, yhteisöllisyyttä ja tekemällä oppimista. (Nuorten työpajat.) Nuorten työpaja voi olla myös vaihtoehtoinen väylä koulutukseen oppilaitosyhteistyön avulla (Rintala 2014, 11). Viime vuosien aikana on alettu kehittää oppisopimuskoulutukseen räätälöidympiä muotoja nuorille, joilla on heikommat työllistymisedellytykset. Perinteinen oppisopimuskoulutus vaatii opiskelijalta hyviä oppimisvalmiuksia ja itsenäisyyttä, mitä oppimisvaikeuksia omaavalla ei useinkaan ole. Tuetussa oppisopimuksessa opiskelijalle tarjotaan tukea ja valmennusta, joiden tarkoituksena on edistää hänen työ- ja oppimisstaitoja sekä arjenhallintaa. (Notkola 2013, 117.)

Tuetun työllistymisen tarkoituksena on työllistää vajaakuntoiset ja vaikeasti työllistyvät, jotka tarvitsevat normaalia enemmän henkilökohtaista ohjausta ja tukea työllistykseen sekä tukea heidän työssä pysymistään (Tuetun työllistymisen työhönvalmennus). Työhönvalmentaja tietää työnhakijan vahvuudet ja osaamistaidot, mistä on hyötyä sopivien työtehtävien etsimisessä (Työhönvalmentajan tuki työnantajalle 2014). Hän toimii työnhakijan ja työnantajan tukena myös työsuhteen alkamisen jälkeen. Ennen varsinaista työllistymistä palkkasuhteeseen avoimille työmarkkinoille voi työhönvalmennus tarjota työkokeilua tai työharjoittelua sekä työkyvyn arviointia. (Tuetun työllistymisen työhönvalmennus.)

5.3.3 Etsivä nuorisotyö

Nuorisotakuuseen kuuluu myös etsivä nuorisotyö. Etsivä nuorisotyö on erityisnuorisotyötä. Se on tarkoitettu ensisijaisesti alle 29-vuotiaille nuorille, jotka ovat koulutuksen tai työmarkkinoiden ulkopuolella ja tarvitsevat ja haluavat tukea saavuttaakseen tarvitsemansa palvelut sekä ratkaistakseen mieltä painavat pulmat ja kysymykset. Etsivässä nuorisotyössä panostetaan asiakaslähtöisyyteen sekä turvallisen ja luottamuksellisen aikuiskontaktin luomiseen. Palvelu- ja yksilöohjauksen lisäksi etsivän nuorisotyön työmuotoja ovat verkostoyhteistyö, kotikäynnit ja nuoren tukeminen elämän eri osa-alueilla. Nuorta ei jätetä tyhjän päälle missään vaiheessa, vaan etsitään uusia mahdollisuuksia niin kauan, kunnes nuoren hyvinvoinnin ja toimintakyvyn kannalta on päästy parhaaseen mahdolliseen tulokseen. (Etsivä nuorisotyö.) Etsivässä nuorisotyössä kiteytyy mielestämme hyvin sosiaalityön ja sosionomin käytännön työn lähtökohdat: asiakaslähtöisyys, ratkaisukeskeisyys sekä asiakkaan ja hänen lähipiirinsä voimaannuttaminen.

5.4 Työn vaikutus elämäntielle

Nuoren kehitystä tarkastellaan usein erilaisten virstanpylväiden ja suoritusten näkökulmista, kuten opiskelujen sujuminen ja työelämään sijoittuminen. Lähtökohdista ovat tällöin ajatukset nuoruudesta suhteellisen normitettuna tapahtumien ketjuna: koulusta opiskelemaan, sitten ammatti ja perhe. Opinnot ja työelämä liittyvät nuoren

psykkiseen ja sosiaaliseen kasvuun sekä aikuistumiseen. Työ ja siitä saatava toimeentulo mahdollistavat myös itsenäistymisen ja lapsuudenkodista irtaantumisen. Nuoret, joilla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia muuttavat usein lapsuudenkodistaan myöhemmin kuin ikätoverinsa. Suurimpana syynä ei ole useinkaan psyykinen kypsymättömyys tai elämänhallinnan puutteet vaan alhainen tulotaso ja vaikeus rahoittaa itsenäistä elämää. (Leskelä-Ranta 2010, 155–157.)

Työ vaikuttaa ihmisen elämään ja hyvinvointiin hyvin merkittävällä tavalla, mutta tärkeimmilläänkin se on vain osa elämää. Ansioiden lisäksi työ antaa ihmiselle onnistumisen ja tarpeellisuuden tunteita, ja työyhteisö sosiaalisia suhteita ja osallisuutta. Vaikka näiden asioiden tärkeys ihmisen elämään tiedetään, tuntuu nyky-yhteiskunnassa kaiken muun edelle menevän kiire, kilpailu ja tehokkuus. Kuronen (2010, 41) peräänkuuluttaa sitä, voiko hitaalle etenemiselle koulutuksessa tai työelämässä olla enää tilaa, aikaa tai lupaa. Lammi-Hiltunen (2010, 179) on samoilla linjoilla. Nyky-yhteiskunnassa olisi varmasti vielä monia aloja, joissa työtehtäviä voitaisiin pilkkoa niin, että vaativampaa ammattitaitoa omaavien ja asiantuntijatehtäviä tekevien ei tarvitsisi käyttää aikaansa väliaikaisiin ja avustavan luonteisiin tehtäviin. Näihin toimiin voitaisiin palkata vähemmän koulutettu henkilö. Usein käy kuitenkin niin, että vaikka soveltuvia työpaikkoja olisikin saatavilla, hankaloittavat palkkapolitiikka ja koulutuspainotteinen rekrytointi töihin pääsyä. Työnantajat pelkäävät usein, että työyhteisöllä ei ole voimavaroja ja joustavuutta kaiken kiireen keskellä kestää lisäohjausta tarvitsevaa, vaihtelevassa määrin epäitsenäistä ja muita hitaampaa työntekijää.

Uskomme, että nuoren omalla, kuten myös lähipiirin ja ympäristön positiivisella asenteella ja motivaatiolla, on ratkaisevan tärkeä merkitys nuoren työllistymiseen. Satu Uusiautti (2008, 179) nostaa mielestämme tärkeän asian esille: kaikenlaisen työn arvostamisen. Työssä menestymiseen liitetään usein ajatus korkeasta asemasta, vallasta ja huipputulosta, ei tavallisesta työntekijästä. Mitäpä, jos työssä menestymisen ajateltaisiin kuvaavan työtehtävän osaamista, pätevyyttä ja onnistumista työssä. Silloin valtahierarkian alemmalla tasolla työskentelevä ja ilman mahdollisuuksia ja haluakaan pyrkiä ylemmäs, voisi olla työssä menestyjä.

6 OPINNÄYTETYÖN TAUSTAA JA AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA

6.1 Kehittämishankkeen tavoitteet

VLK ry:n Seinäjoen asiantuntijatoimikunnan kehittämishankkeen tarkoituksena on selvittää laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavien nuorten siirtymävaihetta yläkouluista jatko-opintoihin ja sen kautta työelämään. Heidän mielestään kuntoutus- ja tukipalvelut eivät vielä toimi Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin alueella riittävän hyvin. Nuoren palvelupolku näyttäytyy pirstaleisena ja yhteistyö eri toimijoiden kesken ei toimi niin aktiivisena, että perhe saisi mahdollisimman hyvän tuen kasvatustehtävässään. Lisäksi huolta ovat aiheuttaneet muun muassa palveluiden piiriin ohjautumisen eriarvoisuus, tarvittavan tuen puuttuminen, yhteistyön ontuminen eri ammattiryhmien välillä sekä kuntien väliset erot tukipalveluissa. Alueella näyttäisi nyt olevan eniten vaikeuksia yläkouluikäisten erityisen tuen tarpeessa olevien nuorten ohjautumisessa tarpeellisten palveluiden piiriin siirtymävaiheessa sekä kasvun ja kehittymisen tukemisessa kohti aikuisuutta. (VLK ry:n Seinäjoen asiantuntijatoimikunnan kokousmuistio 1/2014.)

Nuoren normaalin kehityksen tukeminen ja sosiaalisen verkoston luominen erityisnuorena on usein varsin haastavaa, johtuen erilaisista oppimisvaikeuksista ja sosiaalisten taitojen puutteista. Epäonnistumiset voivat johtaa eristäytymiseen, yksinäisyyteen ja syrjäytymiseen, osittain tunnistamattomien ongelmien vuoksi. Esimerkiksi mukautetun oppimäärän suorittaneilla ei aina tunnisteta ongelmien laajuutta tai syytä. Jos ongelmat eivät ole huomattavia, ne voivat jäädä huomaamatta ennen jatko-opintoihin siirtymistä tai työpaikkaa etsittäessä. Ongelmien varhainen tunnistaminen ja matalan kynnyksen tuen saamisen järjestäminen nuorelle ja perheille estävät ongelmien syvenemistä. Opinto-ohjauksen rooli ja ilman opiskelupaikkaa jääneiden nuorten jatkoon ohjautuminen voisivat olla alueella selkeämpiä. (VLK ry:n Seinäjoen asiantuntijatoimikunnan kokousmuistio 1/2014.) Meidän opiskelijoiden tehtävänä oli selvittää kuntoutus – ja tukipalveluiden toimivuutta Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin alueella. VLK ry:n Seinäjoen asiantuntijatoimikunta toimi opinnäytetyömme ohjausryhmänä.

6.2 Aikaisempia tutkimuksia

Tutkimuksemme lähtökohtana on tukipalveluiden pirstaleisuus Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin alueella ja eri kuntien kuntalaisten eriarvoisuus. Huomasimme haastatteluja tehdessämme, että yhteiskunnan tukien lisäksi nuoren elämänsäkuun vaikuttavat nuoren henkilökohtaiset ominaisuudet, nuoren perhe ja sen tarjoama tuki sekä koulu ja sen tukitoimiin ja sosiaalisiin suhteisiin liittyvät monet eri asiat. Teoriaosan ja tutkimuksen analyysiosan tukena käytimme aikaisemmin tehtyjä tutkimuksia, jotka tukivat tai antoivat uutta näkökulmaa omiin tutkimustuloksiimme. Mielenkiinnolla vertasimme tutkimustuloksiamme Petra Hautamäen (2010,124) Heikon koulumenestyksen varhainen tunnistaminen – haaste koulupsykologeille – tutkimukseen. Hautamäki (2010, 124) on tutkimuksessaan selvittänyt heikosti koulussa menestyneiden kahdeksasluokkalaisten kouluhistoriaan liittyviä asioita, kuten oppilaan taidot, perhetausta ja koulunkäyntiin liittyvät tekijät.

Nuorten elämänsäkuu ja työllistymisen vaikeudet liittyvät palvelupolun myötä tiiviisti tutkimukseemme. Leskelä-Rannan (2010, 154) tutkimusartikkelissa keskityttiin erityisesti nuorten siirtymävaiheeseen nuoruudesta aikuisuuteen. Tutkimuksessa puhelinhaastateltiin kolmeakymmentä 20–25 –vuotiasta nuorta ja kyseltiin heidän elämänsäkulustaan. Haastateltavat valittiin Niilo Mäki Instituutin oppimisvaikeusklinikan asiakkaista, joille oli tehty oppimisvaikeustutkimukset kymmenen vuotta ennen puhelinhaastatteluja. Korhonen (2010, 110) kertoo puolestaan artikkelissaan laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavien nuorten tavallista suuremmasta riskistä sairastua mielenterveyshäiriöihin. Tämän huomioiminen on tärkeää heidän koulunkäyntiä ja ammattiopintoja suunnitellessa. Lammi-Hiltusen (2010, 170–171) tutkimusartikkelissa kerrotaan Satakunnan työlinikalla kuntoutustutkimusten yhteydessä kerätyistä aineistosta ja siitä saaduista tuloksista. Tutkimusryhmä koostui viidestäkymmenestä 16–52 -vuotiaasta henkilöstä, joiden älykkyyssosa oli keskitason alapuolella. Tutkimuksessa tutkittiin laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavien henkilöiden työllistymiseen liittyviä vaikeuksia ja niihin liittyviä syitä ja keinoja, joilla työllistymistä voidaan helpottaa.

Etsivän nuorisotyön rooli opintojen keskeytyessä voi olla ratkaisevassa asemassa nuoren elämässä. Kirjassa Etsivän katse Puuronen (2014, 6, 118) on tutkinut Karsulan ja Turun etsivää nuorisotyötä. Etsivän nuorisotyön ammatillinen kehittäminen:

nykytilanne ja tulevaisuuden tarpeet -tutkimushanke koskee ammatillista etsivää nuorisotyötä ja sen kehittämistä. Tutkimusaineisto koostuu etsivän nuorisotyöntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden haastatteluista, täydennyskoulutuksen materiaalista sekä etsivän nuorisotyön ammatillisen arjen tutkijahavainnoista.

Palola, Hannikainen-Ingman & Karjalainen (2012, 5, 9-10, 69) keskittyivät tutkimuksessaan siihen kysymykseen, kuinka toimeentulolain 10§:än muutos vaikutti Helsingin kaupungin sosiaalitoimen työntekijöiden työnkuvaan ja heidän asiakkaisiinsa, joilla on hankaluuksia koulutuksen, työelämän ja/tai työ- ja toimintakykynsä kanssa. Tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla Helsingin kaupungin sosiaalityöntekijöitä, TYP:n työntekijöitä (Duuri), Voimalinjan työntekijöitä, Vamoksen johtajaa ja työntekijöitä sekä kolmea nuorta. Palolan ym. tutkimuksen pohjalta heille nousi yhdeksi jatkotutkimuskysymykseksi: ”Entä mitä nuorille tapahtuu keskeisissä siirtymävaiheissa; mitä tukea saavat ja/tai tarvitsevat esimerkiksi peruskoulunsa päättävät nuoret, joilla on vaikeuksia siirtyä koulutukseen?” Kyseinen jatkotutkimuskysymys on meidän tutkimustyömme ydintä. Tähän samaan kysymykseen me etsimme vastauksia opinnäytetyössämme.

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

7.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Tällä opinnäytetyöllä halusimme tutkia sitä, kuinka peruskoulun jälkeinen jatko-opiskelu ja työelämään siirtyminen mahdollistuisivat parhaiten nuorella, jolla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia. Toivomme, että opinnäytetyön myötä asioista syntyisi keskustelua käytäntöjen yhtenäistämiseksi Etelä-Pohjanmaan eri kunnissa, jotka sijaitsevat saman sairaanhoitopiirin alueella. Tällä hetkellä kunnasta riippuen tukea ja apua saa eri paikoista ja niiden selvittäminen on välillä hankalaa ja aikaa vievää. Opinnäytetyömme tulee jäämään myös materiaaliksi VLK ry:n Seinäjoen asiantuntijatoimikunnalle, joka mahdollisuuksien mukaan jatkaa tulevaisuudessa selvitystyötä ja yhteneväisten, hyvien käytäntöjen juurruttamista.

Tutkimuskohteeksi valittiin kolme eri kuntaa Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin alueelta. Tavoitteenamme oli saada tutkimuskysymyksiimme erilaisia näkökulmia ja etsiä hyviä käytäntöjä. Haastattelimme yhteensä kymmentä asiantuntijaa sosiaali-toimesta, terveydenhuollosta sekä sivistys- ja nuorisotoimesta saadaksemme kattavasti tietoa eri toimijoilta. Lisäksi haastattelimme kahden nuoren vanhempaa. Kyseiset nuoret olivat 9-luokkalaisia ja opiskelivat pienluokalla yksilöllisen opetussuunnitelman mukaisesti. Perheet ovat omien asioidensa parhaimpia asiantuntijoita, mutta usein heidän mielipiteensä jäävät kuulematta. Tapasimme säännöllisesti Seinäjoen VLK ry:n asiantuntijatoimikunnan ohjausryhmää. Heiltä saimme aiheeseen liittyvää materiaalia sekä uutta tietoa suoraan sosiaali- ja terveysalan kentältä. Aloitimme haastatteluaineiston keräämisen syksyllä 2014 ja viimeisen haastattelun teimme kesäkuussa 2015.

7.2 Tutkimuskysymykset

Kysymykset, joihin halusimme vastauksia terveydenhuollon sekä sivistys-, nuorisotoimen ammattilaisilta ja nuorten vanhemmilta jakautuivat kolmeen eri teemaan: tuen saatavuus, yhteistyön toimivuus ja palveluiden kehittäminen tulevaisuudessa. Tutkimuskysymysten avulla halusimme selvittää palvelupolun nykyistä tilaa

ja kehittämiskohteita. Erityisesti meitä kiinnosti, kuinka tukipalvelujärjestelmä toimii siirtymävaiheissa sellaisten nuorten kohdalla, joilla palveluiden tarve on selvästi havaittavissa, mutta palveluihin oikeuttavaa diagnoosia ei ole. Lisäksi pohdimme, kuinka moniammatillinen yhteistyöverkosto rakentuu ja pystytäänkö sen avulla vastaamaan laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavan nuoren tuen tarpeisiin. Yhteiskunnan ja työelämän muuttuessa yhä vaativammaksi tulee myös työllistymispalveluiden kehittyä muutoksen vaatimalla tavalla. Tutkimme, minkälaisia työllistämisen tukitoimia tulisi kehittää, jotta erityisen tuen tarpeessa olevat nuoret työllistyisivät myös tulevaisuudessa.

Tutkimuskysymyksiksi valitsimme kolme kysymystä:

1. Minkälaista tukea on nuoren saatavilla siirtymävaiheissa peruskoulusta ammatilliseen opiskeluun ja työelämään ja onko tuki riittävää?
2. Kuinka yhteistyö toimii eri toimijoiden kesken?
3. Kuinka palvelupolkua voitaisiin kehittää, että nuoren työllistyminen tulevaisuudessa onnistuisi parhaiten?

Tutkimustuloksien avulla koostimme kolme erilaista palvelupolku –kuviota, josta näkyy millaisia tukipalveluita on erityisen tuen tarpeessa olevalle nuorelle tarjolla elämän eri vaiheissa. Palvelupolku – kuviot toimivat ennaltaehkäisevästi, kun palvelupolun varrella toimivat palveluiden tuottajat ovat tietoisia toistensa tukimuodoista. Lisäksi nuoret ja nuorten vanhemmat tietävät kenen puoleen kääntyä tukea tarvittaessaan. Palvelusuunnitelmaa laadittaessa palvelupolut toimivat ”työkaluina”, joiden avulla nuoren henkilökohtaisiin tarpeisiin voidaan vastata yksilöllisemmin.

7.3 Tutkimusmenetelmänä laadullinen tutkimus ja teemahaastattelu

Laaja-alaisia oppimisvaikeuksia ja niiden vaikutuksia nuoren työllistymiseen on tutkittu vähän, joten lähdimme avoimin silmin ja mielin tutkimaan tätä aihetta. Valitsimme tutkimusmenetelmäksemme kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen. Laadullisen tutkimuksen avulla voidaan keskittyä tarkastelemaan yksittäisiä tapauksia

tutkijan omista lähtökohdista. Oleellista on tutkimukseen osallistuvien ihmisten kokemusten ja näkökulmien korostaminen. Tutkimuksen tehtävänä on antaa teoreettisesti mielekäs tulkinta tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä sekä lisätä tietoa ja syventää ymmärrystä aiheesta. Laadullinen tutkimusasetelma on joustava ja antaa tilaa tutkijan aineistolle. Vaikka tutkija valitsee itse näkökulman ja ”teoreettiset silmälasit”, niin laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä, että tutkija palaa aineiston keruun jälkeen tarkastelemaan tutkimuskysymyksiään ja tavoitteitaan, varsinkin jos aineistosta nousee esiin jotain odottamatonta tai uutta tietoa. (Puusa & Juuti 2011, 47–49.)

Teemojen suunnittelu on hyvin tärkeää. Valittujen teemojen tarkoituksena on myös varmistaa, että tutkija saa mahdollisimman laajasti sellaista tietoa, jota hänen on mahdollista myöhemmin tulkita teorian avulla. Teemoittelun avulla tutkimusaihe puretaan pienempiin osiin, jotta voidaan keskittyä tutkimuksen kannalta keskeiseen ja merkitykselliseen tietoon. (Puusa & Juuti 2011, 82–83.) Laadullisen tutkimuksen tutkimussuunnitelma parhaimmillaan elää ja muotoutuu tutkimushankkeen mukana ja sen edetessä. Tutkimus toteutetaan joustavasti ja suunnitelmia pystytään muuttamaan olosuhteiden mukaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 164.) Tutkimustuloksia ei voida pitää ajattomina, vaan ne muuttuvat ajan myötä. Laadulliselle tutkimukselle on myös olennaista se, että tutkimuksen vaiheet eli aineistonkeruu, analyysi, tulkinta ja raportointi, kietoutuvat yhteen. Laadullisen tutkimuksen tulkinta jakautuu näin koko tutkimusprosessiin eikä sitä ole helppo erottaa eri vaiheisiin. (Puusa & Juuti 2011, 51.)

Aineiston hankintamenetelmänä käytimme teemahaastattelua. Teemahaastattelulle on ominaista, että haastattelu etenee aihepiireittäin eli teema-alueittain, mutta kysymyksiä ei ole tarkoin muotoiltu eikä järjestelty (Hirsjärvi ym. 2009, 208). Teemahaastattelumme jakaantui kolmeen teemaan: Tukipalvelut ja niiden riittävyys, tiedonkulku ja yhteistyö eri toimijoiden välillä sekä palvelupolun kehittäminen. Koska tutkittava aihe oli meille kummallekin uusi, jouduimme tekemään paljon taustatyötä ja teoriaosuudestamme tuli melko laaja. Ennen haastatteluja meidän oli selvitettävä, mitä tukitoimia on nuorille tarjolla, jotta ymmärtäisimme, mistä haastateltavamme mahdollisesti puhuvat. Haastateltaviemme näkökulmat suhteessa tutkimusaiheen

vaihtelivat, jonka vuoksi jouduimmeikin muuttamaan haastattelurungon kysymysmuotoja riippuen siitä, ketä haastattelimme. Esimerkiksi vanhemmille ja asiantuntijoille kysymykset aseteltiin erilailla. Tutkijoina meidän oli huomioitava, että vanhemmat suhtautuvat tunnepitoisesti nuortensa asioihin. Teemahaastattelu oli mielestämme hyvä myös siitä syystä, että pystyimme haastattelun aikana tarkentamaan kysymyksiämme ja esittämään lisäkysymyksiä.

7.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkijan tulee huomioida monia eettisiä kysymyksiä tutkimuksenteossa. Tutkimuseettiset periaatteet, jotka koskevat tiedon hankintaa ja julkistamista, ovat yleisesti hyväksytyjä ja niiden noudattamisesta on jokainen tutkija itse vastuussa. Eettisesti toteutettu tutkimus noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä. Tieteelliseen käytäntöön kuuluu, että tutkimus on suunniteltu, toteutettu ja raportoitu yksityiskohtaisesti. Tutkijan tulee noudattaa rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa, niiden esittämisessä sekä tutkimuksen tuloksen arvioinnissa. Tutkimuksen lähtökohtana on ihmisarvon kunnioittaminen, joka näkyy siten, että tutkija kunnioittaa ihmisen itsemääräämisoikeutta. Haastateltaville annetaan päätösvalta, haluavatko he osallistua tutkimukseen. (Hirsjärvi ym. 2009, 23–25.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuus näkyy siinä, että tutkija selostaa tarkasti kaikki tutkimuksen vaiheet. Tutkijan tulee olla tarkka kertoessaan tulkinnoistaan, joiden pohjalle hän päätelmänsä perustaa. Tutkimusselosteisiin voi liittää esimerkiksi suoria haastattelutuotteita. (Hirsjärvi ym. 2009, 216–218.) Tutkimuksen luotettavuutta voidaan mitata luotettavuuskäsitteiden eli reliabiliteetin ja validiteetin avulla. Reliabiliteetti tarkoittaa tulosten pysyvyyttä, jolloin tutkimusta uusittaessa saataisiin samat tutkimustulokset. Reliabiliteetti liittyy lähinnä tutkimuksen toteutukseen, kun taas validiteetti liittyy tutkimuksen suunnitteluun ja siihen, että aineiston analyysi tehdään oikein. Toisin kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa, jossa tutkimustulokset voidaan esittää määrällisesti, laadullisessa tutkimuksessa luotettavuustarkastelu jää tutkijan arvion ja näytön varaan. (Kananen 2014, 146–147.)

Lähestyimme haastateltavia tahoja sähköpostitse, jossa kerroimme opinnäytetyömme taustatiedoista ja tavoitteesta. Haastatteluissa meillä oli mukana nauhuri, jolla varmistimme sen, että kaikki oleellinen tieto tallentuu. Haastattelut kestivät 40 minuutista puoleentoista tuntiin. Teimme haastattelut yhtä lukuun ottamatta yhdessä. Kolme haastattelua teimme kahden haastateltavan yhteishaastatteluna, loput yksilöhaastatteluina. Haastattelutilanteet olivat rauhallisia ja kiireettömiä. Haastatteluista jäi tunne, että aihe oli hyvin ajankohtainen ja se koettiin tärkeäksi. Kaikki haastateltavat lupautuivat tarvittaessa antamaan lisätietoja ja tarkennusta myöhemässä vaiheessa. VLK ry:n Seinäjoen asiantuntijatoimikunta toivoi, että toisimme tutkimustulosten analysoinnissa esille haastateltavien toimialat. Tämä lisää tutkimuksen luotettavuutta ja mahdollistaa jatkossa tuloksien hyödyntämisen. Sitaitteissa merkitsimme haastatellut vanhemmat koodilla (V) sekä muut haastatellut henkilöt heidän toimialansa mukaan koodilla sivistystoimi (Si), terveydenhuolto (T), nuorisotoimi (N) ja sosiaalitoimi (So). Haastateltavat, joiden toimiala jakaantui kahteen eri ammattinimikkeeseen, merkitsimme sen mukaan, kuinka työt etupäässä painottuvat. Jokaisella henkilöllä on oma numeronsa, jonka vain me tutkimuksen tekijät tiedämme. Tämä lisää haastateltujen anonymiteettisuoja.

7.5 Haastatteluaineiston analyysi

Tutkimuksesta kerätyn aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätösten teko on tärkeä vaihe ja tutkimuksen ydinasia: siihen tähdätään tutkimusta aloittaessa. Analyysivaiheessa tutkijalle selviää, minkälaisia vastauksia hän saa ongelmiinsa. (Hirsjärvi ym. 2009, 221.) Laadullisen tutkimuksen aineistosta löytyy usein kiinnostavia ja ehkä ennalta odottamattomia asioita, mutta tutkijan on osattava rajata aihealue. Kaikkia ilmiöön liittyviä asioita ei voi tutkia, vaan on tärkeää keskittyä tutkimuksen tarkoitukseen ja siihen liittyvään tutkimusongelmaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92.) Aluksi opinnäytetyömme otsikkona oli ”Yläkouluikäisten erityistä tukea tarvitsevien lasten/nuorten varhaisen tuen ja palvelupolun selvittäminen”. Tämä oli aivan liian laaja käsite opinnäytetyön aiheeksi eikä kertonut tutkimuskohteemme ydintä. Vaikka VLK ry:n Seinäjoen asiantuntijatoimikunnan tavoitteena oli ollut palvelupolun lisäksi

myös perheen tukeminen heidän kasvatustehtävässään, niin huomasimme, että aihetta täytyi rajata. Päätimme keskittyä palvelupolun toimivuuteen ja sen kehittämiseen. Rajaus helpotti tutkimuskysymysten laatimista sekä teorian tiedon etsimistä.

Laadullisen aineiston analyysin tarkoitus on selkeyttää aineistoa ja siten tuottaa uutta tietoa tutkittavasta aineistosta. Analyysillä pyritään tiivistämään aineistoa kuitenkin kadottamatta sen sisältämää tietoa; päinvastoin yritetään kasvattaa informaatioarvoa luomalla hajanaisesta aineistosta selkeää ja mielekästä. (Eskola & Suoranta 2008, 137.) Käytännössä eri analyysimenetelmät kietoutuvat toisiinsa eivätkä ole mitenkään selvärajaisia. Harvoin myöskään pystyy soveltamaan vain yhtä analyysitapaa. (Eskola & Suoranta 2008, 161.) Aineistoa kerätään ja analysoidaan osittain yhtä aikaa (Hirsjärvi ym. 2009, 223). Usein tutkija ei voi hyödyntää kaikkea materiaalia tutkimuksessaan eikä kaikkea aineistoa ole myöskään tarpeen analysoida (Hirsjärvi ym. 2009, 224–225). Laadullisessa tutkimuksessa aineistosta päästään tekemään päätelmiä vasta aineiston järjestämisen jälkeen. Tätä ennen tarkistetaan sisältyykö aineistoon selviä virheitä tai puutteita. Tietoja täydennetään tarvittaessa lisähaastattelujen avulla. (Hirsjärvi ym. 2009, 221–222.)

Laadullisen tutkimuksen aineiston keräämisen jälkeen on jäljellä neljä eri vaihetta: litterointi, koodausvaihe, luokitteluvaihe ja tiedonkeruuvaihe. Kaikissa vaiheissa tulee pitää mielessä tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset. Litteroinnilla äänitallenteet muutetaan tekstimuotoon. Litterointi voidaan tehdä eri tarkkuudella, sanatar-kassa litteroinnissa jokainen äännähdyskin merkitään muistiin, yleiskielisessä litteroinnissa murre- ja puhekielen ilmaisut muutetaan kirjakielelle ja propositiotason litteroinnissa kirjataan vain sanoman tai havainnon keskeisin sisältö. Koodausvaiheessa tekstikokonaisuudet tiivistetään ja etsitään tekstikokonaisuudet, jotka liittyvät tutkimuskysymyksiin. (Kananen 2014, 99–102.) Tämän jälkeen tulee luokitteluvaihe. Luokittelussa samaa tarkoittavat käsitteet yhdistetään yhden niitä yhdistävän käsitteen alle, jolloin ne muodostavat loogisen kokonaisuuden (Kananen 2014, 113). Lopuksi tulee lähes aina uusi tiedonkeruuvaihe, jolla täydennetään analyysia tai etsitään vastauksia esille nouseviin uusiin kysymyksiin. Tällöin voidaan etsiä lisää tietoa haastattelemalla joko uutta tietolähdettä tai esittämällä jatkokysymyksiä jo haastatetuille henkilöille. (Kananen 2014, 100.)

Käytimme tutkimusaineistomme käsittelyssä propositiotason litterointia eli poimimme haastatteluista tutkimuskysymyksiä vastaavan aineiston. Tutkimuksen edessä palasimme kuuntelemaan tallenteita uudelleen, jotta saisimme kaiken oleellisen merkittävää muistiin ja syvennettyä tutkimusanalyysia. Sanatarkkaa litterointia käytimme sitaateissa. Litteroinnin jälkeen koodasimme eli jäsentelimme haastatteluaineistoa eri tutkimuskysymysten aihepiirien mukaan kolmeen ryhmään: tukipalvelut, yhteistyö ja palvelupolun kehittäminen. Näistä kolmesta ryhmästä hahmottelimme vielä aihepiireittäin pienempiä luokituksia. Esimerkiksi tukipalvelut-ryhmässä HOJKS, avustajat ja pienluokka muodostivat niitä yhdistävän käsitteen oppimisvaikeuksien tukeminen, joka oli osa opiskeluun liittyviä tukipalveluita. Samaan tapaan luokittelimme opiskelun keskeyttämiseen tai opiskelupaikan puuttumiseen liittyvät tukipalvelut ja työllistymiseen liittyvät tukipalvelut. Näitä kaikkia yhdisti käsite yhteiskunnalliset tukipalvelut. Samaan tapaan luokittelimme yhteistyön ja palvelupolun kehittämisen, jolloin saimme yhteneväisen kokonaisuuden. Tutkimustulosten analyysia ja teoretietoa vertailimme välillä keskenään, jotta pystyimme syventämään analyysiamme entisestään. Tutkimustulosten analysointia tehdessämme vertailimme tehtyjä haastatteluja ja etsimme niistä eroja ja yhtäläisyyksiä. Yhtä henkilöä haastattelimme toisen kerran, jotta saimme tarkistettua muutaman yksityiskohdan.

8 TUTKIMUKSEN TULOKSET

8.1 Tukipalvelut palvelupolussa

Ensimmäisenä keskustelunaiheena teemahaastattelussamme oli laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavien nuorten tukipalvelut ja tukien riittävyys yläkoulun ja jatko-opintojen aikana sekä nuoren suunnatessa työelämään. Yhteiskunnan tukipalvelut eivät kuitenkaan pelkästään riitä, vaan laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavat nuoret tarvitsevat ikätovereitaan enemmän kokonaisvaltaista ohjausta jokaisessa elämänvaiheessa. Haastateltavamme toivat esille, että erityistä tukea tarvitsevat nuoret tarvitsevat ensisijaisesti sosiaalisten ja emotionaalisten tekijöiden ja opiskelutaitojen tukemista selvitäkseen arjessa ja kiinnittyäkseen yhteiskuntaan. Tämän vuoksi haluamme tutkimustuloksissamme korostaa, että vaikka tukipalvelut auttavat nuorta elämässä eteenpäin, on henkilökohtaisilla ominaisuuksilla ja kyvyillä suuri merkitys. Nuoret tarvitsevat paljon tukea ja rohkaisua kasvaakseen persooniksi, jotka luottavat itseensä ja omiin kykyihinsä.

8.1.1 Psyykkisen hyvinvoinnin tukeminen ja vaikutus opiskelutaitoihin

Sosiaalisten ja emotionaalisten tekijöiden tukeminen. Hautamäen (2010, 128, 131–132) tutkimuksessa todetaan, että peruskoulussa osataan tukea kognitiivisia taitoja melko hyvin tuki- ja erityisopetuksen avulla, mutta opiskelutaitojen sekä sosiaalisten ja emotionaalisten tekijöiden tukemiseen ei aina kiinnitetä huomiota. Kognitiivisten taitojen lisäksi omien opiskelutaitojen merkitys kasvaa yläkoulun loppua lähestyttäessä, kun itsenäisen opiskelun vaatimukset lisääntyvät ja opettajalta saatava tuki vähenee. Erityistä tukea tarvitsevat oppilaat kokevat olevansa oppijoina heikompia kuin muut, mutta eivät tiedä, minkä takia eivät pärjää ja se nakertaa itsetuntoa.

Oppimisen pitkittyneet ongelmat vaikuttavat kielteisesti oppilaan käsitykseen itsestä oppijana. Pääongelma ei aina niinkään ole kognitiivisissa toiminnoissa ja oppimisessa, vaan pikemminkin itseen liittyvissä uskomuksissa ja motivoivissa tekijöissä. Terveystieteiden asiantuntija kertoi siitä, kuinka pieni ”kuoppa” oppimisessa voi

ajan myötä heijastua kaikkeen oppimiseen ja nuori alkaa alisuoriutua kaikessa oppimiseen liittyvässä. Pienenkin haasteen edessä oppilas lannistuu eikä edes yritä, jolloin nuoren koulusaavutukset jäävät alle kykytason. Tällainen negatiivisuuden kierre tulisi saada katkaistua.

Jos oppimisvaikeus on niinku aika laaja-alainen ja aika vaikea, ja ihan ehkä fyysisiäkin esteitä niin harjoituksen tulis olla yksilöllistä ja toistavaa ja tämmöstä niinku, että tulis niinku sellasia oppimiskokemuksia. Se on tosi tärkeää, että pitää jossain vaihees kokee, että onnistuu. (T8)

Sivistystoimen asiantuntija ja nuoren vanhempi painottivat sitä, kuinka koulu ei saa tuntua myöskään liian helpolta, vaan haasteita tulee olla sopivasti. Erityistä tukea tarvitsevan nuoren asennetta opiskelua kohtaan tulisi saada muutettua niin, että hän ei opiskelisi vain tulevaa koetta varten vaan pitemmällä tähtäimellä asioita, joista on arjessa hyötyä. Terveystoimen sekä sosiaali- ja sivistystoimen asiantuntijat painottivat sitä, kuinka tärkeää on löytää jokaiselle oppilaalle paras oppimistapa ja kehittää niihin sopivia yksilöllisiä työmenetelmiä ja apuvälineitä. Nuoren tulisi tunnistaa omat vahvuudet ja heikkoudet ja pystyä huomioimaan millä lailla hän voisi itse oppimistaan edistää.

Tehään paljon sellaisia testejä, että millainen oppija olen, olenko auditiivinen vai kognitiivinen vai visuaalinen vai millainen ja sit me koitetaan opetuksessa ottaa niin kuin mä äsken sanoin monikanavaisesti ja meillä on iPadeja käytössä ja tietokoneavusteisia ohjelmia käytössä. (Si4)

Mielenterveydellisissä ja sosiaalisissa ongelmassa tukeminen. Laaja-alaisten oppimisvaikeuksien yhteydessä esiintyy samoja mielenterveysongelmia, joita nuorilla yleensäkin esiintyy, mutta tutkimusten mukaan mielenterveyshäiriöiden riski heillä on 3-7 prosenttia suurempi kuin muilla saman ikäisillä tavanomaisesti kehittyvillä nuorilla (Korhonen, 2010, 110). Mielenterveysongelmien lisäksi sivistystoimen ja terveydenhuollon asiantuntijat puhuivat siitä, kuinka erityistä tukea tarvitsevilla on usein sosiaaliin ongelmiin liittyviä ongelmia, kuten päihteiden väärinkäyttöä sekä kotielämään ja käytökseen liittyviä ongelmia. Nuorella voi olla hankaluuksia rahan käytössä ja ajan hahmottamisissa. He ovat myös helposti kavereiden vietävissä, josta koituu lisäharmeja.

Leskelä-Rannan (2010, 161) tutkimusartikkelissa kaikki nuoret kuvasivat peruskoulu-aikoja hyvin vaikeiksi. Peruskouluun ja oppimisen työläyteen liittyi häpeää ja ärtyymystä. Koulukiusaamista oli esiintynyt varsinkin yleisopetuksen puolella ja siirto erityisopetuksen puolelle oli tuntunut poikkeuksetta helpotukselta. Sivistystoimen asiantuntija kertoi huomanneensa, että hyvin usealla erityistä tukea tarvitsevista nuorista on taustalla rankkaa koulukiusaamista. Koulukiusaaminen voi järkyttää nuoren perusturvallisuutta ja aiheuttaa pahimmillaan psyykkisiä ongelmia ja itsetuhoisia ajatuksia. Hän oli todella pettynyt siihen, kuinka vähän peruskoulussa kiinnitetään oikeasti huomiota koulukiusaamiseen, koska se vaikuttaa nuoren koko loppuelämään.

Suuri määrä on surullisesti koulukiusaamistaustaisia, niitä on valtavasti ja ne on sitten oirinut nyt sitten tähän 16-17 –ikään ja osalla on tosi laajoja psyykkisiä ongelmia, mikä on tosi ikävää. (Si4)

Moni haastateltavistamme oli huolissaan siitä, että koulukuraattorin ja psykologin, ja mielenterveyden erikoissairaanhoidon palveluja on käytettävissä liian vähän. Nuorilla on usein iso kynnyks mennä heidän puheilleen. Terveystieteiden asiantuntijat kertoivat, että mikäli nuori tarvitsee erikoissairaanhoidon palveluita, saa hän lähetteen tai maksusitoumuksen siihen perusterveydenhuollon, kouluterveyden- tai perheneuvolan kautta. Nuorella on myös mahdollisuus saada neuropsykologin ja neuropsykiatrisen tiimin palveluita. He voivat tukea nuorta silloin kun opiskelujen ja arjen hallinta on vaikeaa. Terveystieteiden asiantuntija toivoi, että uuden sosiaalihuoltolain sosiaalinen kuntoutus voisi tuoda apua laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaaville nuorille.

Korhosen (2010, 113–114) mukaan, nuori joutuu arkielämässään ikätovereitaan useammin epäsuotuisiin ja vaikeisiin tilanteisiin, joista aiheutuu stressiä. Laaja-alaisissa oppimisvaikeuksissa ilmenee tavallista useammin vaikeutta ilmaista mielipiteitä ja tunteita ja tämä voi aiheuttaa perusluonteesta riippuen joko toiminnallisia ilmaisuja, kuten aggressiivista käyttäytymistä tai ahdistusta ja masentuneisuutta. Koulu on tärkeässä asemassa ja sopivan koulu- ja opiskelumuodon löytyminen vähentää häiriöiden syntymisen riskiä. Hautamäki (2010, 133) lisää, että opettajat ja huoltajat ovat tärkeässä roolissa oppilaan itsetunnon tukemisessa ja opiskelumoti-

vaation ylläpitämisessä. On huomattu, että kouluaiikana muodostunut minäkuva itsestä oppijana vaikuttaa merkittävästi myöhempään koulunkäyntiin ja ammatillisen koulutuksen hankkimiseen.

8.1.2 Opiskelun tukeminen

Tukipalvelut oppimisvaikeuksien tunnistamiseen. Terveysthuollon ja sivistystoimen asiantuntija totesivat, että laaja-alaiset oppimisvaikeudet huomataan yleensä ala- tai yläkoulussa. Tosin, kuten Hautamäen (2010,127) tutkimus kertoo, oppimisvaikeuksilla on geneettinen tausta, joten ne voidaan tunnistaa jo aiemmin, jos oppilaiden lähisuvussa on keskimääräistä enemmän oppimisvaikeuksia. Myös terveydenhuollon asiantuntija ja nuoren vanhempi mainitsivat oppimisvaikeuksien perinnöllisyydestä. Asiantuntija pohti, että vanhemmat, joilla itsellä on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia, eivät välttämättä huomaa hakea lapselleen tukea tarpeeksi aikaisessa vaiheessa. Nuoren vanhempi mietti asiaa siitä näkökulmasta, että lapsen oppimisvaikeudet on helpompi huomata silloin, jos lapsen sisaruksella on jo huomioitu oppimiseen liittyviä vaikeuksia. Tällöin on helpompi ottaa asia esille jo neuvolassa ja mahdolliset tukiverkostot ja tukitoimet, kuten koulun kolmiportaisen tuen malli, ovat jo tiedossa. Vanhempien aktiivisuus tuen saamiseen on merkittävässä roolissa.

Terveysthuollon asiantuntija huomautti, että laaja-alaiset oppimisvaikeudet eivät aina näy lapsuusiässä. Laaja-alaisen oppimisvaikeuksien tunnistamista vaikeuttaa se, että ongelmien kirjo on hyvin laaja ja vaihteleva. Nuoren kykyprofiili voi olla varsin vaihteleva.

Laaja-alaisella voi olla heikkoja kohtia ja joissain osin taitava. Mutta kun on tarpeeksi heikkoja, niin toimintakyky on kehitysvammatasoa. Joissain osin voi olla hyvinkin älykäs. Vaikea määrittää diagnostisesti. (T6)

Terveysthuollon asiantuntijan mielestä psykologin arvioita nuoren ikätasoisesta kehityksestä tulisi mahdollisesti tehdä vielä ennen toiselle asteelle siirtymistä. Arviot eivät ole asiantuntijan mukaan suoranaisia älykkyydosamäärä-testejä, vaan enemmänkin muisti- ja tarkkaavuusarvio-testejä, joita peilataan oppimiseen ja arjen suju-

vuuteen. Oppimisvaikeudet voidaan huomata myös vasta jatko-opinnoissa tai työharjoittelussa. Voi olla, että uuden ympäristön myötä ongelmat ovat nousseet esiin. Joskus on nuoren kohdalla käynyt niin, että tutkimusten jälkeen nuori on saanut kehitysvammadiagnoosin. Yleisesti ottaen nuoret, joilla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia, identifioivat itsensä harvoin kehitysvammaiseksi. He elävät ilman kehitysvammahuollon palveluita, vaikka he voisivat hyötyä paljon kyseiselle ryhmälle kuuluvista palveluista. Palveluiden ja kuntoutuksen puuttuessa korostuvat mahdollisesti perheen voimavarojen ja sosiaalisen pääoman merkitys. (Leskelä-Ranta 2010, 159.)

Oppimisvaikeuksien tukeminen. Sivistystoimen asiantuntijat kertoivat, että kun nuorella huomataan laaja-alaisia oppimisvaikeuksia, tulisi niiden tuomiin ongelmiin heti tarttua. Koulussa tehdään nuorelle HOJKS, jossa kartoitetaan hänen yksilöllisen tuen tarpeensa. Moni haastateltava oli sitä mieltä, että koulu- ja luokkamuodot tulisi miettiä huolella. Peruskoulun alaluokilla tukeminen on enemmän ennaltaehkäisevää, kun taas yläkoulun puolella tapahtuva tukeminen on lähtökohdiltaan korjaavaa. Alakoulussa oppilas voi saada luokkaan henkilökohtaisen avustajan, joten opetus yleisopetuksessa voi olla mahdollinen. Henkilökohtaisia avustajia ei ole enää yläkoulussa saatavilla. Sivistystoimen asiantuntija korosti, että pienluokka itsessään on oppilaalle kuntouttava tekijä. Usein aineiden yksilöllistämistä voidaan pienluokassa vähentää, koska pienluokassa opiskellaan hitaammin ja oppilasta pystytään ohjaamaan yksilöllisemmin kuin yleisopetuksen luokassa. Erityisopettajien apuna on koulunkäynninohjaajia, joita ei usein kuitenkaan riitä jokaiselle pienluokalle. Pienluokkalaiset integroidaan taide – ja taitoaineisiin ja koulunkäyntiavustajan saa ensisijaisesti teknisiin töihin onnettomuusriskin vuoksi. Lukuaineista saattaa silloin jäädä ohjaaja pois, jolloin nuori ei saa siihen tarvitsemaansa tukea.

Nuoren vanhempi ja yksi sivistystoimen henkilö olivat huolissaan siitä, että pienluokkia vähennetään koko ajan, vaikka erityisopiskelijoiden määrä lisääntyy koko ajan. Hautamäen (2010, 133) tutkimuksessa oli huomioitu tämä sama asia: erityisopetuksen tarve on lisääntynyt, vaikka peruskoululaisten määrä on vähentynyt. Syitä kasvuun ei tiedetä, mutta mahdollisesti tämä voi johtua oppimisen vaatimustason ja

vauhdin kiristymisestä, oppilaiden sopeutumisvaikeuksien lisääntymisestä tai yksinkertaisesti siitä, että tieto oppimisvaikeuksista ja mahdollisuuksista tutkimuksiin ja diagnooseihin ovat lisänneet erityisopetukseen siirrettyjen oppilaiden määrää.

Koulun ja opinto-ohjaajan rooli nousi useampien haastateltujen mielestä merkittäväksi puhuttaessa nuorten jatko-opintoihin siirtymisestä. Sivistystoimen asiantuntija totesi, että muutama oppilas vuosittain on todellisessa syrjäytymisuhassa. Tärkeintä on, että nuori saa peruskoulun päättötodistuksen, jotta oppilaalla on mahdollisuudet jatko-opintoihin. Henkilökohtaista ohjausta ei voi koskaan korostaa liikaa, vaan opinto-ohjaajat keskustelevat erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden kanssa ammatinvalinnasta useaan kertaan. Erityistä tukea tarvitsevilla oppilailla ”kypsyttelyaika” on usein pitkä ja yksilöllistetyt aineopinnot rajaavat ammatinvalintaa. Jos nuorella on terveyteen liittyviä ongelmia, alavaihtoehdot kapeutuvat entisestään. Terveystongelmat eivät itsessään ole osa laaja-alaisia oppimisvaikeuksia. Mutta koulutusedellytysten ollessa vähäiset, suhteellisen lievät sairaudet ja vammat, kuten allergia, astma tai tuki- ja liikuntaelinvaivat, rajoittavat työmahdollisuuksia merkittävästi enemmän kuin sellaisella, joka voi kouluttautua kevyisiin töihin. (Lammi-Hiltunen 2010, 177.)

Sivistystoimen asiantuntija ja kaksi nuoren vanhempaa kehuivat sitä, kuinka hyvä asia on, kun erityistä tukea tarvitsevat nuoret voivat tehdä koulutuskokeiluja toiselle asteelle ja päästä tutustumaan heitä kiinnostaviin aloihin ennen yhteishakua. Heillä ei ole useinkaan selkeää kuvaa siitä, mitä mikäkin ala sisältää. Moni heistä tarvitsee apua miettiessään omia mielenkiinnon kohteita ja unelmia sekä omia vahvuuksia ja tulevaisuuden suunnitelmia.

Tietysti pyritään tukemaan siinä, että löytyis se oma mielenkiinnon kohde ja mikä tavallaan on myös realistinen. Joskus tuota niin niin, saattaa olla niinkin, että on tavallaan tietty ristiriita niin, että, vaikka ei me koskaan voida sanoa niin, että joku ei niinku ei missään tapauksessa tuun pärjäämään jollakin alalla, toisaalta näin ei voi niinku ajatella. Mutta sitten taas joskus sitten saattaa olla, että huoltajilla tai nuorella itsellä on niinku väärästynyt käsitys siitä, että mikä on se sopiva ala juuri hänelle. (Si3)

Lukio-opinnoissa tiedollinen määrä moninkertaistuu ja varsinkin, jos nuorella on yksilöllistettyjä oppiaineita, käy opiskelu helposti liian haastavaksi. Peruskoulun yleisopetuksen puolella yhteishakulomake täytetään kotona, mutta pienluokalla ja ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavassa koulutuksessa (VALMA) oppilaan kanssa koululla. Pelkästään nuoren kanssa ei sitä kuitenkaan tehdä, vaan huoltajan tulee allekirjoittaa sen. Koululla on ohjaava rooli, mutta viimeinen vastuu jää kodille.

Kaksi sivistystoimen asiantuntijaa tiesi kertoa, että oppilaat, joilla on yksilöllistetty opetussuunnitelma pääsevät yleisesti ottaen hyvin jatko-opiskelemaan toiselle asteelle. Toinen heistä perusteli heidän olevan etulyöntiasemassa muihin nähden siinä, että yksilöllistetyt aineet (*-merkityt) eivät näy valintaa tehdessä. Aika moni yksilöllisen opetussuunnitelman omaava hakee myös harkinnanvaraisella haulla. Harkintaan perustuva haku on mahdollinen niille oppilaille, joiden todistus ei ole vertailukelpoinen muiden todistusten kanssa (käytännössä maahanmuuttajat), jos on oppimisvaikeuksia tai jos sosiaaliset syyt (esimerkiksi traaginen kotitapahtuma) ovat vaikuttaneet nuoren todistukseen. Näillä syillä perustellaan, miksi todistus on huonompi kuin jollain toisella. Opinto-ohjaaja, erityisopettaja tai esimerkiksi lastensuojelun työntekijä voi kirjoittaa suosituksen, miksi oppilas olisi motivoitunut ja sopiva tälle suositellulle alalle. Sivistystoimen asiantuntija kertoi, että VALMA:sta toisen asteen opintoihin hakeva saa yhteishakulomakkeen liitteeksi saattokirjeen, jossa kuvataan esimerkiksi nuoren vahvuudet ja työkokemukset, myös heikkoudet ja puutteet saatetaan mainita. Yhteistyö jatko-opiskeluihin lähteneen nuoren ja VALMA:n välillä jatkuu syksyllä. Kuulumisia kysellään luokan yhteisissä facebook- ja whatsapp-ryhmissä.

Ollaan siellä niinku taustatukena, että totta kai nuoret pääsääntöisesti menee ittekseen ja kaikki sujuu ok, mut sitten ollaan vähän myös siellä taustalla. Sit kysellään eka viikoilla ”hei, miltä tuntuu ja onko ihan ok ja kaikki mennyt hyvin tai onks jotain ongelmaa?”. (Si4)

Tukitoimet ammattiopinnoissa. Nuorten suhtautuminen peruskoulun jälkeiseen opiskeluun on ristiriitaista. Peruskoulussa alkaneet hankaluudet (ulkopuolisuuden kokemukset, kiusaaminen, osaamattomuuden tunne ja oppimisen vaikeudet) voivat jatkua, toisaalta taas joku nuori voi kokea saavansa ammattiopinnoissa itselle uuden alun. (Leskelä-Ranta 2010, 156.) Nuorten vanhemmat puhuivat siitä, kuinka

nuoret toivoisivat, että ammattikoulussa olisi edes joku tuttu, vaikka ylemmällä luokalla, jolta voisi tarvittaessa kysyä apua ja saada tukea. Nuorelle vieras ympäristö voi näyttäytyä pelottavana ja haastavana.

Tuen saaminen ammattiopinnoissa osoittautui monen haastateltavan puheissa vaikeaksi. Haastatteluissa tuli ilmi, että eri kunnissa on myös erilaisia käytäntöjä. HOJKS:ja tehdään vaihtelevasti. Toisissa oppilaitoksissa niiden vähäisyyttä selitetään sillä, että käytännön taidoilla ja näytöillä voidaan kompensoida teoriaosaa. Joissain kunnissa saa toiselle asteelle henkilökohtaisen avustajan, mutta toisessa kunnassa saatetaan olla sitä mieltä, että henkilökohtaista avustajaa tarvitseva ei ole opintoihin kykenevä. Nuoren vanhempi toivoi, että erityistä tukea tarvitseva nuori voisi saada ammattiopintojen alkuun tukihenkilön, jotta koulun alku helpottuisi. Sivistystoimen asiantuntija kertoi, että joskus VALMA:lla opiskelevien nuorten vanhemmat ovat ottaneet heihin yhteyttä tässä samassa asiassa. Heiltä on silloin mennyt työntekijä nuoren tueksi, koska he ovat huomanneet, että siitä on pieni vaiva, mutta suuri hyöty nuorelle.

Sosiaalitoimen asiantuntijat kertoivat, että joskus nuorten on hankala saada työharjoittelupaikkoja. Tällöin koulusta voidaan olla yhteydessä vammaispalvelun tuetun työn työntekijöihin, jotka voivat auttaa nuorta löytämään työharjoittelupaikan ja käydä muutaman kerran nuoren työharjoittelupaikalla ohjaamassa. Työntekijät eivät kuitenkaan ota harjoittelusta vastuuta. Joskus on käynyt myös niin, että nuoren kyyville vastaavaa harjoittelupaikkaa ei ole löytynyt muualta kuin toimintakeskuksesta. Toimintakeskus on tarkoitettu peruskoulun päättäneille, pääasiassa kehitysvammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat työ- ja päivätoimintaa tai tuetun työn palveluja.

8.1.3 Tukitoimet ammattiopiskelun keskeyttämisen jälkeen

Haastateltavat nimesivät hyvin erilaisia syitä, jotka saattavat vaikuttaa siihen, että nuori keskeyttää ammattiin opiskelun ja mitä tukitoimia nuorella on silloin saatavilla. Sivistystoimen asiantuntija listasi keskeytymisen syyt positiivisiin ja negatiivisiin keskeyttämisiin. Positiivisia keskeyttämisen syitä olivat raskaus, sairaus tai linjanvaihdokset ja toiseen oppilaitokseen siirtyminen. Negatiivisia olivat puolestaan keskeytykset, jolloin opiskelijalla ei ole tietoa toisesta opiskelupaikasta tai myöhemmästä

opiskelun jatkamisesta. (Kuronen 2011, 20.) Sivistystoimen asiantuntija otti puheeksi terveydelliset ja sosiaaliset syyt, jotka voivat vaikeuttaa opiskelua. Nuori ei sairaudestaan johtuen ole siinä kunnossa, että voisi aloittaa ammatilliset opinnot.

Nuorisotoimen asiantuntija puhui siitä, kuinka osa nuorista ei osaa ajatella ”kauaskantoisesti” tulevaisuutta, vaan elävät ”hetkessä”. Nuori voi huomata olevansa väärällä alalla ja keskeyttää opiskelun eikä huomaa mennä opinto-ohjaajan puheille saadakseen mahdollisesti vaihdettua opintolinjaa mielekkäämmäksi. Tai nuori keskeyttää koulun, koska hän tuntee olonsa siellä epämukavaksi, esimerkiksi jos suhteet opettajiin tai koulukavereihin ovat huonot.

Sivistystoimen asiantuntijat ja nuorisotoimen asiantuntija totesivat, että vaikka yhteiskunnan tukia on saatavilla, niin aina ne eivät riitä. Opiskeluhaluttomuuden syiksi haastateltavat mainitsivat muun muassa motivaation puutteen ja haluttomuuden sitoutua.

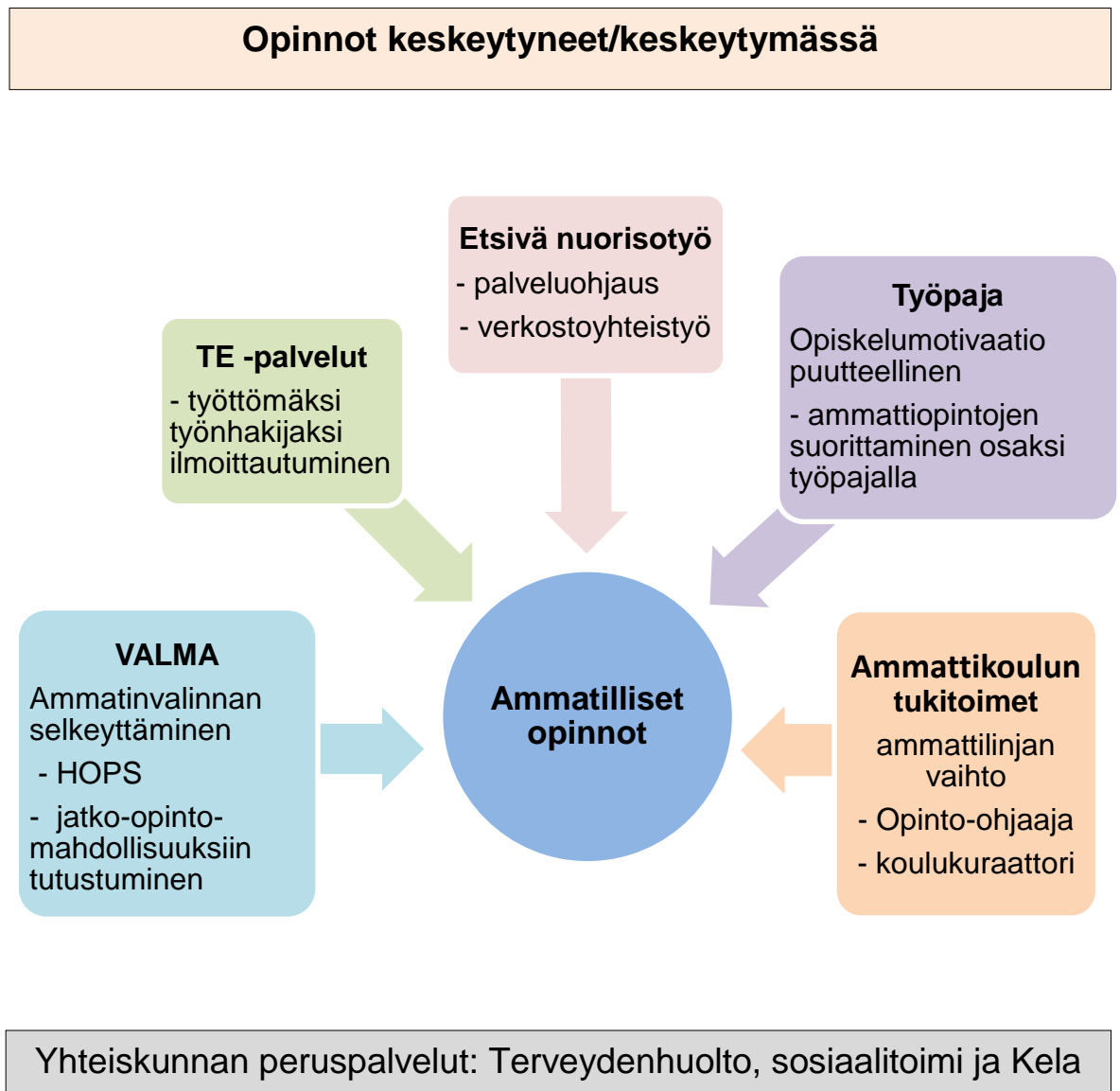
Tukitoimet toimii. Haasteena ne nuoret, joilla motivaatio heikko ja elämänhallinto surkea. Silloin ei tukitoimet auta. Jos nuori ei pysty edes kiinnostua. Veikkaan, et tää on laajemminki kouluissa. Meillä on kyllä eriyttämistä ja henkilökuntaa, mutta valtava määrä opiskelijoita, jotka ei sitoudu. (Si4)

Sivistystoimen asiantuntija kertoi, että monelle erityistä tukea tarvitsevalle nuorelle voi työpajaympäristö ja työn kautta oppiminen olla motivoivampaa kuin pelkästään koulussa opiskeleminen. Mahdollisuuksien mukaan nuori voi suorittaa osan ammatitutkinnon opinnoista työpajalla. Tällöin opiskelussa painottuisi enemmän tekeminen eikä teoriaopinnot.

Monet haastatelluista olivat tietoisia siitä, että jos nuori keskeyttää koulun, velvoittaa laki koulun ilmoittamaan nuoren yhteistiedot etsivälle nuorisotyölle. Sivistystoimen asiantuntija totesi, että hän on oppilailleen joskus heistä puhunut ja todennut:

Ehei se niin helppoa oo kuulkaa nykyään syrjäytyä, kyl etsivä nuorisotyö ja jos mä rupeen näkemään et kylillä vaan ootte kouluaihana, niin mäkin voin ilmoittaa teidät. (Si3)

Kuviossa 3 esittelemme palvelupolun, jossa näkyy yhteiskunnan tarjoamat palvelut nuorelle, joka on keskeyttänyt tai on keskeyttämässä opintonsa. Tavoitteena on, että nuori saavuttaa palveluiden avulla ammatilliset opinnot.

Kuvio 3. Palvelupolku nuoren opintojen keskeytyessä.

8.1.4 Tukitoimet opiskelupaikan puuttuessa

Nuoren opiskelupaikan puuttumiseen voi olla monia eri syitä. Nuorisotoimen asiantuntija kertoi siitä, kuinka nuori ei välttämättä hae peruskoulun jälkeen opiskelemaan ollenkaan, koska ei tiedä mitä alaa opiskelisi. Hän myös mainitsi, että on nuoria, jotka hakevat sellaiseen koulutukseen, josta tietävät, että eivät tule valituksi. Syynä

tähän voi olla haluttomuus sitoutua opiskeluihin kolmeksi vuodeksi. Palola ym. (2012, 51) pohtii sitoutumattomuuden syitä. Toimeentulotuen menettäminen saattaa pelottaa eikä opintolainan otto houkuttele nuorta. Mikäli nuori ei saa perheeltään taloudellista tukea opintoihin, voi kynnyks opintojen aloittamiseen olla hyvin suuri. Sivistystoimen asiantuntijat ottivat kantaa siihen, kuinka yhteiskunnan tukitoimet saattavat passivoida nuorten halua hakeutua töihin tai opiskelemaan. He mainitsivat nuorten omakohtaiset kokemukset ”sossun luukusta”.

Nyt yhteiskunta veltostuttaa nuoria, jotka kattoo sen edun, että kannattaa vaan jäädä kotiin köllöttelemään, sosiaaliturva on parempi ku ei tee mitään. Se on murheellista, et meidän systeemi on sellanen. Et joku osaa nää laskea. Onneks moni on fiksu ja vanhemmat kannustaa kouluun. On myös suuri joukko sellasia, jotka ei niin pysty ajattelemaan. (Si4)

Palolan ym. (2012, 32) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät toivat kuitenkin esille sitä asiaa, että nuoret haluavat tulla toimeen omillaan ja olla hyödyksi muille. Haluttomuuden taustalla on aina jokin syy, kuten pelko siitä, että ei kelpaa. Pettymyksiä on kerääntynyt paljon ja tällöin nuoren on helpompi pitää kulissia pystyssä jopa itsellekin ja todeta työntekijälle ettei viitsi.

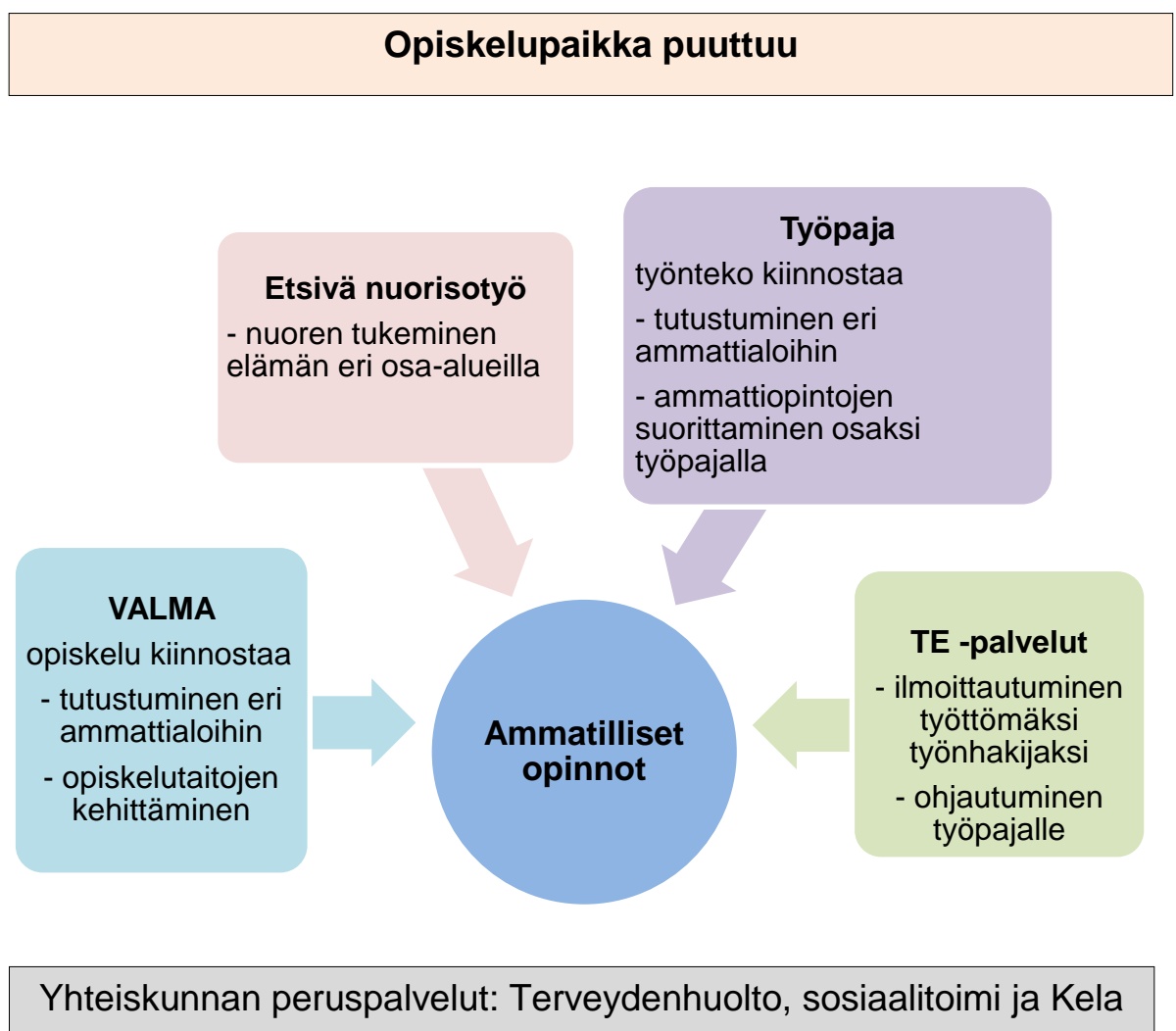
Palola ym. (2012, 27) tuovat tutkimuksessaan esiin rikollisuuden ja harmaan talouden. Myös sivistystoimen asiantuntija mainitsi havainneensa, että helppo raha ja rikollisuus saattavat kiehtoa joitain nuoria.

Oma lukunsa on se, että jos tulee rikollisuus kehiin. Ikävä kyllä joku saattaa ihannoida sellasta puolittain kepulikonstein tehtyjä elämänpolkuja, vaikka tiedostettiin että onhan joku siitä vastuuseenki joutunut. Kun olis joku keino millä sais... siinä on ite turha saarnata, tarvis aina jonku kertomaan todellisen esimerkin elämästä, että ei kannata lähteä sinne. (Si3)

Vaikka jotkut nuoret ovat hyvin selvillä siitä, kuinka voivat käyttää yhteiskunnan sosiaalisia tukia hyödykseen, niin Palolan ym. (2012, 36, 38) haastatteluaineisto kertoo, että nuoret arvostavat perinteisiä asioita: työpaikkaa, kotia ja perhettä. Nuoren omalta perheeltä ja kasvuympäristöltä saama tuki ja elämisen malli ovat ratkaisevassa osassa ja nuoren kasvu- ja elinympäristö voivat rajoittua hyvin pienelle alueelle. Nuoren vanhempi, sivistystoimen ja nuorisotoimen asiantuntijat ottivat puheeksi tilanteen, jolloin nuoren oman paikkakunnan ammattioppilaitoksesta ei löydy

mieleistä alaa, mutta nuori ei halua muuttaa toiselle paikkakunnalle. Nuorisotoimen asiantuntija totesi, että vanhemmat voivat olla hidasteena nuoren opiskelulle, koska eivät halua nuoren muuttavan toiselle paikkakunnalle. Vanhemmat voivat myös kokea, että nuorta kiinnostava ala on ”epäsopiva” tai heikosti työllistävä. Nuorten vanhemmat olivat huolissaan nuoren pärjäämisestä omillaan, sillä he pitivät erityistä tukea tarvitsevan nuoren arjenhallintakykyä puutteellisena.

Kuviossa 4 esittelemme palvelupolun, jossa näkyy yhteiskunnan tarjoamat palvelut nuorelle, jolta puuttuu opiskelupaikka. Tavoitteena on, että nuori saavuttaa palveluiden avulla ammatilliset opinnot.

Kuvio 4. Palvelupolku nuoren opintojen keskeytyessä.

8.1.5 Työllistymisen tukeminen

Sosiaalitoimen asiantuntijat ja terveydenhuollon asiantuntija totesivat, että laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavan nuoren on tänä päivänä vaikea työllistyä. Lammi-Hiltusen (2010, 178) mukaan nuorille, joilla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia, ei ole olemassa omia erityispalveluja. He käyttävät useita erilaisia yhteiskunnallisia palveluita, mutta tuen piiriin hakeutuminen voi olla hankalaa tai he eivät halua tulla leimatuksi. Viranomaisten on vaikea tunnistaa tätä asiakasryhmää tai heillä ei ole käsitystä siitä, millaisia tuentarpeita näillä nuorilla on. Joillakin tuentarve liittyy lähinnä koulutus- ja työratkaisuihin ja muu elämä sujuu ilman merkittäviä ongelmia. Osalla tuentarve liittyy useille elämän osa-alueilla tukihenkilö- ja asumispalveluista lähtien. Terveydenhuollon ja sosiaalitoimen asiantuntija totesi, että vaikka palvelutarve tunnistettaisiin, sopivia palveluita ei välttämättä ole saatavilla. Tämän vuoksi he jäävät palveluiden väliinpuotoajiksi.

Kyllä he vähän väliinpuotoajia on, ja se on hyvin monitasoista se, se on niin yksilöllistä se niin ku se vaikeusaste siellä, missä se kylläkin on mitä on... (So2)

Sosiaalitoimen asiantuntijat kertoivat, että monesti laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaava nuori kokeilee erilaisia työllistämismuotoja TE-palveluiden tai työvoimapolkupalveluiden (TYP) kautta, kuten työkokeilua, palkkatuettua työtä ja kuntouttavaa työtoimintaa. Viimeisenä keinona he pitivät nuoren työllistymistä vammaispalveluiden tuetun työn kautta. Tuettu työ tekee yhteistyötä toimintakeskuksen kanssa, jossa tarvittaessa kartoitetaan nuoren työkykyä kuuden viikon ajan. Tuetun työn avulla saatu työ voi olla esimerkiksi avotyötä tai palkkatuettua työtä. Sosiaalitoimen asiantuntijat kertoivat, että nuoret ovat olleet kiinnostuneita Kelan kuntoutus- ja sopeutumisvalmennuksesta, mutta niitä kunnat eivät ole olleet halukkaita maksamaan. Työvoimapolkupalvelun ehdottamia kuntokartoituksia Kela on maksanut. Terveydenhuollon asiantuntija tiesi kertoa, että Kela odottaa tietynlaista vaikuttavuutta terapioilta. Terapioita ei ole helposti myönnetty ilman diagnoosia.

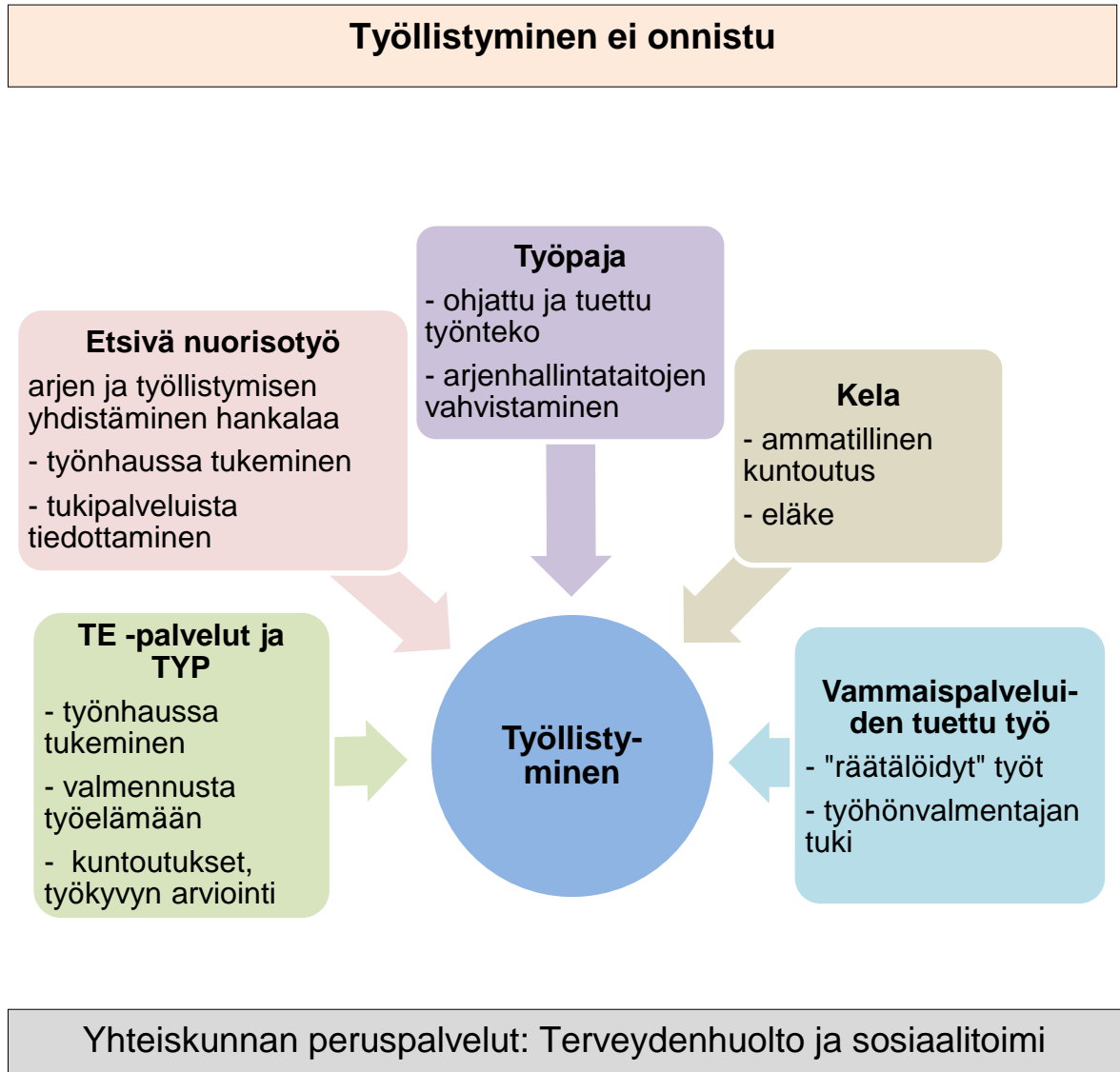
Diagnoosista vielä piti sanoa, että sehän on vähän niinku sillä lailla, että tähän asti on vammaispalvelukin hakemuksiinkin vaatinut sen diagnoosin, mutta sehän ei tuu varmaankaan olemaan niin, vaan sehän on sillä tavalla, että mikä on se tarve, henkilökohtainen tarve ja mikkä ne haasteet on siinä arjen selviytymisessä. Että se pitäis olla semmosta niinku

yksilöllistä arviointia siitä tarpeesta eikä diagnoosiin sillai katottais.
(So2)

Erityistä tukea tarvitseva nuori tarvitsee yleensä räätälöidyn työpaikan, jonka etsimisessä työvalmentaja tai vastaava muu taho voi tukitoimillaan auttaa. Laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavalle nuorelle työyhteisön antamalla tuella on tavallista suurempi merkitys niin työhön sijoittumisen kuin siinä selviytymisen kannalta. Sosiaalitoimen asiantuntijoiden mukaan nuorilla saattaa olla aluksi vääristynyt käsitys siitä, minkälaista työtä hän pystyy tekemään. Siksi työn tekeminen aloitetaan yksinkertaisista työtehtävistä, kuten keittiötöistä (tiskaus ja pöytien pyyhkiminen), kiinteistöhuollon tai laitospulaisen tehtävistä, tehdastyöstä tai pakkaustöistä, jotta nuori saa työssä onnistumisen kokemuksia heti aluksi. Sosiaalitoimen asiantuntija totesi, että loppujen lopuksi harva nuori pitää ensimmäisen viikon jälkeen töitään mitättöminä, vaan on saattanut joutua ponnistelemaan sen eteen. Tyytyväisyys työhön kasvaa, kun nuori huomaa pysyvänsä ”kelkassa”. Joillain työnantajilla on halu auttaa nuoria työllistymään, vaikka työntekijän panos olisi hyvin pieni. Joskus on käynyt niin, että työnantaja on tarjonnut nuorelle palkkatyötä tuetun palkkatyön sijaan. Nuori ei ole kuitenkaan halunnut ottaa sitä vastaan pelätessään mahdollisesti palkkatyön tuomaa vastuuta.

Sosiaalitoimen asiantuntijat ottivat puheeksi sen, kuinka eläkettä pidetään yhtenä vaihtoehtona nuorille, joilla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia. Heitä itseään kiinnostaisi tietää, kuinka moni nuorista hakee eläkettä suoraan ammattikoulun jälkeen vai ovatko eläkkeen haun takana nuoren vanhemmat ajatellen, että nuorella on jokin turva tulevaisuuden varalle. Asiantuntijat korostivat, että nuorena tullutta eläkeleimaa on hankala myöhemmin karistaa pois. Tämän vuoksi nuoren tulisikin ensin kokeilla kaikki muut vaihtoehdot ja vasta viimeisenä harkita eläkettä. Lammi-Hiltunen (2010, 178 -180) on samoilla linjoilla ja toteaa, että työelämään pääsyn tulisi olla ensisijainen ratkaisu kaikissa tapauksissa. Pelkkä ajatus, että yhteiskunta siirtäisi erityistä tukea tarvitsevat nuoret monien tukien ja koulutusten jälkeen suoraan eläkkeelle, tuntuu resurssien hukkaamiselta tilanteessa, jossa pääasiallinen ongelma on se, että työelämän vaatimukset eivät kohtaa yksilön edellytyksiä.

Kuviossa 5 esittelemme palvelupolun, jossa näkyy yhteiskunnan tarjoamat palvelut nuorelle, jolle työllistyminen on haasteellista. Tavoitteena on, että nuori työllistyy palveluiden avulla tai mahdollisesti siirtyä eläkkeelle.

Kuvio 5. Palvelupolku työllistymisen ollessa haasteellista.

8.2 Yhteistyö palvelupolulla

Toisena keskustelunaiheena teemahaastattelussamme oli tiedonkulun ja yhteistyön toimivuus eri toimijoiden välillä palvelupolun eri vaiheissa. Haastateltavat korostivat moniammatillisen yhteistyön tärkeyttä, vaikka se saattaa olla myös haasteellista yksilösuojan vuoksi. Jos nuori tai huoltajat eivät allekirjoita tiedonsiirtolupaa, eivät yhteistyön eri tekijät saa tietoa toisistaan ja nuoren saamista palveluista.

Tänä vuonna mä oon just joutunut sitäkin miettimään, että tää meidän hyvä systeemi, (naurua) hyvinvointivaltiossa on niin, välillä tulee semmonen mieleen, että kuka loppujen lopuks on se työntekijä, joka katsois sen perheen tai nuoren kokonaiskuvan. Että niin niin, et on toimijoita, niinku sosiaalitoimen, koulutoimen ja terveydenhuollon palveluista, mutta tota totta kai tehään joskus saatetaan istua kaikkikin tahot saman pöydän ääreen, mutta niin niin välillä on semmonen huoli myös siitä, että onkohan tää asia nyt oikeesti jollain niinku hanskassa! Ja että kenen homma se sitten on lopulta niinku kattoo, että pärjätäänkö vaikka kotona että tarvitaanko lisätukea niinku. (Si3)

8.2.1 Yhteistyö opiskelun aikana ja siirtymävaiheissa

Kaikki haastateltavista kokivat, että yhteistyö nuoren huoltajien ja koulun henkilökunnan välillä on sujuvaa koko koulunkäynnin ajan. Sivistystoimen asiantuntija toi ilmi, että tiedottaminen yleisistä asioista toimii pääsääntöisesti sähköpostin välityksellä, mutta myös puhelimitse asioita hoidetaan. Nuorten huoltajat ottavat yhteyttä opettajiin ”matalalla kynnyksellä”. Erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden ollessa kyseessä, tapaavat opettajat nuoren huoltajat HOJKS – palaverissa. Sivistystoimen asiantuntijat totesivat, että uusi oppilashuoltolaki rajoittaa nuoren asioiden tiedonkulkua ja oppilashuoltoryhmä on muuttunut enemmän suunnittelu- ja koordinointiryhmäksi. Nuori ja hänen huoltajansa voivat määrittää, ketkä koulun henkilökunnan jäsenistä voivat osallistua oppilashuoltoryhmään nuoren asioista keskustelemaan. Vaarana on, että henkilö joka työskentelee tiiviisti nuoren kanssa ja on perillä nuoren kyvyistä, ei saa tuotua omaa näkökulmaansa nuoren asioihin.

Mielestäni tää yksilösuoja on menny liian pitkälle, ei ole aina nuoren etu ollenkaan. On tosi merkittävää, että asiat tiedettäs oikeilla nimillä. Sillai vaan voi auttaa. (Si4)

Kaikki sivistystoimen asiantuntijat kehuivat, että yhteistyö peruskoulun, toisen asteen ja ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavan koulutuksen – VALMA:n välillä opiskeluiden siirtymisvaiheissa on toimivaa. Ennen opintojen alkua saadaan melko hyvät tiedot siitä, millaista tuen tarvetta laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavilla nuorilla on. Syksyisin opinto-ohjaajat ja erityisopettajat tapaavat niin sanotuissa ”siirtopalaverissa”. Sivistystoimen asiantuntijat totesivat, että mahdollisuuksien mukaan otetaan huomioon oppilaiden ystäväsuhteet sekä myös mahdolliset kiusaamistapaukset, jotta opiskelulle saataisiin mahdollisimman myönteinen alku. Kyseinen palaveri on mahdollista toteuttaa vain, jos nuoren huoltajat antavat tiedonsiirtoluvan. Tilanteissa, joissa tiedonsiirtolupaa ei ole saatu keväällä, otetaan ammattikoulusta yhteyttä syksyllä nuoren huoltajiin ja pyydetään sitä uudestaan. Poikkeuksetta huoltajat ovat tällöin suostuneet tiedonsiirtoon. Peruskoulun opinto-ohjaaja ottaa yhteyttä nuoren kotiin, mikäli nuori ei ole saanut koulutuspaikkaa. Koulun opinto-ohjaaja tekee kesällä seurannan siitä, ovatko kaikki koulun nuoret saaneet jatkokoulutuspaikan, joten vastuu nuoren jatkokoulutuspaikan saamisesta on sekä peruskoululla että nuoren huoltajilla.

Sivistystoimen asiantuntija kertoi, että VALMA:ssa erityisen tuen tarpeessa olevan nuoren tarpeisiin pystytään vastaamaan yksilöllisemmin. Ennen VALMA:n alkua nuori tulee alkuhaastatteluun huoltajiensa kanssa. Opettajat tekevät yhteistyötä lääkäreiden, sosiaalityöntekijöiden ja terapeuttien kanssa. Opettajat osallistuvat verkostopalaveriin esimerkiksi psykiatrian poliklinikalla, jossa osallisina ovat myös lääkärit ja terapeutit. Joskus opettaja menee nuoren huoltajien toiveesta nuoren kanssa myös lääkärin vastaanotolle, sillä opiskelija ei välttämättä osaa itse kertoa laaja-alaisista oppimisvaikeuksista lääkärille. Osa nuorten huoltajista kieltää hoitavan tahon yhteydenoton nuoren kouluun, vaikka se olisi nuoren kuntoutumisen etu. Yhteydenpito olisi tärkeää, sillä tekijöiden pitäisi olla tietoisia toisistaan. Sivistystoimen asiantuntija kertoi, että ammattikoulujen opinto-ohjaajat sekä ”VALMA-tiimin” porukka tekevät yhteistyötä pitkin lukuvuotta. Heillä on käytössä ”pudokasseula”, jonka avulla seurataan nuorten opintojen edistymistä. Tapaamisissa on aina esillä keskeyttäneiden opiskelijoiden lista, jonka avulla kyseisiin nuoriin pystytään heti ”tarttumaan.”

Haastatteluista tuli ilmi, että etsivä nuorisotyö tekee tiivistä yhteistyötä useiden eri sektoreiden kanssa. Tieto nuoresta voi tulla etsiville nuorisotyöntekijöille ammattikoulun kuraattorilta, opinto-ohjaajalta tai koulusta eroamisen jälkeen opinto-toimistosta. Armeijasta tai siviilipalvelukeskuksesta voi sosiaalikuraattori ottaa yhteyttä etsivään nuorisotyöhön. Muita ilmoittavia tahoja voivat olla nuoren huoltajat, TE-toimisto, sosiaalitoimi tai nuoret itse.

Välillä mietitään, että mitenkä kukaan ei oo huomannu. Ja sitte sekin vielä, että että niin niin, joku sosiaalitoimesta saatetaan sanoa, että tän kans pitäs ettiä koulupaikka, että puuttuu koulupaikka ja sitte kun lähettään miettimään että mikä se vois olla tai että syy onkin joku vaikka terveydentila tai joku, että sen takia sillä ei oo paikkaa tällasia että niinku että nii nii taustalla olevia syitä ei aina niinku kukaan tajua. (N11)

Nuorisotoimen asiantuntija kertoi, että yhteistyö etsivän nuorisotyön kanssa lähtee käyntiin jo melko vähillä tiedoilla. Esimerkiksi koululta ilmoitetaan, että nuorella on tullut paljon poissaoloja tai hän ei ole saapunut kouluun, TE-toimisto voi ilmoittaa, että nuori tarvitsee apua CV:n tekemisessä ja sosiaalitoimi ohjaa heille nuoria, joilla ei ole koulu- tai työpaikkaa. Yleensä sosiaalitoimen kautta tulevilla nuorilla on tuen tarvetta myös muilla elämän osa-alueilla.

Ilmoittavan tahon on ilmoitettava nuorelle, että hänestä ilmoitetaan etsivälle nuorisotyölle. Nuoret itse ovat vastaanottavaisia etsivän nuorisotyön yhteydenottoon. Mikäli nuori on alaikäinen, otetaan yhteys hänen huoltajiinsa ja joissain tapauksissa saattavat myös nuoren huoltajat ottaa etsivään nuorisotyöhön yhteyttä. Nuoren tullessa asiakkaaksi etsivän nuorisotyön piiriin, täyttää hän suostumuslomakkeen, joka määrittää tahot, joihin etsivä nuorisotyö saa olla yhteydessä. Etsivä nuorisotyö ei tee virallista seurantaa siitä, mihin nuori suuntaa, mutta joissain tapauksissa he saattavat facebookin kautta seurata nuoren tilannetta tai kysyä nuorelta tekstiviestein, kuinka koulunkäynti on lähtenyt sujumaan. On myös tapauksia, joissa nuoret ovat itse ottaneet yhteyttä uudelleen etsivään nuorisotyöntekijään, kun opinnot eivät olekaan sujuneet odotetulla tavalla. Etsivät nuorisotyöntekijät tekevät kasvojaan tutuiksi kiertämällä keväisin ja syksyisin lukioissa ja ammattikouluissa.

8.2.2 Yhteistyö nuoren työllistymiseksi

Nuoren päättäessä opintonsa on tärkeää, että hän saa riittävästi tukitoimia työllistykseen. Nuorten työllistymisen tukemisessa yhteistyötä tekevät TE-palvelut, työvoimapalvelut, sosiaalitoimi, ammattikoulut, vammaispalveluiden tuettu työ ja toimintakeskus sekä valmistuneiden nuorten huoltajat.

...otetaan yhteyttä koulun jälkeen, että voidaanko noilla henkisillä taidoilla ja kyvyillä, avuilla ja opeilla pärjätä vai mitä tukitoimia tarvittaisiin? Meillä voidaan tukea työllistymistä ja opettaa työntekoa ja tehdään siihen erilaisia apuvälineitä. Esimerkiksi visuaalisia ohjeita, tasoitetaan työnkuvaa, otetaan työnkuva sellaiseksi, että sama työ apuvälineillä tai sitten jollain toisella metodilla, tulee tehtyä tehtyä kuin ns. terve. Mielikuvitus vain on rajaton tai pitäis olla, jos se vaan onnistuu. Haaste saada heille löytymään joku taso. Harva maksaa, jos sulla on 5 % työteho, niin kuka siitä maksaa 100 % palkan. (So9)

Sosiaalitoimen asiantuntijat kertoivat, että yhteistyö muiden työllistämistä tukevien palveluiden kanssa on toimivaa. Eri palveluiden kautta voidaan saada erilaisia vaihtoehtoja työllistymiseen, mutta vain osa työllistämispalveluyksiköiden tahoista pystyy toteuttamaan arviointia nuoren työstä sekä antamaan nuorelle tukea hänen työpaikallensa saakka. Asiantuntijat voivat olla mukana jo nuoren ”siirtymävaiheessa” ammattikoulusta työelämään. He voivat tulla tapaamaan koulun henkilökuntaa ja näin ollen saada tietoa nuoren ominaisuuksista, mahdollisuuksista ja osaamisesta – nuoren vahvuusalueita kartoittaen, sillä koulutodistuskaan ei kerro kaikkea nuoren kyvyistä. Haastateltavien mukaan yhteistyön kannalta on erittäin tärkeää, että käytössä on ”yhteinen kieli” niin opiskelijan, hänen huoltajiensa kuin myös opettajien ja työllistämistä tukevan palvelun välillä. Huoltajilla on suuri rooli nuoren työllistymisen tukemisessa ja siinä kannustamisessa omilla tukitoimillaan.

Vanhemmilla voi olla epärealistiset odotukset omasta lapsesta, että palkkatyöhön vaan ja tienaamaan. Mutta kun se on hieno tähtäin, eikä meillä ole tarkoitus torpedoida sitä, mutta niin, että ei ajettais niin kylmästi karille sellaisten toiveiden kanssa, niin silloin tarvitaan yhteistyötä, jossa avataan se henkilön todellisuus ja avataan justiin tämä, että monta kertaa vanhemmat ovat saattaneet niin tasoittaa sen tien viimeisen päälle. Tasoittaminen loppuu siihen, kun käsi tarttuu työmaan ovenripaan. (So9)

Kun saadaan yhteispeli, että he ovat rintamassa mukana, vaatimassa edes pieniä vaateita, he ovat tukemassa heidän lastaan tarttumaan työhön omilla tukitoimilla kannustamalla siellä kotona, kaikella lailla. Psyykkaaminen on tärkeää. (So9)

Aaltosen ym. (2015, 54) tekemän tutkimuksen mukaan useimmat työntekijät pitävät tärkeänä sitä, että nuoren muut asiakkuudet tiedetään ja ne kartoitetaan alkutapamisessa tai myöhemmin asiakkuuden aikana. Sosiaalitoimen asiantuntija sanoivat, että yhteistyö muiden tahojen kanssa on muuttunut tietosuojan takia. Ennen oli työllistämispalveluiden sekä asumisyksikköjen välillä yhteisiä palaverieita, joissa keskusteltiin yhteisistä asiakkaista, mutta nyt niitä ei enää ole. Yhteisiä palaverieita voidaan edelleen järjestää, mutta siellä ei kaikilla ole lupaa puhua nuorten asioista.

He ovat hyvin haavoittuvaisia ja, jos joku menee pieleen, niin silloin tää yhteistyö on tärkeää, yhteistyö työpaikalle on tärkeää X paikasta. Että ollaan samalla viivalla. Tuki työnantajalle, tuki asiakkaalle ja tuki tällaiselle nuorelle. X on tulkkina näissä väleissä. (So10)

Nuorethan tulee kaikki (työpajalle) kuntouttavan työtoiminnan kautta, saa sanoa melekeen kaikki, valtaosa, eli automaattisesti työkkäri ja perusturva on siinä sitte mukana, kun on kunnan palvelusta kyse niin työkkäri on kaikkien työpajojen niinku kiinteä yhteistyötaho. Iliman ei niinku pärjätä toinen toistamme. (Si12)

8.3 Palvelupolun kehittäminen

Kolmantena keskustelunaiheena teemahaastattelussamme oli palvelupolku ja sen kehittäminen. Haastatelluilla oli useita palvelupolun kehittämisehdotuksia, kuten pari- ja verkostotyön lisääminen, koulutusvaihtoehtoista tiedottaminen vanhemmille, kokemusasiantuntijuus, kuntoutuspalveluiden jalkautuminen, ammattiryhmien toimenkuvien parempi tunteminen, tiedonkulku oppilaitosten ja työllistämispalveluiden välillä. Lisäksi työntekijöille toivottiin lisäkoulutusta laaja-alaisista oppimisvaikeuksista ja niiden tunnistamisesta.

8.3.1 Opiskelun aikana

Sivistystoimen asiantuntijat kokivat, että koulujärjestelmän rakenne on liian jäykkä ja se kaipaisi muutosta. Erityisopiskelijoiden kanssa työskennellessä tulee huomioida, että he tarvitsevat paljon yksilöllistä aikaa ja erilaisia työmenetelmiä. Tällä hetkellä se ei ole mahdollista. Sivistystoimen asiantuntijat toivoivat, että tulevaisuudessa työpari-työskentely lisääntyisi erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden luokissa.

Sehän olisi ihanne, että olis niitä ammattiohjaajien resursseja enemmän ammattiopettajien apuna ja sehän on ihan selvää, että lisää käsiä tarvittaisiin, opettajilla on isot ryhmät ja monia erityisopiskelijoita. (Si12)

Sivistystoimen asiantuntijan mielestä verkostotyöskentelyn tulisi olla joustavampaa eri ammattiryhmien välillä. Tällä hetkellä laki rajoittaa yhteistyötä. Monen ammattiryhmän asenteissa olisi myös korjaamisen varaa. Työhön tulisi asennoita siten, että oltaisiin valmiita laajentamaan omaa ammattiroolia eikä vain katsottaisi omaa työkuva. Esimerkiksi opettajat voisivat asennoitua niin, että kouluopetukseen kuuluu myös kasvatusvastuu.

Näkökulmia on välillä työssäkin tullut, että aineopettaja ajattelee, ettei hänen tehtävänsä kuulu kasvattaminen tai lähteä johonkin nuorisopsykiatriselle osastolle palaveriin. Että enhän mä tiedä niistä asioista mitään tai sossuun palaveriin, et menee älyttömäks, että voi luokanopettajan roolista sanoa näin. Asenteet voi olla aika jyrkkiä. Näen niin, että opetus ei ole pelkkää opetusta. (Si3)

Nuorten vanhempien mielestä yläkoulussa tulisi jo kahdeksannen luokan aikana vanhempainilloissa tiedottaa enemmän ammattikoulun lisäksi muista koulutusvaihtoehtoista kuten VALMA:sta, jotta myös kotoa päin voitaisiin hyvissä ajoin tukea nuoren koulutusvalintoja. Vanhemmat pohtivat myös, voisiko ammatillista koulutusta pidentää neljään vuoteen erityistä tukea tarvitsevien kohdalla, jotta opiskelumäärä saataisiin pidennettyä pitemmälle aikavälille. Sivistystoimen asiantuntijan ja nuorten vanhempien mielestä ammatinvalintaa mietittäessä olisi hyvä, jos olisi joi-tain muitakin tahoja kuin koulu, jotka pystyisivät tukemaan nuorta hänen mietties-sään omia mielenkiinnonkohteitaan, unelmiaan ja vahvuuksiaan sekä tulevaisuuden suunnitelmiaan. Joillekin nuorille näiden miettiminen asettaa haasteita.

Laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavia nuoria saattaisi auttaa, jos yläkouluun tulisi ammattikoulua esittelemään opiskelija, jolla olisi ollut yksilöllistetty opetussuunnitelma peruskoulun aikana. Hänen esimerkkinsä voisi kannustaa ja rohkaista nuoria tulevaan jatkokoulutukseen. Myös Aaltonen ym. (2015, 123–124) tuovat tutkimuksessaan esille kokemusasiantuntijuuden merkityksen. He ovat saaneet nuorille tehdyn haastatteluaineiston pohjalta tiedon, että nuoret kertovat kokemusasiantuntijuuden soveltuvan esimerkiksi yläkoulun erityisluokalle, peruskouluun, lukioon, uravalmennuksen tai TE-toimiston järjestämään tilaisuuteen. Myös ammattikoulun nuoret kokivat paikkana, jossa voitaisiin kokemusasiantuntijuutta hyödyntää ennaltaehkäisevässä mielessä. Haastattelemamme nuorten vanhemmat toivoivat, että ammattikoulun opinto-ohjaaja tapaisi erityistä tukea tarvitsevat nuoret jo yläkoulussa, jotta häntä olisi helpompi lähestyä tulevien ammattiopintojen aikana.

Verkostotyöskentelyä tulisi olla enemmän. Sivistystoimen asiantuntija ja terveydenhuollon asiantuntijat ehdottivat koulun ja neuropsykiatrisen ohjauksen yhteistyön kehittämistä ja jalkauttamista. Koulussa opettajat voisivat saada terapeuteilta konkreettisia neuvoja, kuinka nuorta voi auttaa ja tukea haastavissa tilanteissa yksilöllisesti. Puheeksi nousi myös erilaisten terapeuttisten kuntoutusmenetelmien käyttö, kuten ratsastaminen ja maalaaminen pelkässä toimistossa tai kotona tapaamisen lisäksi.

Kotikäynnit ei ole aina se ainoa vaihtoehto, vaan voisi tulla tällaisen nuoren kohdalla, joka jumittaa kotiin, niin kulkemaan koulumatkan nuoren kanssa. Pitäis mieltä mikä asia hyödyttää ketäkin. Yksilöllisiä ja erilaisia vaihtoehtoja. (Si4)

Nuorisotoimen asiantuntijan mielestä nuorten kanssa työskentelevien tulisi olla tietoisia eri toimijoiden tukipalveluista ja toimintatavoista. Hän koki yhteistyötä hankaloittavana asiana sen, että yhteistyökumppanit eivät tiedä, mikä etsivän nuorisotyön toimenkuva on. Yhteistyökumppanit olettavat, että heillä on oikeus saada kaikki tieto mitä etsivällä nuorisotyöntekijällä on nuoresta, mutta he eivät puolestaan kerro tietojaan etsivälle nuorisotyöntekijälle. Puuronen (2014, 41) kertoo tutkimuksessaan, että syy siihen, miksi etsivä nuorisotyö ja siihen kuuluva monialainen verkostotyö koetaan joissain tapauksissa vieraaksi, johtuu oman toimialan ”omistajuusajattelusta” ja kuntapalveluiden sektorikeskeisyydestä, johon etsivä nuorisotyö ei tunnu istuvan.

Yhteistyökumppanit ei tarkkaan tiedä mikä etsivän nuorisotyön työnkuva on, että me toimitaan nuoren ehdoilla. Ollaan vapaaehtoispalvelua nuorelle. (N11)

Huomasimme, että kuntien välillä on eroja esimerkiksi siinä, että toisessa nostettiin kehittämisehdotukseksi sellainen asia, joka toisessa kunnassa on jo käytössä. Tällainen asia liittyi siihen, että toisessa kunnassa osan ammattiopinnoista voi suorittaa työpajalla, mutta toisessa se ei ollut vielä mahdollista. ”Kouluallergikolle” tällainen vaihtoehto voi olla motivoivampi.

Ja jos tänne työpajakentälle vie ajatusta, niin tota niin nythän puhutaan paljon ja se on niinku in, että ja jatkossa vielä enemmän ja se on meilläkin kehittämisen kohteena ja alla tää että sitä opiskelua vois tapahtua työpajoilla ja sitä opinnollistamista työpajoille ja erilaisiin oppimisympäristöihin. Yleensä ne on erityisopiskelijoiden kanssa niillä joilla niinku motivaatio on nolla ja muutenkin on hankalaa ja sit se voi ollakin, että opiskelu sujuu vaikka työpajaympäristössä ja että ne on ainakin sellaisia ihan varmasti haasteita joihin pitää pystyä vastaamaan jatkossa paremmin ja sitä kehittää. No onneksi X on sitä lähtenyt kehittämäänkin. Ja että niin niin, meillä on tälläkin hetkellä on tässä X:n pajalla opiskelijoita ja muillakin pajoilla opiskelijoita. (S12)

8.3.2 Työelämään siirryttäessä

Nuorisotoimen asiantuntija kaipasi enemmän matalan kynnyksen paikkoja, joihin nuorten olisi helppo hakeutua. Lisäksi pienten paikkakuntien ongelmana on, että osa peruspalveluista puuttuu tai ne ovat huonosti saatavilla. Esimerkiksi jollakin paikkakunnalla on tilanne, että Te-palveluita tai Kelaa ei ole tai ne ovat auki vain muutamana päivänä viikossa. Nuoret eivät tavoita heitä ajatellessaan, että ”ei se ole kuitenkaan paikalla”. Myös sivistystoimen asiantuntija mielestä siirtymävaihe ammattiopinnoista työelämään tarvitsisi paljon kehittämistä. Hän oli huolissaan siitä, meneekö kaikki nuorta koskeva tieto nuoren mukana TE-palveluihin.

Liian ajoissa kerrotaan valmistumiseen liittyvät asiat äikän tunnilla, työelämäyhteistyötä voisi lisätä ja parantaa opintojen aikana, työkkärin kanssa olla puhetta siitä, että miten se tieto siirtyy työkkäriin, jos on ollut jotain oppimisessa tai opiskelussa, tai toimimisessa tai terveydentilassa. Nuori ilmoittaa itsensä sähköisesti työnhakijaksi ja tuleeko sitä käyntiaikaa sinne kovin äkkiä. Kertooko nuori kaikki oleelliset asiat työkkärissä? Valtakunnallinen ongelma. (S12)

Terveydenhuollon asiantuntija nosti työllistymisongelmat puheeksi ja sanoi työllistämismallien vaativan uudistuksia. Hän sanoi, että kaikista huonoin tilanne on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavien henkilöiden tilanne, sillä heidän ongelmien kirjo on laaja ja mukana on myös mielenterveysongelmia.

...vaikea työllistyä, mutta eivät saa eläkettä Kelalta. Kokeillaan työllistämistä juttuja tms. kokeillaan eri vaihtoehtoja ja mikään ei toimi ja pian ollaan solmussa. Avustavia työtehtäviä ei enää ole. Hankala työllistyä, muuta kuin tuetun työn kautta tai toimintakeskuksen kautta. Tilanne ei ole kovin hyvä. (T6)

Sosiaalitoimen asiantuntija mainitsi hallituksella olevan kehittämispainopisteenä osatyökykyisten työllistäminen. Hän koki nuorten työllistämisen erittäin tärkeänä, sillä se ennaltaehkäisee terveydenhuollon palveluihin hakeutumista. Hän korosti, että työn tuottavuus ei ole pääkohta, vaan työn positiiviset vaikutukset nuoren mielenterveyteen.

Tekemällä jotakin, osallisuus, työn tekeminen varjelee yhteiskuntaa niiltä kustannuksilta, jotka tulee siitä, että ihmistä haetaan ”rapalammi-kosta”. Terveyden tai sairauden takia sivuraiteella olevalle joutuu yhteiskunta maksamaan kallista erikoissairaanhoidoa. Työllistäminen on tärkeää. Jatkoseurannalle olisi tarvetta ihan valtakunnallisesti. (So9)

9 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä opinnäytetyössä tutkimme sitä, kuinka peruskoulun jälkeinen jatko-opiskelu ja työelämään siirtyminen mahdollistuisivat parhaiten nuorella, jolla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia. Lähtökohtana työssämme oli VLK ry:n Seinäjoen asiantuntija-toimikunnan näkemys siitä, että palvelupolku on pirstaleinen, moniammatillinen yhteistyö ei toimi riittävän hyvin ja Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin eri kunnissa on erilaisia käytäntöjä. Opinnäytetyössämme lähestyimme tutkimusongelmaa kolmen eri teeman avulla: tukipalvelut palvelupolussa, yhteistyö palvelupolun eri vaiheissa ja palvelupolun kehittäminen. Haastateltaviemme avulla saimme eri näkökulmia aiheisiin. Laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavat nuoret käyttävät useita erilaisia yhteiskunnallisia palveluita. Haasteita tuen piiriin pääsemiseksi aiheuttavat viranomaisten puutteelliset kyvyt tunnistaa kyseinen asiakasryhmä ja heidän tukitarpeensa. Vaikka palveluntarve tunnistettaisiin, sopivia palveluita ei välttämättä ole saatavilla. Tämän vuoksi he jäävät palveluiden väliinputoajiksi. Tulevaisuudessa tulisi tarjota lisäkoulutusta työntekijöille, joiden asiakasryhmään kuuluu laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavia henkilöitä.

Tukipalvelut palvelupolussa jakautuvat opiskelun ja työllistymisen sekä niiden välisen siirtymävaiheiden tukipalveluihin. Opiskelujen tukemisen lähtökohtana pidetään laaja-alaisen oppimisvaikeuksien tunnistamista, jotta nuorelle voidaan kohdentaa yksilölliset tukipalvelut. Tutkimuksemme mukaan peruskoulussa lain mukaiset tukipalvelut toimivat pääosin hyvin, mutta haasteena on se, että koulujärjestelmän rakenne on jäykkä ja aikatauluihin sidottu. Tämä asettaa haasteita erityistä tukea tarvitsevien nuorten opetukseen, koska he tarvitsevat paljon yksilöllistä aikaa ja erilaisia työmenetelmiä oppiakseen. Peruskoulussa ja ammattikoulussa tarvittaisiin enemmän ryhmäkohtaisia avustajia opettajien avuksi. Nuoren omien opiskelutaitojen oppiminen auttaa opinnoissa suoriutumista, lisää oppimisen mielekkyyttä ja motivaatiota sekä kasvattaa nuoren itsetuntoa.

Erityistä tukea tarvitsevien nuorten työllistyminen nähtiin vaikeana. Sopivia työllistämispalveluja on tällä hetkellä heikosti saatavilla. Yhteiskunnan asenteessa tulisi tapahtua muutosta ja työllistämismalleja tulisi uudistaa. Vaikka Suomessa on paljon työttömyyttä tällä hetkellä, tulisi huomioida, että osatyökykyiset nuoret tekevät niin

sanottuja avustavia työtehtäviä. He voisivat helpottaa vaativissa ammateissa toimivien työtehtäviä. Työllistymisen positiiviset vaikutukset nuoreen tulee nähdä laajemmasta näkökulmasta. Työn tekeminen tuo säännöllisyyttä ja rutiinia arkeen, lisää sosiaalista kanssakäymistä ja ennaltaehkäisee mielenterveysongelmia. Lisäksi säännöllinen toimeentulo vähentää yhteiskunnallisten tukitoimien tarvetta. Erityistä tukea tarvitsevan nuoren palkkaaminen yritykseen voi tuoda suvaitsevaisuutta työyhteisön ajattelumalleihin.

Nuoren työllistyminen voi monista työllistymisen tukitoimista huolimatta osoittautua haastavaksi. Eläke nähtiin viimesijaisena vaihtoehtona toimeentulon varmistamiseksi. Ennen sitä tulisi kokeilla kaikki mahdolliset työllistymisen tukitoimet, jotta nuoren potentiaali ei jäisi huomaamatta ja käyttämättä sekä hänen itsensä että yhteiskunnan hyväksi. Kunnat järjestävät tukipalveluita eri tavoin. Pienillä paikkakunnilla esimerkiksi Te- toimiston ja Kelan puuttuminen nähtiin heikentävän nuorten palveluihin pääsemistä. Lisäksi huolta herätti nuoren tietojen siirtyminen Te – palveluihin. Tiedonsiirto on nuoren omalla vastuulla, jolloin hänen laaja-alaiset oppimisvaikeudet eivät välttämättä nouse esille työnhakutilanteessa

Yhteistyö palvelupolun joka vaiheessa on merkittävää, sillä aina nuoren jatko-opinnot eivät mahdollistu heti peruskoulun päätyttyä eikä työllistyminen heti onnistu ammatillisten opintojen jälkeen. Moniammatillisen työskentelyn tulisi olla joustavampaa eri ammattiryhmien välillä. Tällä hetkellä yksilösuoja rajoittaa yhteistyötä ja tiedonsiirtoa. Opiskelujen keskeytyessä laki velvoittaa viranomaisia ottamaan yhteyttä etsivään nuorisotyöhön. Etsivä nuorisotyö nähtiin tärkeänä yhteistyökumppanina eri verkostojen välillä ja tukiverkostona nuorelle, jolla on haasteita opintoihin tai työllistymiseen liittyen.

Palvelupolun kehittämiseen löytyi monia ehdotuksia. Tukitoimet todettiin monilta osin riittäviksi, mutta nuoren motivaation katsottiin vaikuttavan ratkaisevasti nuoren kykyyn ottaa tarjottu tuki vastaan. Lisäksi nuorten psyykinen hyvinvointi, itseluottamus ja perheen tuki vaikuttavat kokonaisvaltaisesti nuoren kykyyn tehdä päätöksiä ja suoriutua opinnoista sekä työelämän haasteista. Jalkautuminen eri ammattiryhmien välillä ja yli sektorirajojen menevä palvelutuntemus nähtiin tärkeänä kehittämiskohteena. On tärkeää, että nuoret sekä heidän vanhempansa ovat tietoisia eri

koulutusvaihtoehtoista. Tutkimuksestamme kävi ilmi, että eri mahdollisuuksista kuten VALMA ja työpaja, tiedetään heikosti. Kyseisissä paikoissa nuori voi tutustua eri ammattialoihin ja harjaannuttaa opiskelutaitojaan. Työpajalla nuori voi suorittaa osan ammattitutkinnon opinnoistaan. Erityisen tuen tarpeessa olevien nuorten opiskelijoiden ammatillisen koulutuksen pidentäminen neljään vuoteen voisi helpottaa opintojen sujuvuutta ja vähentäisi mahdollisesti keskeytyksiä. Opettajakoulutuksessa tulisi korostaa kasvatuksellista työtettä, jotta nuoren mahdollisiin ongelmiin voitaisiin puuttua aikaisessa vaiheessa ja mahdollisimman monitahoisesti. Nuoren ammatinvalinnan tukena olisi hyvä olla koulun lisäksi joku muu taho, joka tukisi nuorta hänen tavoitellessaan unelmiensa opiskelu- tai työpaikkaa. Esimerkiksi kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen opintojen aikana voisi tuoda uusia näkökulmia ja rohkeutta nuoren tulevaisuuden suunnitelmiin.

10 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessimme alkoi keväällä 2014. Alustusta aiheeseen oli syntynyt jo kevättalvella toisen meistä tehtyä ammatillisen esseen aiheesta Laaja-alaiset oppimisvaikeudet ja niiden vaikutukset nuoren syrjäytymiseen työmarkkinoilla. VLK ry:n Seinäjoen asiantuntijatoimikunta oli tahollaan miettinyt Yläkouluikäisten erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten varhaisen tuen ja palvelupolun selvittäminen -kehittämishanketta. Hankkeen puheenjohtaja ja yhdyshenkilö Päivi Lehtimäki oli ottanut yhteyttä Seinäjoen ammattikorkeakoulun koulutuspäällikkö Päivi Rinteeseen toivoen mahdollista opiskelijayhteistyötä. Tapasimme ohjausryhmää säännöllisesti opinnäytetyöprosessimme ajan. He olivat meille sekä tiedonlähde että kanssakulkija. Heillä oli käytössään uusimmat tiedot aiheeseemme liittyen sekä laajat ammatilliset verkostot, joita pystyimme hyödyntämään. Ohjausryhmän jäsenet toivat useasti esille aiheen merkittävyyden niin nuoren, hänen perheensä kuin koko yhteiskunnan kannalta. Koimme ohjausryhmän tuen kannustavana ja motivoivana.

Yhteinen työskentelymme oli sujuvaa ja antoisaa, vaikka opinnäytetyöprosessi osoittautui pitkäksi ja haastavaksi. Aihe oli mielenkiintoinen ja ajankohtainen jopa siinä määrin, että opinnäytetyötä kirjoittaessamme tapahtui useita lakimuutoksia ja monia on vielä tulossa lähitulevaisuudessa. Saimme hyödynnettyä opinnäytetyömme teoriaosassa toisen meistä kirjoittamaa ammatillista esseetä. Koimme, että tästä oli suuri hyöty opinnäytetyömme alkuvaiheissa. Yleisesti ottaen työskentelimme yhdessä, mutta joiltain teoria- ja tutkimusosien kohdilta jaoimme vastuutehtävät. Lopullisen tutkimusosan analysoinnin teimme yhdessä, koska näimme tärkeänä, että tällä tavalla saimme huomioitua molempien näkökulmat asioihin ja käytyä niistä keskustelua. Tämä syvensi analysointiamme ja toi esille kehittämisenäkökohtia. Opimme paljon laadullisesta tutkimuksesta ja sen teosta sekä siitä, että tämä on yksi oppimisprosessi muiden opintojemme joukossa. Opinnäytetyömme ei koostu pelkästään kirjallisesta raportista, vaan siihen kuului myös koulutustilaisuuksien pitämistä sekä säännölliset tapaamiset ohjausryhmän kanssa, jossa päivitimme opinnäytetyön edistymistä.

Tutustuimme aihealueeseen lukemalla laajasti ja monipuolisesti aiheeseemme liittyvää kirjallisuutta sekä internet-aineistoja. Teimme yhdessä syksyllä 2014 projektiharjoittelun, jossa kehitimme työmenetelmiä, joiden avulla erityistä tukea tarvitsevat yläkoululaiset voisivat pohtia omia vahvuuksiaan ja realistisia jatko-opintomahdollisuuksiaan. Kyseinen harjoittelu mahdollisti sen, että tutustuimme opinnäytetyöme ”kohderyhmään” ja saimme konkreettista käsitystä erityistä tukea tarvitsevien nuorten tuentarpeesta. Toinen meistä teki Työllistymistä tukevat palvelut -työharjoittelun Seinäjoen toimintakeskuksen valmennusyksikössä ja tuetussa työssä. Asiakkaina on sekä kehitysvammaisia että henkilöitä, joille työllistyminen on jostain syystä erityisen vaikeaa. Työharjoittelu auttoi saamaan kokonaiskuvaa eri työllistämispalveluista ja niiden piiriin pääsemisestä.

Esittelimme koulutustilaisuuksissa opinnäytetyön tuloksia erikoissairaanhoidon ja muiden yhteisöjen sekä organisaatioiden henkilöstöille. Esiityksen jälkeen keskustelua herätti tiedonsiirto nuorelta työllistämispalveluihin ja kehittämis ehdotukseksi nousi TE-palveluiden käytössä oleva työnhakijalomake. Tällä hetkellä työnhakijaksi ilmoittauduttaessa ei tarvitse kertoa esimerkiksi oppimisvaikeuksista, jotka vaikuttavat nuoren kykyyn selviytyä työnteosta. Lomakkeessa tulisi olla kohta, johon nuori voi nimetä tukipalvelut, jotka ovat olleet käytössä aiemmin tai ovat käytössä parhailaan. Näin ollen nuoren tuen tarpeet tiedostettaisiin heti ja vältyttäisiin turhilta ”kokeiluilta”. Keskustelunaiheena oli myös nuoren ”jämätäminen” kotiin kaikista tukitoimista huolimatta. Esille nousi Seinäjoella käytössä oleva Välittämisen koodipalvelu, jonka kautta nuori voi saada tukea elämän haasteisiin. Palvelun toimivuudesta ei ollut tarkempaa tietoa, mutta he pitivät ajatusta hyvänä.

Opinnäytetyön aikana pohdimme sosionomi (AMK) kompetensseja, jotka monissa kohdin menevät päällekkäin. Asiakastyön osaaminen näkyy siinä, että osaamme kohdata, tunnistaa ja ymmärtää erityistä tukea tarvitsevan nuoren yksilölliset tuen tarpeet hänen erilaisissa elämänvaiheissaan. Sosionomilla tulee olla kattavat tiedot ja taidot kohdata nuori ainutlaatuisena ja arvokkaana yksilönä tämän elämäntilanteesta riippumatta. Kuuntelemalla ja keskustelemalla nuoren kanssa hänen elämästä, toiveista ja unelmista, sosionomi selvittää, mitkä asiat ovat nuoren mielestä hyvin ja mihin hän haluaisi muutosta. ”Muutospuheen” avulla sosionomi voi saada

selville sen, mitä nuori tulevaisuudelta odottaa ja mitä hän on valmis tekemään saavuttaakseen kyseisen asian. Nuoren kanssa työskennellessä on ensisijaisen tärkeää saavuttaa luottamuksellinen suhde. Sen avulla nuori uskaltaa puhua sosionomille myös niistä kipeimmistä asioista, joita myös laaja-alaiset oppimisvaikeudet saattavat olla. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet saattavat helposti jäädä tunnistamatta asiakkaan muiden ongelmien aiheuttajana. Toki aina tulee ottaa huomioon ensimmäiseksi se asia, jota nuori itse pitää tärkeimpänä asiana hoitaa, liittyy se sitten esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmiin tai rakoileviin ihmissuhteisiin. Tällöin nuori on itsekin paremmin motivoitunut ja sitoutunut asian hoitamiseen.

Sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen osoittautui hyvin tarpeelliseksi opinnäytetyötä tehdessämme. Palvelujärjestelmän tunteminen on sosionomin työn lähtökohta ja korostuu laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavien nuorten kohdalla, koska he ovat vaarassa joutua palveluverkoston ulkopuolelle ilman asiantuntevaa ohjausta. Sosionomi selvittää nuorelle sopivia tuki- ja palveluverkostoja ja tarvittaessa luo tilanteita, jolloin nuori ja hänen lähipiirinsä voivat keskustella puolueettomalla maaperällä mahdollisista vaikeuksista ja konflikteista. Asiakkaalle tulee tarjota hänen elämäntilannettaan vastaavia tukipalveluja, joihin hänellä on juridiset oikeudet. Huomasimme opinnäytetyötä tehdessämme, että useat sosiaalialan lakimuutokset ovat ajankohtaisia ja kohdistuvat opinnäytetyömme kohderyhmään. Mielenkiinnolla jäämme odottamaan, tulevatko ne muuttamaan palvelujärjestelmien tukipalveluiden kohdentumista henkilöille, joilla on tuen tarvetta, mutta ei diagnoosia.

Kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen näkyy siinä, että opinnäytetyön aiheemme liittyy yhteiskunnan marginaaliryhmään, joilla ei ole itsellään valmiuksia tuoda ääntään kuuluviin ja vaatia itselle tarpeellisia tukitoimia. Näemme, että koulutustilaisuuksilla pystyimme vaikuttamaan ja tuomaan esille palvelujärjestelmän muutostarpeet. Opinnäytetyön tekeminen kokonaisuudessaan vahvisti tutkimuslista kehittämisoosaamistamme sekä johtamisosaamista. Johtamisosaamiseen kuuluu sosiaalialan, työyhteisöjen ja palveluprosessien kehittäminen. Tämä näkyi opinnäytetyössämme siinä, että pohdimme palvelupolun toimivuutta ja mahdollisia kehittämistarpeita. Eettinen osaaminen korostui opinnäytetyöprosessissamme ja limityi sen kaikkiin vaiheisiin. Kohderyhmää valitessamme huomasimme, että laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavat nuoret kohtaavat epätasa-arvoa palveluiden piiriin

pääsemisessä, mikä saattaa pitkällä aikavälillä lisätä huono-osaisuutta ja köyhyyttä. Eettinen osaaminen kasvoi tutkimuskysymyksiä laatiessamme, haastatteluita tehdessämme ja analysoidessamme sekä tutkimuksen yhteenvetoa ja johtopäätöksiä kootessamme.

Opinnäytetyössämme haastattelimme kahta erityistä tukea tarvitsevan nuoren vanhempaa. Jouduimme tästä opinnäytetyöstä rajaamaan laajemman näkökulman perheen saamaan tukeen. Tutkimuksemme osoitti, että vaikka yhteiskunta tarjoaa tukipalveluita, perheellä on suuri vaikutus lapsen ja nuoren elämäntilanteeseen. Tästä syystä on tärkeää, että perhettä tuetaan riittävässä määrin, jotta he jaksavat olla lapsensa tukena. Mielestämme tämän aihepiirin ympärille voisi rakentaa jatkotutkimuksen, jossa keskityttäisiin tutkimaan erityistä tukea tarvitsevan nuoren perheen saamaa tukea. Jatkotutkimuksen avulla erityistä tukea tarvitsevan lapsen/nuoren tilanteesta saataisiin kokonaisvaltainen kuva. Tutkimuksemme pohjalta nousevia jatkotutkimuskysymyksiä ovat: Kuinka yhteiskunta palveluillaan tukee erityistä tukea tarvitsevan lapsen/nuoren perhettä; mitä tukea he saavat tai tarvitsevat ja onko se riittävää? Huomioivatko työntekijät perheenjäsenten jaksamisen erityistä tukea tarvitsevan lapsen/nuoren palveluita suunnitellessaan ja tuottaessaan? Onko perheen saatavilla vertaistukea ja kuinka he ovat sen kokeneet? Koulutustilaisuudessa pohdittiin esittämäämme jatkotutkimusaihetta. Kuulijoille nousi mieleen kysymys: Onko erityistä tukea tarvitsevan nuoren perheen saatavilla tukipalveluja, vaikka nuori itse jostain syystä tukipalveluista kieltäytyisi? Jäämme mielenkiinnolla odottamaan tuleeko jatkotutkimusehdotuksemme toteutumaan tulevaisuudessa.

LÄHTEET

- Aaltonen, S. & Berg, P. 2015. Nuorten ja palvelutarjoajien kohtaamiset. Teoksessa: Aaltonen, S., Berg, P & Ikäheimo, S. 2015. Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 160, Kenttä. Helsinki: Unigrafia, 41–127.
- Aaltonen, S., Berg, P. & Ikäheimo, S. 2015. Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 160, Kenttä. Helsinki: Unigrafia.
- Ahonen-Walker, M. & Pietikäinen, R. 2014. Nuorisotakuu - kermankuorintaa ja tyhjiä lupauksia?. Teoksessa: Gretschel, A., Paakkunainen, K., Souto, A.-M. & Suurpää, L. 2014. Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76. Helsinki: Unigrafia, 69-73.
- Anttila, A.-H. 2014. Saksan malliin. Teoksessa: Gretschel, A., Paakkunainen, K., Souto, A.-M. & Suurpää, L. 2014. Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76. Helsinki: Unigrafia, 107-110.
- Autio, M., Eräranta K. & Myllyniemi S. (Toim.). 2008. Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot –vuosikirja 2008. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 84. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Eskola, S. ja Leskinen E.-K. 2007. Esteetön työssäoppiminen ja näkökulmia esteettömään työllistymiseen. Teoksessa: Eskola, S., Metsola, L., Miettinen, K., Piha, L., Rahikkala, M.-L., Ruuskanen, U. Kaikille yhteiseen ammatilliseen opilaitokseen. Puheenvuoroja esteettömyydestä ja saavutettavuudesta. Invalidiliiton julkaisuja, 96 – 101.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Etsivä nuorisotyö. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. [Viitattu: 29.1.2014]. Saatavana: <https://www.seinajoki.fi/kulttuurijaliikunta/nuorisopalvelut/kohdennettunuorisoty/etsivanuorisoty.html>
- Haapasalo, S. & Seppälä, H. 2010. Tuki- ja kuntoutusmahdollisuudet, kun lapsella tai nuorella on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia. Teoksessa: Närhi, V., Seppälä, H. ja Kuikka, P. (Toim.) 2010. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. Porvoo: WS-Bookwell Oy, 182–195.

- Hautamäki, P. 2010. Nuoren heikon koulumenestyksen varhaiset piirteet. Teoksessa: Närhi, V., Seppälä, H. ja Kuikka, P. (Toim.) 2010. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. Porvoo: WS-Bookwell Oy, 182–195.
- Herranen, J. 2014. Oikeita valintoja ja taktikointia, koulutustakuu nuorten elämäkulun ohjaajana. Teoksessa: Gretschel, A., Paakkunainen, K., Souto, A.-M. & Suurpää, L. 2014. Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76. Helsinki: Unigrafia, 150-153.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Huhtanen, K. 2011. Tehostettu tuki perusopetuksessa. Työvälineeksi pedagoginen ennakointi. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hämäläinen, R., Liias, S., Taarna, V. ja Valkama, A. (toim.). 2008. Erilaisen oppijan käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 176. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino Oy –Juvenes Print.
- Kiilakoski, T. 2014. Kahdenlaisia ja kolmenlaisia ihmisiä. Teoksessa: Gretschel, A., Paakkunainen, K., Souto, A.-M. & Suurpää, L. 2014. Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76. Helsinki: Unigrafia, 24-27.
- Koivulaakso, D. & Keränen, R. 2014. Nuorisotakuun varjolla ajetaan alas työehtoja. Teoksessa: Gretschel, A., Paakkunainen, K., Souto, A.-M. & Suurpää, L. 2014. Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76. Helsinki: Unigrafia, 123-127.
- Kolmiportainen tuen malli. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. [Viitattu: 1.10.2015]. Lukimat -oppimisen arviointi. Saatavana: <http://www.lukimat.fi/lukimat-oppimisen-arviointi/tietopalvelu/taustaa/kolmiportainen-tuen-malli>
- Korhonen, T. 2010. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet ja mielenterveyden ongelmat. Teoksessa: Närhi, V., Seppälä, H. ja Kuikka, P. (Toim.) 2010. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. Porvoo: WS-Bookwell Oy, 110–120.
- Korkeamäki, J. 2010. Aikuisten oppimisvaikeudet. Näkökulmia selviytymiseen. Helsinki: Yliopistopaino. Kuntoussäätiön tutkimuksia 83/2010.

- Kristensson, K. 2014. Rätt och fel på arbetsmarknaden. Praktiska exempel på vad som fungerar och inte fungerar för en kvalitativ arbetsmarknad med hög sysselsättning. Rapport 2 2014. [Viitattu: 17.10.2015]. Saatavana: http://tankesmedjantiden.se/wp-content/uploads/2014/05/TIDEN_RAPPORT_2.1.pdf
- Kuikka P., Närhi V., & Seppälä, H. 2010. Laaja-alaisten oppimisvaikeuksien tarkastelukulmia. Teoksessa: Närhi, V., Seppälä, H. ja Kuikka, P. (Toim.) 2010. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. Porvoo: WS-Bookwell Oy, 28–40.
- Kuikka, P. Minkä oppiminen on vaikeaa laaja-alaisissa oppimisvaikeuksissa. Teoksessa: Närhi, V., Seppälä, H. ja Kuikka, P. (Toim.). 2010. Laaja-alaisten oppimisvaikeuksien tarkastelukulmia. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. Porvoo: WS-Bookwell Oy, 42–57.
- Kuronen, I. 2011. ”Mun kompassin neula vaan pyörii”. Keskeyttämiskokemuksia ammatillisesta koulutuksesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Kuronen, I. 2010. Peruskoulusta elämäkouluun. Nuorisotutkimus 28 (3), 36 – 41.
- L 24.6.2010/642. Laki perusopetuslain muuttamisesta.
- Laki oppilas- ja opiskelijahuollosta voimaan 1.8.2014. 2015 [Verkkosivu]. Kunnat.net. Saatavana: http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/opeku/opekus_lakiasiat/opeku-lakiasia/oppilashuoltolaki/Sivut/default.aspx
- Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. 2014. Vernerinet.net. Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. [Viitattu: 3.6.2015]. Saatavana: <http://verneri.net/yleis/laaja-alaiset-oppimisvaikeudet>
- Lammi-Hiltunen, L. 2010. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet työrajoitteena. Teoksessa: Närhi, V., Seppälä, H. ja Kuikka, P. (Toim.) 2010. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. Porvoo: WS-Bookwell Oy, 170 – 181.
- Lemmetti, J. 2015. Sosku-hanke. Seinäjoen osahanke. Power Point -diat 1-10.
- Leskelä-Ranta, A.-E. 2010. Erilaisia tapoja selviytyä – pitkä tie aikuisuuteen. Teoksessa: Närhi, V., Seppälä, H. ja Kuikka, P. (Toim.) 2010. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. Porvoo: WS-Bookwell Oy, 154 – 169.
- Lämsä, A.-L. 2009. Läheisten tuki ehkäisee syrjäytymistä. Nuorisotutkimus 27(2), 48 – 50.
- Mirza-Davies, J. 2015. NEET: Young People Not in Education, Employment or Training. [Viitattu: 17.10.2015]. Saatavana: <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN06705/SN06705.pdf>

- Myrskylä, P. 2012. [Verkkajulkaisu]. EVA Analyysi No 19: Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? [Viitattu 15.7.2015]. Saatavana: <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf>
- Nilsson, M. & Svärd, E. 2013. Ungdomar på och utanför arbetsmarknaden – fokus på unga som varken arbetar eller studerar. Arbetsförmedlingen. [Viitattu 17.10.2015]. Saatavana: http://www.arbetsformedlingen.se/download/18.306228a513d6386d3d85b1e/Unga_p%25C3%25A5_och_utanf%25C3%25B6r_arbm_Rapport_2013-05-07.pdf
- Notkola, V. Pitkänen S., Tuusa, M. Ala-Kauhaluoma M., Harkko, J., Korkeamäki, J., Lehikoinen, T., Lehtoranta, P. & Puumalainen, J. 2013. Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia?. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2013. Eduskunta: tarkastusvaliokunta.
- Nuorisolain uudistaminen. 2015. [Verkkosivu]. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu: 19.10.2015]. Saatavana: https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/lait_oppaat/ajankohtaista_lainsaadannossa
- Nuorisotakuu auttaa eteenpäin. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. [Viitattu: 30.1.2015] Saatavana: http://www.nuorisotakuu.fi/nuorisotakuu/tietoa_takuusta
- Nuorten työpajat. [Verkkosivu]. [Ei päivitetty]. [Viitattu:17.10.2015]. Saatavana: http://www.nuorisotakuu.fi/nuorisotakuu/jotain_muuta/tyopajalla_kiinni_toimintaan
- Närhi, V., Seppälä, H. ja Kuikka, P. (Toim.). 2010. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. Porvoo: WS-Bookwell Oy.
- Närhi, V., Seppälä, H. ja Kuikka, P. (Toim.). 2010. Laaja-alaisen oppimisvaikeuksien tarkastelukulmia. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. Porvoo: WS-Bookwell Oy. 28–40.
- Oppilas- ja opiskelijahuollon lainsäädännön uudistus. 2015. [Verkkosivu]. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu: 19.10.2015]. Saatavana: https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/lait_oppaat/ajankoh-taista_lainsaadannossa
- Palola, E., Hannikainen-Ingman, K., ja Karjalainen, V. 2012. Nuoret koulutuspuokkaat sosiaalityön asiakkaina. Tapaustutkimus Helsingistä. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy. THL-raportti 29/2012.
- Peltopuro, M., Närhi, V., Kaartinen, J. & Ahonen, T. 2010. Mitä tutkimusten perusteella tiedetään laaja-alaisista oppimisvaikeuksista?. Teoksessa: Närhi, V., Seppälä, H. ja Kuikka, P. (Toim.). 2010. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. Porvoo: WS-Bookwell Oy, 86–93.

- Pihko, H., Haataja, L. & Rantala, H. (toim.) 2014. Lastenneurologia. Helsinki: Duodecim.
- Puuronen, A. 2014. Etsivän katse. Etsivä nuorisotyö ammattina ja ammattialan kehittäminen – näkökulmia käytännön työstä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Puusa, A. & Juuti, P. 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Graafinen Palvelu Matti Lepistö: Hansaprint.
- Pyykkönen, S. 2014. Ajankohtaiskatsaus lainsäädäntöön. Kehitysvammahuollon yhteistyöpäivä. Kehitysvammaisten tukiliitto ry. Diat 1-16. [Viitattu: 17.10.2015]. Saatavana: http://www.kvtl.fi/media/Lakineuvonta/AVI_Hml_09052014/Ajan-kohtaiskatsaus09052014.pdf
- Rimpelä, M. 2007. Esipuhe. Teoksessa: Eskola, S., Metsola, L., Miettinen, K., Piha, L., Rahikkala, M-L., Ruuskanen, U. Kaikille yhteiseen ammatilliseen oppilaitokseen. Puheenvuoroja esteettömyydestä ja saavutettavuudesta. Invalidiliiton julkaisuja, 6 - 7.
- Rintala, S. 22.1.2014. Nuorisotakuu. Aikuiskoulutusfoorumi. Power Point –diat, 1-19.
- Seppälä, H. 2010. Oppimisvaikeudet ja syrjäytymisen uhkakuvat. Teoksessa: Närhi, V., Seppälä, H. ja Kuikka, P. (Toim.) 2010. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. Porvoo: WS-Bookwell Oy, 14 – 26.
- Seppälä, H. 2010. Sosiaalisen vuorovaikutuksen haasteet. Teoksessa: Närhi, V., Seppälä, H. ja Kuikka, P. (Toim.) 2010. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. Porvoo: WS-Bookwell Oy, 96–109.
- Sivula, S. 2015. Asiakkaan itsemääräämisoikeus. Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä. Power Point – diat 1-159.
- Sosiaalihuoltolaki lisää matalan kynnyksen palveluja. 2014. [Verkkosivu]. Sosiaali- ja terveysministeriö. [Viitattu: 9.4.2015]. Saatavana: http://stm.fi/artikkeli/-/aset_publisher/sosiaalihuoltolaki-lisaa-matalan-kynnyksen-palvelu-1
- Sosiaalityö. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Sosiaali- ja terveysministeriö. [Viitattu: 17.10.2015]. Saatavana: <http://stm.fi/sosiaalityo>
- TEOS-työryhmän keskeisiä linjauksia 2014. [Verkkosivu]. Vernerinet.net. Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. [17.10.2015]. Saatavana: <http://verneri.net/yleis/teos-tyoryhman-keskeisia-linjauksia>

- Tuetun työllistymisen työhönvalmennus. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. [Viitattu: 17.10.2015]. Vates. Saatavana: <http://www.vates.fi/ammattilaisille/tyohonvalmennus.html>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Työhönvalmentajan tuki työnantajalle. 2014. [Verkkosivu]. [Viitattu: 12.10.2015]. TE-palvelut. Saatavana: http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonantajalle/loyda_tyontekija/tukea_rekrytointiin/tyohonvalmentajan_tuki/index.html
- Unga som är utanför arbetsmarknaden. En socioekonomisk diskussion. 2010. Skrifter från Temagruppen Unga i arbetslivet 2010:3. Ungdomsstyrelsen. Saatavana: http://www.temaunga.se/sites/default/files/Rapporter/Unga_som_ar%20utanfor_arbetsmarknaden.pdf
- Ulvinen, V.-M. 2014. Syrjäytymisen ja nuorisotakuun välisestä suhteesta. Teoksessa: Gretschel, A., Paakkunainen, K., Souto, A.-M. & Suurpää, L. 2014. Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76. Helsinki: Unigrafia, 40-42.
- Usenius, M. ja Miettinen, K. 2007. Asenteet muuttuvat hitaasti. Teoksessa: Eskola, S., Metsola, L., Miettinen, K., Piha, L., Rahikkala, M.-L., Ruuskanen, U. Kaikille yhteiseen ammatilliseen oppilaitokseen. Puheenvuoroja esteettömyydestä ja saavutettavuudesta. Invalidiliiton julkaisuja, 48 – 51.
- Uusiautti, S. Kuinka työssä menestyjäksi tullaan? Teoksessa: Määttä, K. ja Uusitalo, T. 2008. Kasvatuspsykologian näkökulmia ihmisen voimavarojen tueksi. Tampere: Juvenes Print, 179 – 197.
- VALMA. 2015 [Verkkosivu]. Sedu. [Viitattu 17.10.2015]. Saatavana: <http://www.sedu.fi/fi/Hae-opiskelemaan/Koulutustarjonta/VALMA>
- VLK ry:n Seinäjoen asiantuntijatoimikunnan kokousmuistio 1/2014.

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

LIITE 1. Teemahaastattelurunko

1. Huomataanko tuen tarpeet ajoissa?
2. Millaisia työmenetelmiä ja tukitoimia on käytössä? Tukitoimien toimivuus tällä hetkellä?
3. Millaisia haasteita ja huolia näet erityisnuorten tukipalveluissa peruskoulun aikana (palveluiden toimivuus)? Kehitysehdotuksia?
4. Onko vanhempien ja opettajan välinen tiedonkulku toimivaa?
5. Kuinka sujuu yhteistyö ja tiedonkulku koulun henkilökunnan välillä (opettajat, koulukuraattori, terveydenhoitaja yms.)
6. Millaisena näet erityisnuoren jatko-opiskeluihin liittyvän palvelupolun tällä hetkellä? Edut ja haasteet? Kehitysehdotuksia?
7. Millainen on koulun rooli, kun opiskelija päättää koulun? (Siirtymävaihe)
8. Olisiko tarvetta erityisnuorten opiskelujen ”jatkoseurannalle”?